

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Miloš Neumann

Reflexe íránské islámské revoluce v československých sdělovacích prostředcích

Reflection of the Iranian Revolution of 1979 in Czechoslovak News Media

Praha 2009

Prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc.

Poděkování

Děkuji profesoru Vladimíru Nálevkovi za cenné podněty pro vymezení tématu mé bakalářské práce. Děkuji též doktoru Jaroslavu Valkounovi za užitečné rady ohledně formálních náležitostí této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 21. července 2009.

Miloš Neumann

Anotace

Bakalářská práce se zabývá událostmi v Íránu koncem sedmdesátých let, které vešly v obecnou známost jako islámská revoluce. Tyto události sleduji z hlediska tehdejších oficiálních československých sdělovacích prostředků. Islámská revoluce patří k těm historickým událostem, které nelze vymezit striktními daty. Vlastní změna režimu proběhnuvší v lednu a únoru 1979 nelze dostatečně pochopit bez jejího zasazení do kontextu událostí, které jí předcházely. Stejně tak nelze pochopit vývoj, ke kterému íránská společnost dospěla, bez nástinu událostí, které po této změně následovaly. Reflektujíc tuto skutečnost, vymezil jsem období, kterým se má bakalářská práce zabývat, počátkem roku 1978, když se dosavadní íránský režim dostal do potíží, které počátkem následujícího roku vedly k jeho pádu, a závěrem ledna 1981, kdy došlo k rozuzlení události, jíž v dlouhodobé perspektivě můžeme považovat za definitivní předěl v americko-íránských vztazích směrem k otevřené roztržce.

Jak již jsem uvedl, výše vymezené období sleduji z pozic tehdejších československých sdělovacích prostředků. To znamená, že určité části textu obsahují značné množství citací z těchto sdělovacích prostředků. Abych tyto důsledně odlišil od slov či částí vět daných do uvozovek a zabránil tak znepřehlednění práce, používám pouze k jejich prezentaci tyto uvozovky: » «. Citované články, opět v zájmu lepší orientace, ale také pro možnost případného ověření, uvozují příslušnými nadpisy, kterými jsou uvozeny v dotyčném periodiku. Když daný nadpis zmiňuji poprvé, je vždy proveden kurzívou. Pokud se uchýlím k použití kurzívy v souvislosti s jakýmkoliv jiným slovem, vždy následně uvedu, proč jsem tak učinil.

Jména aktérů íránské revoluce, jsou-li obsažena v citovaném článku, uvádím v původním znění. Může tak dojít k drobným odchylkám od transkripce jmen v ostatním textu. Tak například poslední šáhem jmenovaný premiér Bachtijár je v citovaných článcích důsledně označován jako *Bachtjár*. Totéž platí o ajatolláhu Chomejním, který je v jednom komentáři v Rudém Právu z podzimu 1978 označen jako *Khomeni*. Jméno íránského panovníka Mohammad Rezá Pahlaví má v různých článcích různou intonaci. Můžeme tak o něm číst jako o *Reza Pahlaví* nebo *Rézá Páhlaví*. Taktéž titul šáh se může v některých případech vyskytovat v podobě *šach*. Amerického prezidenta označuji ve své práci jako *Jimmyho Cartera*. Takto se ostatně po celý svůj prezidentský mandát nechával pojmenovávat, dokonce tuto formu svého jména vyslovil při inauguraci. Tehdejší československé sdělovací

prostředky jej nicméně důsledně nazývaly *James Carter* a v této formě je jeho jméno uváděno i v citovaných článcích použitých v mé bakalářské práci.

Pokud jde o místopisné názvosloví, iránské město Mašhád, významné centrum protišáhovských nepokojů v roce 1978, je v některých článcích z tohoto roku nazýváno *Mašhad*.

Z názvů organizací pokládám za nutné upozornit, že některých citovaných článcích je strana iránských komunistů Hezb-e Túde Írán, známější jednoduše jako Túde, označována názvem *TÚDE*. To může vyvolávat mylný dojem, že jde o jakousi zkratku. Jak ale z předchozí věty vyplývá, jedná se o slovo vyjmuté ze tříslavného názvu partaje, jejíž název zní v češtině Lidová strana Íránu.

Klíčová slova

Írán - Iran

Československo - Czechoslovakia

islám - Islam

revoluce - Revolution

fundamentalismus - Fundamentalism

sovětský blok - Soviet bloc

média - Media

režimní propaganda – Regime propaganda

Obsah

Úvod.....	9
Vymezení tématu.....	11
Vymezení a zhodnocení pramenů.....	12
1. Cesta k revoluci.....	14
1.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik.....	18
1.2 Rozbor článků.....	19
1.2.1 Období od ledna do září 1978.....	19
1.2.2 Září 1978.....	23
1.2.3 Říjen 1978.....	27
1.2.4 Listopad 1978.....	30
1.2.5 Prosinec 1978.....	35
1.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik.....	37
2. Leden 1979: Konec šáhova režimu.....	40
2.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik.....	40
2.2 Rozbor článků.....	41
2.2.1 Poslední šáhovy dny v Íránu.....	41
2.2.2 Chomejního návrat	49
2.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik.....	51
3. Upevnění Chomejního pozic v Íránu.....	53
3.1 Předpokládaná východiska zkoumaného periodika.....	55
3.2 Rozbor článků.....	56
3.2.1 Prostor věnovaný íránským komunistům.....	56
3.2.2 Reflexe stávajících íránských problémů.....	57
3.2.3 Československo-íránské vztahy z pohledu Rudého práva.....	60
3.2.4 Reflexe revolučního teroru a jeho kritiky ze strany USA.....	63
3.2.5 Revoluční Írán pohledem karikaturisty.....	68
3.3 Výsledný postoj zkoumaného periodika.....	69

4. Diplomatická krize: Rukojmí na americké ambasádě.....	71
4.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik.....	73
4.2 Rozbor článků.....	73
4.2.1 Vnímání Íránu na podzim 1979.....	74
4.2.2 Reflexe obsazení ambasády.....	76
4.2.3 Vyřešení krize a reflexe stanoviska Washingtonu.....	79
4.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik.....	80
Závěr.....	81
Seznam použité literatury.....	83
Seznam příloh.....	86

Seznam zkratk

AFP - Agence France-Presse - Tisková agentura Francie

AP - Associated Press (jedna z tiskových agentur působících ve Spojených státech, pozn.)

CIA - Central Intelligence Agency - Ústřední zpravodajská služba

ČSL - Československá strana lidová

ČSSR - Československá socialistická republika

ČTK - Československá tisková kancelář

DPA - Deutsche Presse Agentur - Německá tisková agentura

JAR - Jihoafrická republika

KSČ - Komunistická strana Československa

MENA - Middle East News Agency (jedná se o oficiální zpravodajskou agenturu Egypta, pozn.)

NDR - Německá demokratická republika

NSR - Německá spolková republika

OSN - Organizace spojených národů

PLR - Polská lidová republika

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

SAVAK - Sázemán-e etteláát ve amnijat-e kešvar - Národní informační a bezpečnostní služba (tajná policie někdejšího císařského Íránu, pozn.)

TASS - Telegrafnoje agentstvo Sovetskogo Sojuza - Tisková agentura Sovětského svazu

UPI - United Press International (tisková agentura USA se sídlem v New Yorku, pozn.)

ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS - Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Úvod

Íránská islámská revoluce je jednou z nejvýznamnějších politických událostí 20. století. Byla prvním příkladem prosazení nezápadních myšlenek západními prostředky. Abychom tuto událost plně pochopili, musíme si v první řadě uvědomit stav muslimských zemí po větší část dvacátého století. Tehdy byly v naprosté většině nějakou formou podrobeny evropskými koloniálními mocnostmi. Ve druhé polovině minulého století se muslimské země z této ponižující pozice vymanily, avšak jejich kulturní identita byla značně otřesena.

Do čela většiny nově nezávislých států se postavili vůdcové, kteří se vesměs vyznačovali odporem k někdejšímu západnímu koloniálnímu mocnostem a řada z nich nespárovala v liberální demokracii – tedy výchozí ideologii Británie, Francie a dalších kolonizátorů – vzor hodný následování. Neobraceli se však ani k domácím tradicím, nýbrž spatřovali své vzory v antiliberálních, přesto však západních ideologiích – nacionalismu a socialismu. A tyto myšlenkové systémy nebyly nakonec islámskému světu o nic méně vzdálené než liberální demokracie. Ba co víc, tito charismatičtí vůdcové, jejichž typickým představitelem byl například egyptský prezident Násir, zamýšleli výše řečené ideologie využít jako nástroje k modernizaci svých zemí, což byl v té době vlastně eufemismus pro pozápádnění.

Vůdčům těchto zemí byla společná též skutečnost, že coby legitimizující prostředek svého režimu prohlašovali tak bytostně západní institut, jakým byla revoluce. Krátce řečeno, většina režimů, které vládly v sedmdesátých letech v muslimských zemích, vyznávala jako svoji oficiální ideologii jakýsi konglomerát nacionalistických a socialistických myšlenek a svoji legitimitu odvozovali od revolučního převratu.

Události, které se odehrály koncem sedmdesátých let v Íránu, však jeden z těchto dvou výše představených charakteristických znaků popřely. Nemůžeme pochybovat, že historický pohyb let 1978 až 1979 byl skutečnou revolucí. Výchozí ideologií však v tomto případě nebyl žádný amalgám západních antiliberálních myšlenek, nýbrž obrácení se k vlastním islámským kořenům. Vůdčí osobnost tohoto revolučního zvratu, ajatolláh Chomejní popsal tento stav jednoznačně: „ani východ (tím je myšlen socialismus, pozn.), ani západ, prostě islámská revoluce.“¹

Chomejní byl prvním význačným činitelem islámského světa, který použil západní institut revoluce k prosazení myšlenek, které byly již ze své podstaty protizápadní. Myšlenek,

¹ BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, s. 186, Praha 2002

keré odmítaly jak liberální demokracii, tak i jakoukoliv západní antiliberální ideologii. Chomejní – alespoň ve své rétorice – nerozlišoval mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Známy je jeho výrok, že „Amerika je horší než Británie a Británie je horší než Amerika. Sovětský svaz je horší než oba dohromady. Všichni tři jsou horší a více nečistí než kdokoli jiný.“² Když se pak Chomejní chopil v Íránu moci, vybudoval režim, který byl naprostým protipólem jak západní liberální demokracie, tak i socialismu sovětského typu.

Přesto byl tento režim prosazen evropským prostředkem, tedy revolucí, a to dokonce za podmínek, které částečně připomínaly některé evropské společnosti před výbuchem revoluce. Bernard Lewis přirovnává situaci v Íránu koncem sedmdesátých let k situaci ve Francii na sklonku vlády Bourbonů nebo v Rusku za Mikuláše II. Stejně jako v těchto evropských mocnostech, i „v Íránu ... už proces zásadních změn započal a postoupil tak daleko, že vyžadoval zavedení nového politického režimu, aby mohl pokračovat.“³

Samotný institut revoluce dokonce nebyl jediným prostředkem, který si Chomejní „vypůjčil“ ze Západu, aby nastolil vládu protizápadní ideologie. Fundamentalistický režim se v Íránu prosadil též pomocí moderní západní techniky. Islámskou revoluci v Íránu můžeme dokonce označit za první opravdu moderní revoluci elektronického věku.⁴ Chomejní promlouval z pařížského exilu k milionům Íránců prostřednictvím magnetofonových kazet a po telefonu prostřednictvím předvolby, kterou – jaká to ironie – zavedl v Íránu v rámci programu modernizace země šáh.

Prostřednictvím západních nástrojů se tak v Íránu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let agresivní cestou prosadil systém, který se programově dovolává základů ideologie, o jejímž vztahu k Západu Samuel Huntington poznamenal slova: „Vztahy mezi islámem a křesťanstvem, katolickým i pravoslavným, byly po celou tuto dobu bouřlivé - jeden pro druhého vždy představoval toho Jiného. Ve srovnání s trvalým a vysoce konfliktním vztahem mezi islámem a křesťanstvím je konflikt dvacátého století mezi liberální demokracií a marxismem-leninismem pouze prchavým a povrchním historickým fenoménem.“⁵

Nabízí se otázka, jak na takovouto ideologii bylo pohlíženo očima oficiálních představitelů tehdejšího socialistického Československa. V Íránu, zemi přímo sousedící s ústředním státem v rámci politických, ekonomických i vojenských struktur, do kterých patřila i naše země, se dostaly k moci osoby, jejichž názory byly v té době stejně cizí Moskvě

² BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, Praha 2002 s. 182,

³ LEWIS, Bernard, *Dějiny Blízkého východu*, Praha 2002, s. 328

⁴ LEWIS, Bernard, *Dějiny Blízkého východu*, Praha 2002, s. 329

⁵ HUNTINGTON, Samuel, *Střet civilizací*, Praha 2001, s. 149

i Washingtonu. Tyto osoby odstranily režim posledního íránského šáha Mohammada Rezy Pahlavího.

Režim, který – podobně jako řada jiných monarchií tehdejšího třetího světa – udržoval přátelské styky s Východem i Západem. Íránský šáh sice povolil ve své zemi vybudování amerických vojenských základen, jejichž příslušníci a personál požívali dokonce diplomatické imunity, avšak zároveň rozvíjel intenzivní ekonomické styky se socialistickými zeměmi – a Československo toho bylo přímo názorným příkladem.

Ještě v závěru srpna 1977 byl šáh přijat se všemi poctami v Praze, kde mu byl udělen Řád bílého lva, čestný doktorát Univerzity Karlovy a symbolický klíč od Hlavního města Prahy. A za několik měsíců se jeho režim začal pomalu hroutit.

Československé sdělovací prostředky tak byly v průběhu roku 1978 postaveny před dilema, jak hodnotit postupný pád režimu, se kterým Československo rozvíjelo rozsáhlou spolupráci, ale na druhé straně platil za jednoho z nejdůležitějších strategických spojenců Američanů v daném regionu. Oficiální propaganda socialistických států, jejíž východiska byla beze zbytku přejímána tamním tiskem, si zároveň jistě musela klást otázku, jak se postavit k hodnocení nastupujícího Chomejního režimu, jež byl sice od počátku programově protizápadní a zvláště pak protiamerický, avšak nemohl být podezříván ani z nějaké ideologické spřízněnosti s komunismem sovětského typu.

V této souvislosti musíme samozřejmě brát v úvahu strategické zájmy Sovětského svazu, jimž se oficiální propaganda nejen v tehdejší Československu musela ve svých hodnotících soudech přizpůsobovat. Írán jistě představoval pro Sovětský svaz strategicky důležitou zemi. Již carské Rusko učinilo ze „země Árijů“ jeden z nejdůležitějších objektů své expanze. Pozdější Sovětský svaz sice od této nepokrytě výbojné politiky odstoupil, avšak v Kremlu stále platilo, že Írán může být v jistém smyslu vstupní branou do měkkého podbřišku socialistické velmoci, totiž do Střední Asie. A v této vstupní bráně sídlily s požehnáním šáha Rezy Pahlavího americké vojenské základny.

Vymezení tématu

Tehdejší československá média byla vším možným, jenom ne nezávislými sdělovacími prostředky. Pro současného čtenáře-badatele nemá čtení těchto médií informační hodnotu vztahující se k vlastnímu rozebíranému tématu, ale spíše jej může poučit o tom, jak tehdejší československý režim chtěl, aby jeho občané na dané události pohlíželi. Z tohoto faktu vyplývá klíčová otázka mé bakalářské práce: Jaký hodnotící postoj zaujaly

československé sdělovací prostředky vůči revoluci, jejímž důsledkem bylo odstranění prozápadní monarchie a nastolení protizápadní, na religiózních základech postavené, islámské republiky?

Pod tuto otázku jsem podřadil čtyři tematické okruhy, kterými se má bakalářská práce bude zabývat. Jde jednak o období od ledna do prosince 1978, tedy poslední rok šáhova režimu. Dále jsem rozebral situaci v zemi na počátku roku 1979, to jest v období mezi šáhovým odletem a triumfálním návratem Chomejního. Dalším tematickým okruhem je „jakobínská fáze“ íránské revoluce, tedy období na jaře 1979, když duchovenstvem ovládané islámské revoluční rady vystoupily z ilegality a začaly provádět rozsáhlé čistky vyústivší v revoluční teror. Posledním okruhem, kterého jsem se chtěl alespoň letmo dotknout, je krize, která vypukla 4. listopadu 1979 obsazením americké ambasády a zadržováním jejího personálu coby rukojmích. Toto období trvalo nekonečných 444 dní a na rozdíl od předchozích třech témat jsem se uchýlil k jeho výraznému zestručnění. Za účelem poskytnutí uspokojivou odpověď na ústřední otázku mé bakalářské práce jsem k tomuto poslednímu tematickému okruhu vztáhl dvě přílohy mé bakalářské práce, jež názorným způsobem ukazují, jak československé sdělovací prostředky informovaly o tomto incidentu v kontextu ostatních zpráv.

Každý z jmenovaných čtyř tematických okruhů jsem pak dále rozdělil na čtyři části. Nejprve vždy nastíním charakteristiku dané situace. Poté vymezím možné hodnotící soudy, ke kterým se československé sdělovací prostředky mohly uchýlovat. Následuje rozbor článků v daných sdělovacích prostředcích na toto téma, po jehož provedení se pokusím poskytnout dostatečně obecnou odpověď týkající se vztahu československých sdělovacích prostředků k dané problematice.

Vymezení a vyhodnocení pramenů

K sepsání dané práce, která se zabývá – ať už z jakéhokoliv úhlu pohledu – íránskou islámskou revolucí, je třeba nejprve znát relevantní publikace na toto téma. Z česky psané literatury by ideální byl český překlad publikace Dějiny Íránu od Michaela Axworthyho. Toto dílo vyšlo naneštěstí příliš pozdě, než abych jejich četbou ovlivnil podobu mé bakalářské práce. Stačil jsem z nich využít pouze jeden citát ajatolláha Chomejního vztahující se k šáhově akceptaci amerických vojenských základů.

Z publikací dostupných v mém mateřském jazyce jsem pro svoji bakalářskou práci využil například Dějiny Blízkého Východu od Bernarda Lewise nebo Demokraté a diktátoři

od Marka Bankowicze. Kromě toho jsem využil též anglicky psanou literaturu na toto téma. Jedná se hlavně o následující publikace: The Iranian Theocracy od Haleh Asfar, dále pak publikaci s názvem Iran Between Two Revolutions od Abrahamiana, knihu Džahangíra Amúzegara Dynamics of Iranian Revolution s podtitulem The Pahlavis' Triumph and Tragedy, dílo Ferejdúna Hovejdy, bratra Amíra Abbáse Hovejdy, s názvem The Shah and the Ayatollah: Iranian Mythology and Islamic Revolution, dále pak provokativní i podnětný spis The Shia Revival s podtitulem How Conflicts within Islam Will Shape the Future od Valí Nasra, a nebo publikaci s názvem The Unthinkable Revolution in Iran od Charlese Kurzmana. Připomenutí si též zaslouží článek Bernarda Lewise pod názvem Islamic revolution publikovaný na stránkách New York Review of Books. Přehledný výčet všech publikací, které jsem k danému tématu použil, je uveden v seznamu použité literatury.

Tématem, kterým se ve své práci podrobně zabývám, je hodnotící postoj tehdejších československých sdělovacích prostředků k islámské revoluci. Československo v inkriminované době disponovalo rozhlasem, televizí i tištěnými periodiky. Bylo třeba položit si otázku, na jaké z těchto médií bych se měl zaměřit pro vyřešení problému nastoleného jako téma mé bakalářské práce. Jinými slovy, které z těchto médií bude nejvíce zatíženo hodnotícími soudy.

V tomto směru jsem se nakonec rozhodl pro tehdejší tištěná periodika. Vedla mě k tomu především skutečnost, že noviny tehdejší Československé socialistické republiky byly v naprosté většině případů svázány s nějakou oficiální organizací plnící svoji úlohu v rámci tehdejšího režimu. Podle tohoto kritéria jsem si pak vybral tři konkrétní deníky, jejichž tehdejší články jsem použil jako prostředek pro zodpovězení výše vyčtené ústřední otázky mé bakalářské práce.

Jedná se o Rudé právo coby orgán Ústředního výboru KSČ, Mladou frontu, která byla v té době orgánem Socialistického svazu mládeže a konečně Lidovou demokracii, orgán tehdy „národněfrontové“ Československé strany lidové. Hlaví pozornost pak zaměřuji na informace podávané Rudým právem. Lidovou demokracii a Mladou frontu ve většině případů používám spíše jako doplňující prameny, byť v případě jednoho z rozebíraných tematických okruhů plní úlohu hlavního pramene právě Lidová demokracie (Důvod je prozaický – jiné prameny v tuto chvíli k dispozici nebyly.).

Rudé právo jsem si nicméně vybral jako hlavní pramen především z toho důvodu, že články v něm rozebírané jsou ze všech třech zkoumaných novin nejvíce ideologicky zatížené a tudíž nejlépe splňují požadavky mé bakalářské práce vyplývající z její ústřední otázky.

1. Cesta k revoluci

Írán patřil k těm muslimským zemím, které do dvacátého století vstoupily jako nominálně nezávislé, ale fakticky rozchvácené na sféry vlivu jednotlivých evropských mocností – v tomto konkrétním případě Británie a Ruska. Po první světové válce sice vliv Rusů, jejichž impéria se zmocnili vyznavači třídního boje a diktatury proletariátu, ustoupil, avšak Britové si svoji kontrolu nad Íránem udrželi.

V roce 1925 byla zkorumpovaná a neschopná dynastie Kádžárovců odstavena od moci mladým důstojníkem kozácké brigády Rezou Chánem, který se coby nový šáh Rezá Pahlaví pokusil realizovat v zemi – byť ve značně skromnějším rozsahu – reformy podle vzoru kemalistického Turecka. Když se však za druhé světové války projevil jeho určité sympatie k nacistickému Německu, byl společnou intervencí Británie a SSSR svržen. Jak tehdy poznamenal Jan Masaryk v londýnském rozhlasu: „Perský šáh udělil na radu Hitlera spojencům šach, Británie a Sovětský svaz mu udělili šach mat.“⁶

Na uprázdněný paví trůn byl pak spojeneckými velmocemi dosazen Rezův syn Mohammad Rezá Pahlaví. Osobnost, která bude následujících více než třicet sedm let hrát klíčovou roli v dějinách Íránu. Vláda Mohammeda Rezy Pahlavího se vyznačovala snahou o modernizaci a mocenské povznesení země za současného zachování silné pozice panovníka jako klíčové figury íránského vnitropolitického života.

Na počátku padesátých let byl šáhovým klíčovým partnerem v této snaze premiér Mohammad Mossadek, který ale svým programem znárodnování ropného průmyslu dostal zemi do mezinárodní izolace ze strany Západu a nakonec jej byl šáh nucen násilím v podobě krátké občanské války odstranit. Mohammad Rezá Pahlaví se poté více orientoval na Spojené státy coby nejdůležitějšího vojenského partnera. V ekonomické oblasti se nicméně nevyhýbal ani spolupráci se socialistickými zeměmi.

Roku 1962 vyhlásil takzvanou Bílou revoluci (bílá neboť nekrvavá), která měla být konkrétním vyjádřením jeho modernizačního úsilí. Zahrnovala pozemkovou reformu, znárodnění pastvin, lesů a vodních kanálů. Ještě zásadnější zásah do tradičních struktur íránské společnosti představovalo umocnění světského charakteru soudnictví školství a především volební právo pro ženy.

Proti Pahlavího politice se počátkem šedesátých let ostře ohradil teolog Rúholláh Chomejní, významný znalec tradičního islámského práva v tehdejší Íránu. Chomejní již o dva roky dříve podstoupil čtyřicetidenní meditaci, po které oznámil, že byl pověřen samotným

⁶ MASARYK, Jan, *Volá Londýn*, Praha, 1991, s. 86

Bohem k provedení důležitého úkolu: přeměnit svět pomocí islámu coby ofenzivní síly schopné bojovat se zlem. Otázkou zůstávalo, jaké zlo má Chomejní na mysli. Na to ajatolláh odpověděl o rok později: Tím zlem je šáh.

Chomejní ostře napadl šáhův program Bílé revoluce, ač sám – překvapivě – nebyl proti pozemkové reformě ani volebnímu právu žen. Iritovala jej nicméně Pahlavího vojenská spolupráce se Spojenými státy. Americká armáda vybuďovala se šáhovým svolením v Íránu vojenské základny, jejichž personál požíval širokých výhod včetně diplomatické imunity. Chomejní k tomu poznamenal, že šáh a Američané „degradovali íránský lid na pozici nižší, než má kdejaký americký pes. Jestliže někdo přejde psa patřícího Američanovi, bude souzen. Dokonce, i kdyby samotný šáh přejel amerického psa, dostal by se k soudu. Ale jestliže šáha, hlavu státu, přeje americký kuchař, nikdo nebude mít právo zasahovat do procesu...“⁷

Chomejní už v březnu 1963 vyhlásil fatwu, která obsahovala radikální kritiku šáhovy politiky. Brzy nato byl zatčen, což vedlo k prudkým protivládním demonstracím a srážkám s policií. Samotná Chomejního přítomnost v Íránu se záhy stala pro šáhův režim značně nepříjemnou, a tak nakonec byl ajatolláh v listopadu 1964 přinucen, aby opustil Írán. V zahraničí pobýval nejprve v Turecku, posléze se usadil v Iráku v posvátném šíitském městě Nadžaf.

V této době vypracoval doktrínu o „nadvládě teologa“, kterou zveřejnil ve své práci Islámská moc (Velájat-e Faqíh). Chomejní vlastně prohlašoval, že politika se v každém svém aspektu musí podřítit náboženství. Doslova napsal: „Islámská vláda znamená nadvládu božího práva nad lidmi.“⁸ Z toho vyplývá, že klíčovou roli musí ve státě hrát duchovenstvo.

V exilu se zároveň Chomejnímu prostřednictvím svých synů Mostafy a Ahmada podařilo zorganizovat dobře fungující středisko íránské opozice v zahraničí. Po celou tuto dobu udržoval ajatolláh tajné kontakty se svými přívrženci v Íránu, kteří utvořili jakési podzemní islámské hnutí. Záhy začaly vznikat v mešitách zakládány tajné revoluční rady.

Opozice proti šáhovi se nicméně nesestávala pouze z Chomejního. V Íránu vystupovali proti šáhovi nezávisle na ajatolláhových přívržencích sekulární a prodemokratičtí politici ze strany Národní fronta stejně jako nacionalisticky orientovaní takzvaní lidoví modžahedíni. Do řad šáhových odpůrců se zároveň řadila Lidová strana Íránu, to jest Hezb-e Túde Írán, známější jednoduše jako Túde, hlásící se ke komunismu.

Důležitý byl ale především fakt, že v nadcházejícím desetiletí sílila nespokojenost širokých vrstev obyvatelstva s režimem. Zatímco v šedesátých letech se šáhova pozice mohla

⁷ AXWORTHY, Michael, *Dějiny Íránu*, Praha 2009, s. 181

⁸ AFSAR, Haleh, *Women and Politics in the Third World; The Iranian Theocracy*, Princeton 1982, s. 224

zdát neotřesitelnou, na počátku let sedmdesátých se jeho vláda dostávala do stále vážnějších problémů. Hospodářský růst v šedesátých letech sice vedl k celkovému ekonomickému zlepšení, ale prospěch z toho měla především nepočtená a většinové společnosti stále více odcizená elita. Jinými slovy, jestliže se příjmy všech vrstev obyvatelstva za tuto dobu přibližně zdvojnásobily, znamenalo to především skutečnost, dělník z teheránského jižního předměstí vydělával nyní dva dolary za den místo jednoho, zatímco příslušník bohaté elity si z 1000 dolarů polepšil na 2000.

Šáh jako nejvyšší představitel země pak představoval přímo hypertrofované zosobnění této odcizené elity. To se zvláště výrazně projevilo roku 1971 při oslavách dva tisíce pětistého výročí založení Perské říše. Panovník se zde nepokrytě přihlásil k tradicím předislámské imperiální Persie bez ohledu na to, že pro většinu íránského obyvatelstva představuje toto období v souladu s muslimskou historickou tradicí takzvanou *džahílí*, tedy doslova období nevědomosti před příchodem pravé víry – islámu. Šáh ale právě při této příležitosti doslova urazil náboženské cítění většiny íránského obyvatelstva, když zrušil islámský letopočet počínající Prorokovou hidžrou a nahradil jej novým, počínajícím nástupem Kýra Velikého na perský trůn. Jinými slovy, „Írán se přes noc přehoupl z muslimského roku 1355 do fakticky pohanského roku 2535.“⁹

Šáh, který se snažil vtisknout Íránu podobu ideálního moderního impéria, se tak postupem času dostával do stále větších rozporů s většinou íránského obyvatelstva. Rozhořčení vyvolávaly též praktiky jeho tajné policie SAVAK (Sázemán-e etteláát ve amnijat-e kešvar, to jest Národní informační a bezpečnostní služba). Šáh chtěl zmodernizovat svoji říši, avšak způsobem své vlády zůstával autokratem. Ve věznicích po celé zemi se nacházelo minimálně 2500 politických vězňů a výjimkou nebylo ani mučení.

V druhé polovině sedmdesátých let už byla situace v zemi velmi napjatá a sebemenší impuls mohl spustit lavinu nespokojenosti. Ta vypukla koncem roku 1977 po náhlé smrti Chomejního syna Mostafy. Záhy se rozšířilo podezření, že vinu má na této tragédii SAVAK. V mešitách po celém Íránu se konaly smuteční modlitby, při kterých byl veleben Mostafův otec. Chomejní vycítil příležitost a v prosinci toho roku vyzval Íránce k neposlušnosti vůči šáhovi, kterého označil za satana. Již předtím zahájili studenti první demonstrace v íránských městech. Chomejního výzva postavila na stranu studentů další vrstvy íránského obyvatelstva. Pahlaví byl nicméně ještě zdánlivě v pevné pozici a na přelomu roku 1977 a 1978 si mohl

⁹ ABRAHAMIAN, Ervand, *Iran Between Two Revolutions*, Princeton 1982, s. 444

vyslechnout uznalý projev amerického prezidenta Jimmyho Cartera, který jako šáhův host strávil v Íránu Nový rok.

V lednu 1978 však šáhův režim přilil neuváženě olej do ohně, když vládní zmocněnec uveřejnil v listu Etteláát článek dehonestující Chomejního i celé íránské šíítské duchovenstvo (to bylo označeno doslova za černou reakci). Článek vyvolal studentské demonstrace v tradičním šíítském svatém městě Kommu a dalších íránských městech. Chomejní záhy ocenil z pařížského exilu chování studentů a vyzval Íránce k dalším demonstracím. V jejich průběhu došlo k potyčkám s policií a řada studentů byla zabita. Následovala tradiční čtyřicetidenní tryzna za zemřelé, při níž byly zavřené bazary a univerzity. Po celou tuto dobu probíhaly poklidné demonstrace. Na konci května 1978 nastalo krátké období klidu, mimo jiné proto, že lidé uposlechli výzvy ajatolláha Šariátmadárího, který varoval před dalšími obětmi na životech a nabádal protestující, aby v demonstracích nepokračovali. Vzдор tomu šáh pokračoval ve své téměř dobrovolné diskreditaci, když jeho policie nadále zasahovala proti případným demonstracím střelbou.

19. srpna pak došlo v Mašhádu k tragédii, která zásadně determinovala další vývoj situace. Tamní městské kino Rex zachvátil pravděpodobně úmyslně založený požár, jež si vyžádal 370 obětí. Opozice okamžitě obvinila z tohoto bezesporu odporného zločinu šáhův režim, jmenovitě pak SAVAK. Dnes se všeobecně má za to, že za celou tragédií stála radikální islamistická skupina napojená na ulamá. Ale revoluce mají pro střízlivá hodnocení pramálo pochopení. V roce 1978 tak průměrný Íránec věděl, že kino Rex zapálil SAVAK... Od konce léta 1978 se řady demonstrujících začaly povážlivě rozšiřovat. Již dříve se k demonstrujícím studentům přidali obchodníci z tradičních bazarů. Nyní jejich řady doplnili stávkující dělníci z továren a další zaměstnanci. Nespokojenost s režimním útlakem a jeho odcizením od běžných Íránců se začala mísit s nespokojeností s ekonomickou strategií šáhovy vlády, konkrétně s její deflační politikou. Široké vrstvy obyvatelstva pak demonstrovaly celý srpen během měsíce ramadánu. Vláda bohužel reagovala tím nejnešťastnějším způsobem, když vyhlásila stanné právo. To mělo za následek jen další rozsáhlé protesty.

8. září došlo k další tragédii. Množství nespokojených občanů se střetlo s policií, která zahájila střelbu... Počet obětí ten den byl tak rozsáhlý, že toto datum dostalo záhy nálepku „černý pátek“. Pak se už situace začala podobat sněhové kouli. Po celý podzim vyjadřovaly svoji nespokojenost stále širší vrstvy obyvatelstva, na což režim nedokázal odpovídat jinak, než zvýšenou represí – čímž vyvolával ještě větší nespokojenost. Íránská ekonomika byla v průběhu října a listopadu doslova ochromena stávkami, které opět o něco více podkopaly již tak značně nahlodané pozice šáhova režimu. V průběhu prosince se začala pomalu rozkládat

poslední opora šáhovy moci – armáda. Mnozí vojáci, především v Kommu a Mašhádu hromadně dezertovali. Navíc šáh ztrácel podporu svého nejdůležitějšího zahraničního spojence, Spojených států. Prezident Carter, který ještě na začátku roku vyjádřil šáhovi své uznání, jednoduše nemohl nadále podporovat státníka, jenž veškeré své problémy řeší zvýšenými represemi, když on sám definoval lidská práva jako jeden z prioritních bodů své zahraniční politiky.

Na přelomu let 1978 a 1979 již šáh nebyl pánem situace ve své zemi. Zformovala se proti němu široká, byť vnitřně heterogenní fronta odpůrců, od strany Túde přes liberály sdružené v Národní frontě a Hnutí za svobodu až po fundamentalisty zahrnující jak příznivce Chomejního, tak poněkud nacionalističtější zaměřené lidové modžahedíny. V tu dobu již nebylo zásadní otázkou, zda se jim podaří odstranit šáha, ten byl již odbytou veličinou, ale jaká z těchto skupin na sebe strhne v postcísaršském Íránu rozhodující vliv na budoucí směřování země. A jak ukázal následující vývoj, úspěšnými budou ti, kdo dokážou oslovit nikoliv pět nebo deset procent íránské populace, ale její naprostou většinu. A většinu Íránců oslovilo to, co odpovídalo jejich po staletí vytvářené muslimské identitě. Šáh stačil ještě 16. ledna 1979 jmenovat premiérem Šáhpúra Bachtijára, umírněného stoupence liberálních reforem, který byl Pahlavího režimem dokonce několikrát vězněn. Poté odletěl „na prázdniny“, aby se již nikdy do své země nevrátil. O dva týdny později přiletěl z Paříže do Teheránu Chomejní. Odmítl akceptovat Bachtijárovu vládu a s podporou naprosté většiny íránské společnosti se stal faktickým vládcem země.

1.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik

Jak poslední rok šáhova režimu vnímala československá média? Jak se stavěla k postupnému mocenskému úpadku panovníka, který byl ještě v srpnu předešlého roku uvítán se všemi poctami v Praze? Pokud se v této době hroutil někde ve světě režim s nepřátelským postojem k sovětskému bloku, všímala si toho československá média s dostatečným předstihem a předem zřejmými hodnotícími závěry. Typickým příkladem budiž pád Somoza v Nicaragui, kterému naše sdělovací prostředky věnovaly pozornost již z kraje roku 1978. Šáhovy problémy začaly též nejpozději v lednu tohoto roku.

Jenže šáh nebyl Somoza. Z předchozích kapitol vyplývá, že jeho vztah k socialistickým zemím a zvláště k Československu byl mnohem strukturovanější, než aby se dal vtěsnat do jednoduché definice nepřátelství. Československá propaganda, beroucí v úvahu zájmy své země, mohla krizi šáhova režimu, coby významného hospodářského partnera

tehdejší ČSSR, brát v potaz poměrně brzy a stavět se ve svých soudech na stranu šáha. Avšak íránský monarcha byl zároveň důležitým spojencem Washingtonu.

Pokud československá propaganda brala v úvahu především strategické zájmy sovětského bloku, postavila by se proti šáhovi. V této souvislosti musíme brát též na paměti, že opozice proti dosavadnímu íránskému režimu měla od počátku silně protiamerický nádech. Mám-li nyní formulovat otázku k tomuto tematickému okruhu, pak bude znít následně: Kdy si československá periodika začala všimnat narůstajících problémů šáhova režimu a jaké hodnotící stanovisko k této situaci zaujala?

1.2 Rozbor článků

K zodpovězení výše vznesené otázky této otázky budu nyní rozebírat sérii článků z oficiálních československých tištěných médií, především z Rudého práva. Doplnovat je budou určité vybrané články z Mladé fronty a Lidové demokracie.

1.2.1 Období od ledna do září 1978

Na samém počátku roku 1978 si československá média všimla v souvislosti s Íránem především nedávno proběhnuvší návštěvy prezidenta Cartera. Tak například Lidová demokracie uvedla 2. ledna článek *Série jednání J. Cartera*.¹⁰ Praví se v něm, že »po ukončení oficiální návštěvy PLR odletěl J. Carter z Varšavy do Teheránu. Během jednodenní návštěvy jednal s íránským šáhem Mohammadem Rezou Pahlavím. Podle sdělení amerických oficiálních zdrojů si oba představitelé vyměnili názory na energetické otázky a situaci na Blízkém východě. Jednali též o situaci v tzv. africkém rohu. J. Carter se setkal také s jordánským králem Husajnem, který je v Teheránu od pátku. O výsledcích jednání nebylo nic oznámeno, ale podle zprávy západních agentur se Carterovi zřejmě nepodařilo přesvědčit Husajna, aby se zúčastnil separátního jednání Egypta s Izraelem.« Ty samé noviny pak 4. ledna 1978 v rubrice Co přinesl den uvádějí, že »jordánský král Husajn ukončil čtyřdenní návštěvu v Íránu a odletěl do Kuvajtu«. ¹¹ Následují v zásadě stejné informace, které jsou uvedeny již v předchozím článku.

Stejnou informaci přináší ve stejný den také Rudé právo v rubrice 24 hodin v zahraničí.¹² O šest dní později, tedy 10. ledna, je v Rudém právu v té samé rubrice obsažena krátká zpráva, která uvádí, že »na krátkou oficiální návštěvu přiletěl v pondělí do Egypta

¹⁰ Lidová demokracie, roč. 34, č. 1, s. 2

¹¹ Lidová demokracie, roč. 34, č. 3, rubrika Co přinesl den?, s. 4

¹² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 3, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

šahinšáh Mohammad Rezá Pahlaví Árjámehr (ještě hluboko do roku 1978 bude šáh oslovován v československých tiskovinách tímto dlouhým oficiálním titulem, pozn.). Podle egyptské agentury MENA bude jednat s egyptským prezidentem Anvarem Sadatem v Asuánu především o situaci na Blízkém východě a aktuálních mezinárodních otázkách.¹³ O den později informuje krátká zpráva v téže rubrice, že »íránský šáh Mohammad Rezá Pahlaví přiletěl v úterý z Asuánu, kde jednal s egyptským prezidentem Anvarem Sadatem, do hlavního města Saúdské Arábie Rijádu«.¹⁴

Obdobně informuje i Lidová demokracie v článku *Íránský šahinšáh v Egyptě*.¹⁵ Katolicky zaměřený čtenář se tak mohl dozvědět, že »na krátkou oficiální návštěvu přiletěl včera do Egypta íránský šahinšáh Mohammad Rezá Pahlaví Arjámehr. Podle egyptské agentury MENA bude jednat s egyptským prezidentem Anvarem Sadatem v Asuánu především o situaci na Blízkém východě a aktuálních mezinárodních otázkách. Dnes je šahinšáh očekáván v hlavním městě Saúdské Arábie Rijádu, kde bude jednat s králem Chálidem.«

Rudé právo zveřejnilo 12. ledna článek od svého Washingtonského zpravodaje Milana Jelínka s názvem *Zrekapitulování Carterovy devítidenní cesty po sedmi státech světa*.¹⁶ Autor v něm uvádí, že »prezident Carter potřeboval pouhých devět dnů na návštěvu sedmi států světa a rozhovory s jejich nejvyššími představiteli. Tento pozoruhodný výkon, ani nalétaných 18 tisíc mil, ba ani Nový rok strávený v íránském Teheránu nebyl oceněn americkou a světovou veřejností v takové míře, jak Bílý dům očekával.« V článku se dále konstatuje, že »Carterova cesta bezesporu potvrdila, že jednou z hlavních priorit americké zahraniční politiky těchto dnů a měsíců je oblast Blízkého východu. Prezident USA hovořil o situaci na Blízkém východě ve všech metropolích, kam zavítal.«

Pokud jde o návštěvu Teheránu, zmiňuje se autor v další větě, že tam »na Cartera čekal jordánský král Husajn« a jedním dechem dodává, že prezident USA také »oficiálně pobýval v Saúdské Arábii a své snažení ozdobil korunou setkáním s egyptským kolegou Sadatem«. Autor článku pak obsáhle kritizuje egyptského prezidenta Sadata kvůli jeho tehdejší politice vůči Izraeli (tato kritika bude po celé období, kterým se má bakalářská práce zabývat, vděčným tématem komentářů v československých oficiálních tiskovinách, pozn.). Zmiňuje se též o prezidentově pobytu v Saúdské Arábii, kterou označuje za »banku a

¹³ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 8, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

¹⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 9, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

¹⁵ Lidová demokracie, roč. 34, č. 9, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁶ JELÍNEK, Milan, *Zrekapitulování Carterovy devítidenní cesty po sedmi státech světa*, Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 10, s. 7

největšího finančníka arabské reakce«. Teprve poté se podrobněji rozepisuje o Carterově návštěvě Íránu. Zdůrazňuje, že prezident projevoval íránskému šáhovi (doslova!) »nemenší úctu a zájem« než Saúdské Arábii. Tehdejší Írán byl totiž »jedním z největších nákupčích amerických zbraní a váženým zákazníkem amerického vojensko-průmyslového komplexu. A to je fakt, na který žádný americký buržoazní prezident nesmí zapomenout.«

Dále se už článek nevěnuje ani íránským, ani obecně blízkovýchodním problémům. Popisuje Carterovu návštěvu Indie a Evropy (konkrétně Belgie, Francie a Polska). Na závěr pak autor zdůrazňuje, že »Carter už mnohokrát a dostatečně potvrdil, že na starých cílech amerického imperialismu nezmění ani puntík«.

Lidová demokracie věnuje 12. ledna taktéž pozornost zrekapitulování Carterovy návštěvy sedmi států světa v článku *Ekonomické aspekty Carterovy cesty*.¹⁷ Článek je poměrně rozsáhlý, avšak v kontrastu k výše popsanému článku Rudého Práva zde až překvapivě nepadne ani slovo o Íránu. Zato si tehdejší orgán Československé strany lidové všímá týž den a na těžce straně čtyřdenní oficiální návštěvy generálního tajemníka OSN Kurta Waldheima v Íránu. Uvádí ji v rubrice Co přinesl den, kde poznamenává, že »Waldheim (...) jednal s předsedou íránské vlády D. Amúzgárem. Předmětem jednání byla situace na Blízkém východě, v Africe a otázky světového hospodářství.«¹⁸

K návštěvě Jimmyho Cartera v Íránu se na stránkách Rudého práva vrací ještě jednou 14. ledna Milan Kubín ve svém fejetonu, *Umělý med*.¹⁹ Autor zde ironicky přirovnává údajnou Carterovu snahu dojednat další kontrakty na prodej zbraní íránskému šáhovi k úsilí amerických obchodníků prodat za každou cenu žluknoucí umělý med. Fejeton se nicméně netýká zdaleka pouze Íránu, nýbrž sarkasticky komentuje ekonomické aspekty nedávné Carterovy cesty jako celku.

Lidová demokracie si všímá 21. ledna v rubrice Co přinesl den? tuhé zimy, která »svírá Írán«.²⁰ Ve stručné zprávě se můžeme dozvědět, že »záplavy sněhu strhaly elektrické vedení a znesnadnily provoz na silnicích. Letiště v Teríze bylo uzavřeno. Sněhová vrstva dosahuje místy až 150 centimetrů. Na jihu Íránu v oblasti Abádánu zemřelo zimou 120 lidí.« Ve zprávě nicméně není nijak reflektováno, že tato rekordní zima byla jedním z vedlejších katalyzátorů nespokojenosti íránských chudých mas se šáhovým režimem.

¹⁷ Lidová demokracie, roč. 34, č. 10, s. 2

¹⁸ Lidová demokracie, roč. 34, č. 10, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁹ KUBÍN, Milan, *Umělý med*, Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 12, s. 6

²⁰ Lidová demokracie, roč. 34, č. 18, rubrika Co přinesl den?, s. 2

Čtenář Rudého práva se pak 28. ledna mohl dozvědět, že *Írán přerušil obchodní styky s Dánskem*,²¹ jak zní doslovné znění daného článku. Stalo se tak »na znamení protestu proti „příliš měkkému“ postupu dánské policie proti íránským studentům, kteří v polovině prosince vnikli násilím do budovy íránského velvyslanectví v Kodani a částečně je zdemolovali na protest proti politickým poměrům v Íránu«. Tím příliš měkkým postupem se rozumí skutečnost, že »šestnáct zatčených studentů bylo« pouze »vypovězeno po dvou dnech do zemí jejich přechodného pobytu – Švédska, NSR a Francie«. V dotyčném článku se dále uvádí, že íránská vláda uvalila na dánské zboží prostřednictvím své obchodní komory bojkot. Tím byl údajně postižen především dánský dovoz sýru »speciálně vyrobeného pro tuto zemi tak, že odmítnuté zásilky nelze snadno umístit operativně na jiném cizím trhu«.

Únor je na zprávy o Íránu poněkud skoupý. Například Rudé právo uvádí za celý měsíc pouze jednu kratičkou zprávu z rubriky 24 hodin v zahraničí. Je v ní uvedeno, že »íránský šáhinšah Mohammad Rezá Pahlaví ÁRJámehR přiletěl ve čtvrtek na státní návštěvu do Indie«. ²² Jinými slovy, postupně se zhoršující vnitropolitická situace v Íránu nebyla československými tiskovinami dlouho vůbec brána na vědomí. V únorové Lidové demokracii je v rubrice Aktualita uvedena zpráva *Obchod se zbraněmi*,²³ která vypočítává rozsah programu vojenské pomoci, který Carterova administrativa předložila Kongresu ke schválení na finanční rok 1979. Ze zemí, které jsou příjemci vojenské pomoci, je vyjmenován Izrael, Egypt a Saúdská Arábie, nikoliv ovšem Írán, jak by snad mohl čtenář usuzovat na základě článku Rudého práva z 12. ledna. Přímo o Íránu nepojednává v únoru 1978 v Lidové demokracii žádný článek.

Také v březnu roku 1978 je v Rudém právu Írán zmiňován jen jednou, a to konkrétně 18. 3. v krátké zprávě²⁴ o přijetí íránského (a společně s ním též švédského) velvyslance na Pražském hradě. Stejný článek uvedla na titulní stranu též Lidová demokracie. Jinak se za březen nevyskytuje ohledně dění v Íránu už žádná zpráva, a to ani v rubrice 24 hodin v zahraničí. Také Lidová demokracie nechává v březnu 1978 Írán téměř bez povšimnutí. Velmi pozorný čtenář se může v rubrice Co přinesl den dozvědět, že »za přítomnosti íránského šáha Mohammada Rézy Pahlavího byl u města Šustaru v jižním Íránu slavnostně uveden do provozu největší třtinový cukrovar na světě, postavený s československou pomocí«. ²⁵ Jinými slovy, v první polovině roku 1978 se oficiální československé tiskoviny

²¹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 24, s. 6

²² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 39, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

²³ Lidová demokracie, roč. 34, č. 35, rubrika Aktualita, s. 2

²⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 66, s. 1

²⁵ Lidová demokracie, roč. 34, č. 63, rubrika Co přinesl den?, s. 2

rozhodně netajily ekonomickou spolupráci socialistického Československa s císařským Íránem. S tím samým Íránem, který byl v jiných souvislostech nazýván váženým zákazníkem u amerického vojensko-průmyslového komplexu. V samém závěru měsíce, dne 28. března, je opět v rubrice Co přinesl den uvedena zpráva o dvaceti osmi osobách zahynuvších a dalších 26 raněných »při automobilovém neštěstí ve východním Íránu. Plně obsazený autobus se zde srazil s nákladním automobilem.«²⁶ O obětech srážek s íránskou policií nepadlo za celé dosud sledované období v rozebíraných denících ani slovo.

To, co se čtenář mohl v prvních měsících roku 1978 dočíst o Íránu, zdaleka neodpovídalo závažnosti situace, která v zemi v té době vládla. Ani další měsíce neoplývaly bohatstvím zpráv o dění v Íránu. V zásadě se dá říct, že Írán stál po větší část roku 1978 mimo hlavní pozornost československých sdělovacích prostředků. Nejpodstatnějším zjištěním při čtení tehdejších československých novin roku 1978 je tedy fakt, že politickým problémům Íránu nebyla po většinu roku 1978 prakticky věnována pozornost.

1.2.2 Září 1978

Teze vyřčená v poslední větě předchozího oddílu platila dokonce i v druhé polovině řečeného roku. Ještě září 1978 je na zprávy o potížích šáhova režimu v Íránu poměrně skoupé. Články, které o této problematice pojednávají, svým malým rozsahem a poměrnou stručností rozhodně neodpovídají závažnosti tehdejší situace.

Rudé právo si Íránu všímá 1. září uvedením krátké zprávy s nadpisem *Z pobytu Chua Kuo-fenga v Íránu*.²⁷ Píše se v ní, že »íránští a čínští činitelé podepsali kulturní dohody. Íránský tisk nepřinesl o rozhovorech mezi šáhem a Chua Kuo-fengem žádné bližší údaje.«

Vnitropolitické problémy země jsou v tomto měsíci poprvé uvedeny až o tři dny později, 4. září, když Rudé právo uvedlo zprávu *Nepokoje v Íránu pokračují*.²⁸ Aneb »jak oznámil íránský tisk, byly v posledních dvou dnech v Teheránu mohutné protivládní demonstrace. V neděli vyšly do teheránských ulic desetitisíce lidí a policie proti nim použila slzný plyn a zahájila střelbu do vzduchu. Také v pondělí se za účasti tisíců lidí, kteří volali protivládní hesla, konala v Teheránu velká demonstrace.« Zpráva pokračuje tvrzením, že »nepokoje a demonstrace pokračují v celé zemi. Jak oznámil list Kejhán, bylo v posledních dnech v Íránu při nepokojích zabito 11 lidí a přes 100 zatčeno.« 6. září pak Rudé právo přináší v rubrice 24 hodin v zahraničí informaci, že »šáhinšáh Íránu Mohammad Rezá Pahlaví

²⁶ Lidová demokracie, 28. března 1978, rubrika Co přinesl den, s. 2

²⁷ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 203, s. 7

²⁸ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 205, s. 7

vykoná v polovině září oficiální návštěvy Rumunska a NDR«. ²⁹ Nepokoje v Íránu jako by se pisatele této zprávy netýkaly.

Lidová demokracie si z kraje září všímá vnitropolitických problémů Íránu poněkud podrobněji. Alespoň by se tak mohlo zdát při četbě prvního zářijového čísla. Orgán Československé strany lidové 1. září informuje na straně 2 o změnách v íránské vládě. Jinak ale Lidová demokracie věnuje po celé září dění v Íránu snad ještě menší pozornost než Rudé právo. K vykreslení nezájmu československých médií o situaci v zemi nejlépe poslouží reflexe nechvalně proslulého „černého pátku“.

Tento den je v Rudém právu zaznamenán 9. září pod nadpisem *Desítky mrtvých v ulicích Teheránu*. ³⁰ Zpráva svým rozsahem rozhodně neodpovídá závažnosti celé události. Tvoří ji tři stručné odstavce, které nyní odcituji v plném rozsahu: »Íránská vláda vyhlásila v pátek ráno výjimečný stav v Teheránu a dalších 11 městech na dobu šesti měsíců. Toto rozhodnutí odůvodnily úřady snahou o nastolení pořádku po osmiměsíčních nepokojích v zemi, při nichž bylo zabito na 1000 lidí.

Pouze několik hodin po vyhlášení došlo v hlavním íránském městě k další bouřlivé demonstraci. Když se vojenským hlídkám nepodařilo několik set demonstrantů rozehnat slzným plynem, zahájily do nich palbu. Podle prvních zpráv jsou desítky mrtvých a mnoho raněných.

Demonstranti zapálili v několika místech Teheránu vládní budovy. V hlavním městě platí zákaz nočního vycházení, na strategických místech hlídkují tanky a vojenské jednotky«. Tolik k nejtragičtější události dosavadního dění v Íránu.«

11. září pak Rudé právo opět informovalo o »mrtvých a raněných v Teheránu«. ³¹ Daný článek především konstatoval, že »den po vyhlášení výjimečného stavu v Teheránu a dalších 11 íránských městech měla v sobotu vládní vojska situaci v zemi plně pod svou kontrolou«. Dále se uvádí, že »situace byla podle ústředních pozorovatelů nadále napjatá, ale vcelku klidná«. Poté jsou vypočítány oběti, které si nepokoje vyžádaly.

Čtenář se též může dozvědět, že »opoziční poslanec Ahmad Baní Ahmad zahájil v sobotu na protest proti krvavému zásahu armády hladovku«. Následující odstavec se pak zmiňuje, že »bez udání bližších důvodů odstoupil v sobotu ze svého úřadu Amír Abbás Hovejdá«. V závěru článku jsou čtenáři Rudého práva informováni o skutečnosti, že »íránský šáh odřekl oficiální návštěvy v řadě zemí, které měl podle dřívějšího sdělení zahájit 11. září«.

²⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 207, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

³⁰ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 210, s. 7

³¹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 211, s. 7

O den později uvedl orgán Ústředního výboru KSČ již rozsáhlejší článek s nadpisem *Další ozbrojené srážky v Íránu*.³² Daná zpráva je jednou z prvních vlaštovek postupně se měnícího se postoje československých sdělovacích prostředků k šáhovi. Zároveň zde můžeme vidět zvýšenou pozornost oficiálních československých sdělovacích prostředků a Rudého práva zvláště, které při každé vážné krizi, nejen v Íránu, věnovaly značný prostor stanoviskům tamních komunistických stran. Tento charakteristický rys je tím nápadnější, že události v Íránu v té době ještě zdaleka nepatřily do centra pozornosti československých novin. Přesto se hned na začátku tohoto článku můžeme dočíst, že »ústřední výbor komunistické strany Lidová strana Íránu (TUDE) vydal v Paříži prohlášení, v němž zdůraznil, že vyhlášení výjimečného stavu v Teheránu a dalších městech „odkrývá skutečnou tvář íránských úřadů a jejich takzvané politiky smíření s opozicí“. Současný režim, uvádí se v prohlášení, není s to vyřešit sociální problémy, které jsou základem nynější politické krize. Íránský lid bude proto pokračovat ve svém spravedlivém boji bez ohledu na represe.«

Tehdejší československý čtenář je tak informován o postoji hnutí ideově spřízněného s vládou československou mocí, který se o *šahinšáhovi* (takto uctivě je stále v některých zprávách nazýván) vyjadřuje otevřeně kriticky až nepřátelsky. Pro čtenáře-badatele, jehož předmětem zájmu je reflexe tehdejších íránských událostí československými sdělovacími prostředky, představuje tento článek bezesporu zajímavý materiál.

Je však třeba opět zdůraznit, že dění v Íránu stále ještě nebylo o dominantním tématem tehdejšího československého tisku. Nesrovnatelně větší pozornost byla věnována ve stejný den například výročí etiopské revoluce („Cestou revolučních přeměn“), přičemž článek s obdobným zněním („Socialistická Etiopie oslavuje vítěznou revoluci“) se dokonce 13. září dostal na titulní stránku,³³ zatímco o Íránu na titulní stránce z toho samého dne nepadlo ani slovo. Pouze uvnitř listu se objevil jeden malý odstavec s nadpisem *Teherán ve stínu tanků*.³⁴ Tento odstavec byl sám doslova ve stínu většího (ale také ne hlavního) článku „Rozhořčený boj proti Somozovi“. Hlavní pozornost je pak opět věnována socialistické Etiopii, která „oslavuje vítěznou revoluci“.

18. září se Írán konečně dostal na titulní stranu Rudého práva. Netýká se ale problémů šáhova režimu s nespokojeným lidem. Pozornost je věnována potížím s nespoutanou mocí přírody. Daná poměrně rozsáhlá zpráva je uvozena nadpisem *Tisíce obětí zemětřesení*

³² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 212, s. 7

³³ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 213, s. 1 a 7

³⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 213, s. 7

v *Íránu*.³⁵ Jestli by čtenář čekal, že je zde alespoň okrajově zmíněna již značně nahlodaná pozice šáhova režimu, mylil by se. O stávajících nepokojích v zemi zde nepadlo ani slovo. Přitom se tato událost odehrála v době, kdy byla v íránském parlamentu vyslovena důvěra nové vládě Džaaafara Šarífa-Emámího.

O této události se čtenář Rudého práva mohl dozvědět až uvnitř listu, nikoliv v plnohodnotné zprávě, nýbrž v jedné z relací v rubrice 24 Hodin v zahraničí. Je tam zmíněna »třídenní ostrá diskuse, v níž představitelé opozice kritizovali vládu za vyhlášení výjimečného stavu v Teheránu a v dalších 11 městech. (...) 176 poslanců vyslovilo vládě důvěru, proti« hlasovalo »16 poslanců, za dvou abstencí. Agentura UPI však uvádí, že 74 členů parlamentu se zasedání vůbec nezúčastnilo.«³⁶

Na titulní straně orgánu Ústředního výboru KSČ figuroval Írán též 20. září. A opět v souvislosti s nedávným katastrofálním zemětřesením, nikoliv s problémy šáhova režimu. O tom, že oficiální československá místa si se složitou situací v Íránu zdaleka nevěděla rady, svědčí též skutečnost, že na titulní straně těchto nejoficiálnějších novin v socialistickém Československu se otevřeně uvádí, že »prezident republiky Gustáv Husák« zaslal »soustrastný telegram íránskému šáhovi Mohammadu Rezá Pahlavímu«.³⁷ A co víc, o několik stran dále v témže vydání Rudého práva, v rubrice 24 hodin v zahraničí je uveden soustrastný telegram k téže události – ze Sovětského svazu! I tato zpráva je prodchnuta oficiální zdvořilostí. Doslova se v ní uvádí, že »generální tajemník ÚV KSSS a předseda prezidia Nejvyššího sovětu Leonid Brežněv zaslal soustrastný telegram šáhinšáhovi Íránu Rezovi Pahlavímu v souvislosti se zemětřesením v provincii Chorásán«.³⁸ Těžko si představit, že by podobný oficiálně zveřejněný soustrastný telegram byl poslán například Somozovi nebo Pinochetovi, kdyby jejich země v té době postihla podobná přírodní katastrofa.

Politické problémy Íránu jsou opět poněkud podrobněji rozebírány až 21. září, když se čtenář mohl dozvědět, že *V Íránu je propuštěna část zatčených*.³⁹ Tato krátká zpráva prostě oznamovala, že »íránské úřady ve středu propustily 231 osob zatčených po vyhlášení výjimečného stavu v zemi 8. září. Jak bylo oznámeno v Teheránu, ve vězení stále ještě zůstává 100 osob.« V následujícím stejně stručném odstavci se připomíná výjimečný stav, který »vláda vyhlásila po krvavých nepokojích«.

³⁵ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 217, s. 1

³⁶ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 217, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 7

³⁷ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 219, s. 1

³⁸ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 219, rubrika 24 hodin v zahraničí, s. 6

³⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 220, s. 7

O den později se Rudé právo věnuje Íránu opět pouze v souvislosti s nedávným zemětřesením. Uvnitř listu nalezneme článek *Na místě tragédie*.⁴⁰ Totéž platí další den, kdy Rudé právo zveřejnilo krátký článek *Pomoc obětem zemětřesení v Íránu*,⁴¹ který informuje o pomoci íránské vlády v této oblasti. Jak je vidět, přírodní živly zcela zastínily již zřetelný pohyb íránských dějin.

1.2.3 Říjen 1978

Poněkud více se Rudé právo začalo zabývat situací v Íránu teprve v průběhu října. Byť ani tento měsíc se nejednalo o pozornost, jakou by si dění v zemi nejspíš zasloužovalo. Třetího dne tohoto měsíce najdeme uvnitř listu zprávu s názvem *Znovu srážky v Íránu*.⁴² Lze se v něm dočíst, že »asi 12 lidí bylo zabito a velké množství raněno při srážkách mezi policií a demonstranty, které vypukly 1. října v několika íránských městech. Oznámil to v úterý teheránský list Etteláát. Podle listu se protivládní demonstrace v několika městech změnilly v krvavé srážky s policií. Největšího rozsahu dosáhly ve městech Kermanšáh, Zandžán, Rezáíje, Báne, Dezfúl, Chorrambád a Dorúd.«

Již značně rozbouřené situaci v šáhově říši se na podzim 1978 věnuje také orgán Socialistického svazu mládeže Mladá fronta. Dne 4. října je na jeho titulní straně uveden článek s nadpisem *Mrtví v Íránu*.⁴³ Za povšimnutí stojí užití téměř shodných obrátů, jaké se nacházejí ve výše uvedeném článku Rudého práva: »Asi 12 lidí bylo zabito a velké množství raněno při srážkách mezi policií a demonstranty, které vypukly 1. října v několika íránských městech. Oznámil to teheránský list Etteláát. Protivládní demonstrace se v několika městech změnilly v krvavé srážky s policií.« Československý tisk si v této době při popisu íránského dění zjevně vystačil se zprávami z ČTK, aniž by usiloval o vlastní autorské články.

Rudému právu stál 17. října za povšimnutí národní den smutku, který »uspořádalo íránské obyvatelstvo na památku těch, kdo zahynuli 8. září při srážce demonstrantů s policií a armádou«. Tato zpráva je podřazena pod článek s nadpisem *Srážky v Íránu*.⁴⁴ Rudé právo zde opět cituje íránský list Etteláát, který »podle sdělení agentury Reuter informoval, že v Teheránu v pondělí došlo k nové srážce mezi demonstranty a příslušníky armády, při níž zahynuly tři osoby a přes 40 lidí bylo zraněno«. Kromě toho se v citovaném článku dozvíme,

⁴⁰ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 221, s. 7

⁴¹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 222, s. 7

⁴² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 230, s. 7

⁴³ Mladá fronta, roč. 34, č. 231, s. 1

⁴⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 242, s. 6

že »teheránský rozhlas vysílal zprávu, že při podobném incidentu přišli o život dva demonstranti také v městě Mínáb na jihu země«.

Na samém konci článku se pak čtenář dozvídá o události, která v této fázi revoluce prakticky ochromila íránskou ekonomiku. Ano, jednalo se o vlnu stávek, především zaměstnanců v ropném průmyslu. Rudé právo v této záležitosti cituje agenturu TASS, podle níž »šíří se Íránem vlna stávek, jichž se účastní zaměstnanci energetického průmyslu, dopravy, státní zaměstnanci a další«. Zpráva jako celek je opět velmi stručná a svým rozsahem neodpovídá závažnosti situace, jaká v té době již panovala v Íránu. Nezaujatý čtenář zpráv v tehdejší československém tisku má nevyhnutelný pocit, že československá oficiální místa si nebyla jistá, jak informovat veřejnost o stávající íránské krizi.

Mladá fronta informuje své čtenáře dne 9. října, že v Íránu *Stávky pokračují*.⁴⁵ Československý svazák se tak dovídá, že »v Teheránu a dalších íránských městech pokračovaly v sobotu rozsáhlé stávky zaměstnanců mnoha odvětví, kteří žádají zvýšení mezd, zlepšení pracovních a bytových podmínek a lékařské péče. Byly zavřeny pošty, školy, ochromena železniční i letecká doprava. V mnoha čtvrtích íránského hlavního města byly rozmístěny vojenské hlídky a obrněné vozy.«

Dojem, který ve mne zanechal článek Rudého práva „Srážky v Íránu“, rozhodně nepotlačí ještě stručnější zpráva publikovaná v týchž novinách dne 18. října. Má nadpis *Oběti nepokojů v Íránu*⁴⁶ a je uvozován větou: »Pondělní srážky íránského obyvatelstva s policií si vyžádaly 16 lidských životů a mnoho zraněných.« Tak to prý uvádějí světové agentury »s odvoláním na íránský list Kejhán«. Na závěr této vsutku kratičké informace je uvedeno, že »íránský lid si v pondělí manifestačně připomněl oběti srážek demonstrantů s policií a armádou z 8. září«.

V době, kdy se šáhův režim řítí každým dnem blíže ke zkáze, uveřejnilo Rudé právo dne 19. října článek *Sovětský svaz a mladé nezávislé státy*⁴⁷ od moskevského zpravodaje Rudého práva Jaroslava Mazala. Tento velmi obsáhlý článek je uvozen slovy »shodné základní zájmy«. Jeho poslední odstavec je pak uvozen větou: »Rozšířila se zejména spolupráce se státy, s nimiž spojuje SSSR společná hranice – Afghánistánem, Íránem (úmyslně jsem uvedl v kurzívě, pozn.), Tureckem, (...).« Ještě v druhé polovině října nečiní Rudému právu potíže zdůraznit spolupráci Sovětského svazu se šáhovým režimem.

⁴⁵ Mladá fronta, roč. 34, č. 236, s. 3

⁴⁶ Mladá fronta, roč. 34, č. 244, s. 3

⁴⁷ MAZAL, Jaroslav, *Sovětský svaz a mladé nezávislé státy*, Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 245, s. 6

O šest dní později, 25. října, může nicméně čtenář Rudého práva opět zhlédnout článek pojednávající o iránských nepokojích: *Írán: patnáct mrtvých*.⁴⁸ Rudé právo tak informuje, že »výsledek zuřivého útoku policie a vojska proti demonstrantům v iránském městě Hamadanu, k němuž došlo v neděli, je otřesný – patnáct mrtvých a desítky raněných«. Tak o tom prý informuje místní tisk. Článek pokračuje konstatováním, že »početné demonstrace studentů a profesorů se uskutečnily rovněž v neděli v Teheránu a v dalších iránských městech. Na závěr demonstrace studentů teheránské univerzity a dalších vysokých škol v hlavním městě Íránu byla přijata rezoluce, v níž – jak uvádí list Ettelaat – se požaduje osvobození všech politických vězňů, vypovězení ze země vojenských i civilních poradců všech imperialistických států, zrušení ponižujících dohod a smluv s imperialistickými zeměmi.«

V kontrastu s tímto již značně kritickým článkem je pak na titulní straně téhož listu z 26. října zveřejněna zpráva uvozená nadpisem *Blahopřání do Íránu*,⁴⁹ informující, že 25. října »prezident ČSSR Gustáv Husák zaslal blahopřejný telegram Jeho císařskému veličenství Mohammadovi Rezá Pahlavímu ÁRJámehrovi při příležitosti jeho 59. narozenin, které jsou současně státním svátkem Íránu.« Husák však nebyl jediným ústavním činitelem, který blahopřál šáhovi. V následujících větách zprávy se konstatuje, že »při téže příležitosti zaslal předseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal blahopřejný telegram předsedovi vlády Íránského císařství Džaafaru Šarífovi Emámímu« a »rovněž ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek blahopřál ministru zahraničních věcí Íránského císařství Ámiru Chosrauovi Afšaru Kásemlúovi«.

Nicméně nehledě na toto téměř servilní blahopřání na titulní straně se čtenář Rudého práva může uvnitř listu pod nadpisem *Střelba v iránských městech*⁵⁰ dočíst o protivládních demonstracích »nejméně v pěti iránských městech«. Je zde citována agentura Reuter, podle které »demonstrující studenti zapalovali vládní budovy, banky, kina a další veřejné budovy«. Ve zprávě je zmiňováno město Komm, kde demonstranti »použili proti armádním jednotkám bomby a střelné zbraně«. V této souvislosti se zpráva odvolává na teheránský rozhlas. Dále se zmiňuje, že »mohutné demonstrace byly též v městě Koremabad«. Zpráva končí konstatováním, že »demonstranti požadují zrušení výjimečného stavu (...), propuštění všech politických vězňů, obnovení demokratických svobod, rozpuštění tajné policie SAVAK a

⁴⁸ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 250, s. 7

⁴⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 251, s. 1

⁵⁰ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 251, s. 7

soudní potrestání jejího bývalého náčelníka generála Nematolláha Nasiriho a rovněž okamžité potrestání oficiálních činitelů, jež mají odpovědnost za střelení do demonstrantů«.

Ve stejném duchu je pak stručná zpráva z 27. října pod názvem *V Íránu trvají nepokoje*.⁵¹ Ta mimo jiné obsahuje zmínku, že »neznámý ostřelovač zabil náčelníka místní policie a těžce zranil i vysokého vojenského činitele« v městě Džahrom.

V pondělí 30. října informuje Rudé právo své čtenáře, že *Nepokoje v Íránu neustávají*.⁵² Jedná se o poněkud rozsáhlejší zprávu, která je uvozena konstatováním, že »vnitropolitická situace v Íránu je nadále složitá«. Zpráva v této souvislosti cituje TASS, která uvedla, že 40 000 studentů se zúčastnilo v Teheránu demonstrací s protivládními hesly. Dále je v článku konstatováno, že »úřady uzavřely univerzitu a další vysoké školy v Teheránu, aby tak znemožnily akce k Týdnu národní solidarity, který studenti vyhlásili«. Kromě toho se v článku můžeme dočíst ty samé informace, jaké jsou uvedeny již v předchozích článcích na toto téma (demonstrace, srážky s policií, střelba).

Mladá fronta informuje 30. října v článku uvozeném nadpisem *Írán: Studenti proti vládě*,⁵³ že »vnitropolitická situace v Íránu je i nadále složitá. V posledních dnech pokračovaly v desítkách íránských měst protivládní akce různých vrstev obyvatelstva, požadujících zrušení stanného práva, osvobození politických vězňů, zajištění svobody shromáždění a činnosti politických stran a potrestání osob odpovědných za střelbu do klidných demonstrací. V mnohých průmyslových závodech a státních institucích byly obnoveny stávky.« Zpráva dále cituje agenturu TASS, podle jejichž informací se »na 40 tisíc studentů v sobotu zúčastnilo v Teheránu demonstrací s protivládními hesly«. Článek konstatuje, že »ulice v blízkosti teheránské univerzity byly uzavřeny vojskem a policií a projížděly jimi tanky, obrněné transportéry a vojenské nákladní automobily. Úřady uzavřely univerzity a další vysoké školy v Teheránu, aby tak znemožnily akce Týdnu národní solidarity, který studenti vyhlásili. Shromáždění demonstranti, kteří se nemohli dostat na území univerzity, uspořádali proto masový pochod hlavními ulicemi města.«

1.2.4 listopad 1978

Skutečně podrobně se československé tiskoviny začínají situací v Íránu zabývat až v posledních dvou měsících roku 1978. Rudé právo uvádí již 1. listopadu až překvapivě

⁵¹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 252, s. 7

⁵² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 254, s. 7

⁵³ Mladá fronta, roč. 34, č. 254, s. 3

rozsáhlý článek *K nepokojům v Íránu*,⁵⁴ kde se k situaci v zemi vyjadřuje Irádž Iskenderí, první tajemník strany Túde. Jedná se vlastně o přepis rozhovoru uveřejněného v časopise *Otázky míru a socialismu*. Iskenderí se zde vyjádřil v tom smyslu, že »jestliže má dnes hnutí určitý religiózní nádech, nesmí se to zveličovat. Šíitské duchovenstvo v Íránu, které se rekrutuje z drobné a střední buržoazie, skutečně nemohlo zůstat lhostejné k strádání lidu. V jednotném a spontánním hnutí se však dnes spojily všechny opoziční síly v zemi.« Iskenderí pak vyjádřil tezi, že »současné hnutí má národní, demokratický a revoluční ráz. Národní proto, že akcí a demonstrací se účastní nejširší masy, hlavně pracující, ale i představitelé drobné buržoazie a národní buržoazie. Demokratický proto, že hlavním heslem hnutí je nastolení demokratické režimu v zemi. Revoluční proto, že jeho cílem je radikální výměna režimu, kterou musí provést sám lid.«

V tomto prohlášení vůdčího představitele íránských komunistů, které se dostalo na stránky orgánu Ústředního výboru KSCČ, lze ještě více než z článku z 27. října rozebíraného v předešlém oddílu vyvodit zřetelný posun v oficiálním vnímání císařského Íránu ze strany tehdejšího Československa. Rudé právo v daném článku cituje Iskenderího, kterého pojmenovává soudruhem, když uvedl, že »íránskou armádu a policii řídí američtí poradci, jichž je v zemi na čtyřicet tisíc. Na jejich udržování padne ročně zhruba miliarda dolarů. Právě armáda a policie vyprovokovaly krvavé incidenty včetně tragédie z 8. září (která, jak víme z předchozích odstavců, byla v československém tisku reflektována poměrně stručně, pozn.), kdy bylo podle oficiálních údajů zabito na sto osob. Všichni přece vědí, že demonstrace byly neobyčejně pokojné, a i když se stavěly barikády, pak jen jako ochrana před armádou.« Takto podané hodnocení šáha na stranách nejoficiálnějšího československého periodika, šáha, který byl ještě před rokem oficiálně uvítán v Praze, se vskutku značně liší od některých servilně formulovaných blahopřání nebo zdůrazňování spolupráce, jež v souvislosti s Íránem ještě v průběhu října vycházely na stránkách československého tisku.

Mladá fronta uvedla 6. listopadu článek, o kterém se též nedá říct, že by byl šáhovu režimu jakkoliv nakloněn. Už tón nadpisu byl příznačný pro změněné vnímání íránského panovníka. Toho panovníka, jenž byl ještě v některých nazýván zprávách svým oficiálním titulem *šahinšáh Árdžámehr*. Článek je uvozen slovy *USA-Írán Pendreky na kšeft*.⁵⁵ Píše se zde, že »Spojené státy se rozhodly dodat Íránu větší množství policejních obušků, obušků, ochranných štítů, slzného plynu a dalších „prostředků ke kontrole demonstrací“, jak to ohleduplně komentuje agentura AP. Ozámilo to ve středu americké ministerstvo zahraničí.

⁵⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 256, s. 6

⁵⁵ Mladá fronta, roč. 34, č. 260, s. 3

Íránské úřady obdrží tuto policejní výzbroj od amerických soukromých firem, nicméně bylo nutno získat předem souhlas vlády prezidenta J. Cartera. Agentura AP zdůrazňuje, že rychlý souhlas Washingtonu s požadovanými dodávkami svědčí o tom, že USA pevně podporují novou vojenskou vládu v Teheránu. Nákupy podstatné policejní výzbroje podléhají také schválení amerického ministerstva zahraničí. V daném případě zřejmě nebyly žádné námitky.«

V podobném duchu informuje své čtenáře dne 10. listopadu Rudé právo. Pod poněkud umírněnějším nadpisem *Do Íránu policejní výzbroj z USA*⁵⁶ se čtenář může dozvědět, že »Spojené státy se rozhodly dodat Íránu větší množství policejních obušků, ochranných štítů, slzného plynu a dalších prostředků ke „kontrole demonstrací“, jak to ohleduplně formuluje agentura AP (všiměme si opět shodné formulace s Mladou frontou, pozn.). Íránské úřady nakoupí tuto policejní výzbroj od amerických soukromých firem, nicméně bylo nutno získat předem souhlas vlády prezidenta Jamese Cartera. Agentura AP zdůrazňuje, že rychlý souhlas Washingtonu s požadovanými dodávkami svědčí o tom, že USA pevně podporují novou vojenskou vládu v Teheránu.«

Těmito informacím předcházejí dva odstavce na téma ustanovení zvláštních výborů v íránských provinciích, jejichž úkolem bude »obnovit bezpečnost v zemi«. Zároveň je čtenář daného článku zpraven o výzvě íránských opozičních stran a náboženských vůdců k celonárodnímu smutku.

Československý tisk si v závěru roku všímal také událostí, které souvisely s Íránem, avšak neměly žádný vztah k stále napjatější vnitropolitické situaci. Tak například ten samý den, kdy Mladá fronta zveřejnila výše zmíněný článek o „pendrecích na kšeft“, se čtenář orgánu Socialistického svazu mládeže mohl dočíst v rubrice Svět o zemětřesení »o síle 6,7 stupně Richterovy stupnice«,⁵⁷ které »postihlo v sobotu severní Írán; žádné větší škody ani oběti však nejsou hlášeny. Jsou to nejsilnější otřesy půdy v Íránu od září letošního roku, kdy při katastrofálním zemětřesení zahynulo kolem 15 000 lidí.«

K politickému vývoji v zemi už ale nemohly být tehdejší oficiální československé deníky slepé. Mladá fronta již 9. listopadu uvedla, že »v Teheránu byl včera zatčen Ámir Abbás Hovejda, který do roku 1978 zastával 13 let úřad íránského předsedy vlády«. Článek, jež je uvozen nadpisem *Írán: zatčen předseda vlády*,⁵⁸ pokračuje informací, že »íránský šáh Réza Pahlaví oznámil včera ustavení mimořádných lidových soudů. Budou před ně postaveny

⁵⁶ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 264, s. 6

⁵⁷ Mladá fronta, roč. 34, č. 260, rubrika svět, s. 3

⁵⁸ Mladá fronta, roč. 34, č. 263, s. 5

osoby obviěné z korupce. Liknavý vztah k boji proti korupci označil šáh za jednu z největších chyb minulosti.«

13. listopadu informuje Rudé právo čtenáře o dění v Íránu článkem s výmluvným názvem *Nová vláda v Íránu*⁵⁹ a ještě výmluvnějším podtitulem *Situace v zemi zůstává nadále nejistá*. Článek v podstatě informuje o přijetí nové vlády Rezá Gholama Azharího. Zmiňován je též nárůst protiamerických nálad, kteréžto oznámení se odvolává na agenturu Reuter. Také čtenář orgánu Socialistického svazu mládeže se může v článku *Írán: situace v zemi zůstává vážná*⁶⁰ dočíst, že »íránský šáh Mohammad Rezá Pahlaví v sobotu přijal novou vládu premiéra Rezy Gholama Azharího«. A stejně jako v Rudém právu je i zde vylíčeno, že »situace v zemi zůstává napjatá«. Čtenáři Rudého práva i Mladé fronty se tak touto cestou dozvěděli o jednom z posledních zoufalých pokusů íránského panovníka o záchranu situace, když jmenoval čistě vojenskou vládu. Očividně to příliš nepomohlo.

O tom svědčil článek v Mladé frontě z 15. listopadu s výmluvným názvem *Írán: další incident*.⁶¹ Lze se v něm dozvědět, že »podle zpráv íránské agentury Pars vypukly včera v Teheránu další boje zejména v centru města na bazaru. Východní část obchodní čtvrti je obsazena vojenskými oddíly. K dalšímu incidentu došlo, když stávkující Íránci bránili asi třem stům zahraničních zaměstnanců telefonní a telegrafní ústředny v přístupu na pracoviště. Podle údajů státní ropné společnosti skončila včera stávka 37 000 zaměstnanců rafinerie ropy v Abadánu. Vláda ovšem dosud nepotvrdila, že splní požadavky stávkujících.«

Obdobně Rudé právo upozorňuje 15. listopadu na *Boje v ulicích Teheránu*,⁶² jak je výmluvně nadepsán příslušný článek. O tři dny později informuje orgán Ústředního výboru KSČ o zhoršující se situaci článkem *Nové nepokoje v Íránu*.⁶³ Čtenář se může dozvědět, že »jak píší západní agentury, rozháněly armádní oddíly střelbou do vzduchu demonstranty v Teheránu a v dalších dvou íránských městech. Šáh v pátek také u příležitosti 7. výročí založení císařských ozbrojených sil chválil svou armádu a podle agentury DPA ve svém rozhlasovém projevu pohrozil svým odpůrcům.« Pokud to byla pravda, pak šáh vlastně pohrozil stále širším vrstvám íránského obyvatelstva. To ostatně nevyplývalo pouze ze zpráv československého oficiálního tisku. To byla objektivní skutečnost.

Ani zpráva Mladé fronty z 20. listopadu nesevěčí o ničem jiném než o stále se zhoršující situaci. Pod opět velmi výmluvným článkem *Írán: krvavé protivládí*

⁵⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 266, s. 6

⁶⁰ Mladá fronta, roč. 34, č. 266, s. 3

⁶¹ Mladá fronta, roč. 34, č. 268, s. 5

⁶² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 268, s. 7

⁶³ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 271, s. 6

demonstrace,⁶⁴ se čtenář může dočíst, že »předseda íránské vojenské vlády generál Azharí přednesl v dolní sněmovně parlamentu projev své vlády. Charakterizoval situaci v Íránu v době vytvoření vojenské vlády a přiznal, že „celá země byla zachváčena bouřemi a nepokojů“. Zdůraznil, že nynější vláda považuje za svůj hlavní úkol obnovit „bezpečnost a pořádek v zemi“. Dal najevo, že při plnění tohoto úkolu se bude vláda opírat především o vojenské síly. Političtí komentátoři sledují vývoj v Íránu a poukazují na to, že i přes některé vnější známky normalizace je situace v zemi nadále složitá a přetrvává tendence jejího zhoršování. Podle zpráv tiskových agentur se v západní části Íránu ve městech Hamadán a Kermánšáh konaly velké protivládní demonstrace. Při jejich rozhánění došlo ke srážkám mezi demonstranty a bezpečnostními silami. Zprávy o trvajícím napětí docházejí tak z Isfahánu a z dalších íránských měst.«

A jaké bylo v této pro Írán již značně kritické době oficiální stanovisko nejvyšších představitelů režimů v sovětském bloku? Na tuto otázku nám může odpovědět Rudé právo, jež 20. listopadu uvádí zprávu vyjadřující stanovisko nejvyšší oficiální autority v rámci vojenských a hospodářských struktur, do kterých tehdejší Československo patřilo, Leonida Iljiče Brežněva. Text této zprávy – ač je jistě pro formování oficiálního pohledu československých sdělovacích prostředků na situaci v tehdejší Íránu poměrně zásadní – není nijak rozsáhlý. Jedná se vlastně o výtah z rozhovoru provedeného sovětským deníkem Pravda.

Brežněv je zde dotazován,⁶⁵ jak hodnotí »zprávy, které se objevují v zahraničním tisku, jež hovoří o vměšování západních států, zejména USA, do událostí v Íránu a dokonce o možnosti jejich vojenského vměšování«. Na to generální tajemník odpovídá, že »takové zprávy včetně zpráv o možnosti vojenského vměšování ze strany některých států se skutečně objevují. Přitom je pozoruhodné, že oficiální osobnosti států, o které se jedná, fakticky podobné zprávy nepopírají. Pokud i odmítají pokusy o vměšování do vnitřních záležitostí Íránu, jak to v těchto dnech učinil prezident USA, pak s výhradami, které nevylučují možnost takového vměšování pod příslušnou záminkou.«

Brežněv pak pokračuje v tom smyslu, že »Sovětský svaz, který má s Íránem tradiční dobré sousedské vztahy, rozhodně prohlašuje, že je proti vměšování zvenčí do vnitřních záležitostí Íránu v jakékoli formě a pod jakoukoli záminkou. V této zemi dochází k událostem čistě vnitřního charakteru a problémy s tím spojené musí vyřešit Íránci sami. Všechny státy zde musí respektovat zásady zakotvené v Chartě OSN i v řadě jiných základních mezinárodních dokumentů a respektovat svrchovanost a nezávislost Íránu a íránského lidu.

⁶⁴ Mladá fronta, roč. 34, č. 272, s. 3

⁶⁵ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 272, s. 6

Musí být jasné i to, že jakékoli, a tím spíše vojenské vměšování do vnitřních záležitostí Íránu, státu, který bezprostředně hraničí se Sovětským svazem, by SSSR považoval za událost týkající se zájmů jeho bezpečnosti.« Článek má konec konců velmi příznačný nadpis: *Vnitřní záležitost Íránu*.

Ani 22. listopad není v Rudém právu na informace o Íránu skoupý. Uvnitř listu se čtenář může dozvědět, že *V Teheránu neutichají nepokoje*.⁶⁶ Citovány jsou v této souvislosti světové agentury, jmenovitě pak TASS. Mnohem zásadnější je však v ten samý den zveřejněný komentář od Washingtonského zpravodaje Milana Jelínka *Jak by se USA chtěly dívat na vnitropolitický vývoj v Íránu*.⁶⁷ Autor zde prohlašuje, že »císařská vláda udělala ze země zlatý důl pro americký kapitál. Ve Spojených státech mají nyní obavy, aby nepřišli o jeho výnosy. Spojené státy dávají najevo, že budou v Íránu podporovat každou politickou sílu, která se zavázala ke splnění jediné podmínky: zaručí zachování amerických pozic. Pro USA jsou natolik významné, že vnitropolitické problémy Íránu by s chutí chtěly považovat nikoliv za íránskou vnitřní krizi, ale za americkou krizi. Varování generálního tajemníka ÚV KSSS ... Leonida Brežněva před „jakýmkoliv vměšováním“ mělo své oprávnění a opodstatnění.«

1.2.5 Prosinec 1978

V závěru roku je Írán již stálým tématem na stránkách tehdejšího československého tisku. 1. prosince uvedla Mladá fronta komentář od Karla Čecha, který byl obdobného znění a obsahu jako výše uvedený článek v Rudém právu: *Kořeny íránského vření*.⁶⁸ Rudé právo uvedlo 2. prosince článek *Střelba z kulometů v Teheránu*,⁶⁹ informující o srážkách demonstrantů s policií. Citována byla v této souvislosti agentura Reuter.

4. prosince 1978 se pak čtenář Rudého práva mohl dozvědět, že »za protivládních demonstrací byla provolávána hesla ve prospěch náboženského vůdce Chomejního«. V tom samém článku je uvedeno, že »americká televize vysílala interview s Chomejním, který ostře kritizoval podporu Spojených států íránskému režimu a obvinil USA z „rozkrádání přírodního bohatství“ patřícího íránskému lidu«. To vše v článku s nadpisem *Opět nepokoje v Íránu*⁷⁰ s podtitulem *Mrtví a ranění v Teheránu a Kritika USA za rozkrádání přírodního bohatství země*. Mladá fronta ten samý den reflektovala vzdání úcty obětem srážek s policií v článku

⁶⁶ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 274, s. 7

⁶⁷ JELÍNEK, Milan, *Jak by se USA chtěly dívat na vnitropolitický vývoj v Íránu*, Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 274, s. 6

⁶⁸ ČECH, Karel, *Kořeny íránského vření*, Mladá fronta, roč. 34, č. 282, s. 5

⁶⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 283, s. 7

⁷⁰ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 284, s. 7

*Írán: Měsíc smutku rozdechvívá zemi.*⁷¹ Rudé právo informuje 5. prosince své čtenáře v článku *Nepokoje v Íránu pokračují*,⁷² že »situace v Íránu se dále zhoršila, když zaměstnanci ropného průmyslu a dalších klíčových odvětví obnovili stávkou, která byla vyhlášena po výzvě předního náboženského činitele Chomejního, jenž nyní dlí ve Francii. Francouzská vláda v pondělí důrazně varovala íránského náboženského vůdce Chomejního, aby z francouzského území nevznášel výzvy k nepokojům v Íránu.«

V tom samém vydání Rudého práva je uveden komentář *Omyl CIA a Americké zasahování v Íránu*⁷³ s podtitulem *Hra s druhou kartou*, opět od washingtonského zpravodaje Rudého práva Milana Jelínka. Autor zde kritizuje Carterovu administrativu za své údajné vměšování do íránských záležitostí. V závěru článku se konstatuje, že »USA je lhostejné, zda Írán bude císařstvím či islámskou republikou, jak požaduje vlivný politický a náboženský vůdce Íránu Khomeni (sic!)«. V Jelínkově komentáři je patrné rozdílné hodnocení různých složek protišáhovské opozice. Zatímco íránští komunisté jsou v mnoha článcích nahlíženi příznivě, vůči Chomejnímu je v tomto komentáři vzneseno vlastně dost rozpačité hodnocení. Jakoby autor téměř naznačoval, že na Chomejního nemusí být za určitých podmínek nahlíženo o mnoho lépe než na šáha.

Mladá fronta informuje 5. prosince čtenáře o zhoršené situaci v Íránu v článku *Teherán: útok proti policii*.⁷⁴ Dne 9. prosince může čtenář Rudého práva zhlédnout článek s výmluvným nadpisem *Nemocnice v Teheránu přeplněny raněnými*.⁷⁵ Konstatuje se zde podpora íránského obyvatelstva Chomejnímu (a to i ze strany žen), ale též údajné styky představitelů CIA s Chomejním (podle Le Monde). Zmiňovaná podpora žen Chomejnímu je 9. prosince zmíněna též v Mladé frontě v článku *Ženy proti šáhovi*.⁷⁶ Jak prosinec postupoval, dostávaly se íránské záležitosti konečně na titulní strany našich oficiálních tiskovin. V pondělí 11. prosinec byl na straně 1 v Rudém právu uveden článek *Bouřlivá neděle v Teheránu*⁷⁷ s podtitulem *Miliony demonstrantů v ulicích*. V obdobném smyslu informuje 11. prosince též Mladá fronta v článku *Írán. Situace se vyhrocuje*.⁷⁸ Na titulní straně je též článek Rudého

⁷¹ Mladá fronta, roč. 34, č. 284, s. 3

⁷² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 285, s. 6

⁷³ JELÍNEK, Milan, *Omyl CIA a Americké zasahování v Íránu*. Hra s druhou kartou, Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 285, s. 6

⁷⁴ Mladá fronta, roč. 34, č. 285, s. 6

⁷⁵ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 289, s. 7

⁷⁶ Mladá fronta, roč. 34, č. 289, s. 5

⁷⁷ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 290, s. 1

⁷⁸ Mladá fronta, roč. 34, č. 290, s. 3

práva s nadpisem *Teherán zaplaven demonstranty*⁷⁹ z 12. prosince. Ve stejném duchu je článek v Mladé frontě z téhož dne: *Írán: další miliónové demonstrace*.⁸⁰

Po celý zbytek prosince je v československých tiskovinách Írán poměrně častým tématem. Rudé právo se problematice této země věnuje 13. prosince v článku *Íránská krize trvá*,⁸¹ dále pak 21. prosince v článku *Protivládní nepokoje v Íránu pokračují*⁸² s podtituly *Výstřely proti demonstrantům* a *Pochyby o oddanosti armády* (v této souvislosti je citovaná The Guardian a Washington Post, pozn.), dále 22. prosince v článku *K situaci v Íránu*⁸³ s podtitulem *Vojáci dohlížejí na univerzitu* (citována TASS, Reuter a Pars). 27. prosince je pak téma Íránu uveden opět na titulní straně v článku s nadpisem *V Íránu roste napětí* a s podtitulem *USA hledá „východisko z krize“*,⁸⁴ přičemž šáhův režim je v této souvislosti označen jako »proamerický režim«. Podobně výmluvné jsou tituly v tehdejší Mladé frontě do konce roku. 19. prosince se čtenář dozví o *Dalších mrtvých v Íránu*,⁸⁵ 20. prosince pak už také *Armáda odmítá poslušnost*,⁸⁶ 27. prosince *Incident nabývá obřích rozměrů*⁸⁷ a 28. prosince se čtenář Mladé fronty může dozvědět, že *Bílý dům si staví strategická vrátka*.⁸⁸ Z uvedených titulů je znát, že československý tisk není nijak příznivě nakloněn šáhovu režimu. Íránský panovník je zde líčen jako tyran střílící do protestujících občanů a držící se u moci díky podpoře USA.

Poslední den roku pak Rudé právo ve své pravidelné rubrice rekapitulující předchozích 365 dnů vnímá již události v Íránu jako téma, kterým se dá charakterizovat světové dění v určité části roku.⁸⁹ Rubrika je rozdělena na dvanáct oddílů, přičemž v každém z nich jsou shrnuty události v daném měsíci. Za prosinec je pak na prvním místě uvedeno, že »v Íránu již dva měsíce trvají intenzivní demonstrace veřejnosti proti šáhovu režimu«.

1.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik

Jak pohlížela oficiální československá média na poslední rok šáhova režimu? Zajisté pro ně nebylo snadným úkolem vysvětlit svým čtenářům podstatu zhroucení autoritativní

⁷⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 291, s. 1

⁸⁰ Mladá fronta, roč. 34, č. 291, s. 3

⁸¹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 292, s. 6

⁸² Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 299, s. 6

⁸³ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 300, s. 7

⁸⁴ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 302, s. 1

⁸⁵ Mladá fronta, roč. 34, č. 297, s. 3

⁸⁶ Mladá fronta, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 298, s. 3

⁸⁷ Mladá fronta, roč. 34, č. 302, s. 3

⁸⁸ Mladá fronta, roč. 34, č. 303, s. 3

⁸⁹ Rudé právo, roč. 56 (Právo lidu roč. 79), č. 305, s. 7

prozápadni, ale k sovětskému bloku nikoliv otevřeně nepřátelské, vlády a vidinu brzkého nástupu mocenského systému, který bude po všech stránkách jiný než dosavadní zažitá vzory.

Československý čtenář si počátkem roku 1978 vlastně nemohl učinit ze zpráv v tehdejší tisku plnohodnotný obrázek o situaci v Íránu. Články v tehdejších novinách věnovaly této zemi poměrně malou pozornost a narůstající protesty nejprve studentů, později stále širších vrstev obyvatelstva, v podstatě ignorovaly. Je pravda, že těch několik zpráv, týkajících se mimo jiné i Íránu ze začátku roku 1978, obsahovalo někdy hodnotící soudy v šáhův neprospěch. Toto negativní hodnocení se nicméně týkalo výhradně šáhovy vojenské spolupráce s USA a tehdejší českoslovenští novináři jej vyjádřili při příležitosti novoroční návštěvy prezidenta Cartera v Íránu.

Kromě této ve své době téměř obligátní kritiky vyznívají články ve zkoumaných československých tiskovinách ve vztahu k Íránu neutrálně a tamní politickou situaci vůbec nereflektují. K tomu je třeba vzít v úvahu obecně malou četnost článků vztahujících se k Íránu v tomto období. Dokonce ani v druhé polovině sedmdesátého osmého roku, když situace v zemi byla již velmi vážná, nevěnovaly zkoumané československé noviny Íránu pozornost, jakou by si daný stav věcí již zřejmě zaslouhoval.

Tak tomu bylo ještě v říjnu, když už bylo zřejmé, že šáh svoji neuváženou politikou sjednotil proti sobě téměř všechny vrstvy obyvatelstva. Pozornost zkoumaných československých tiskovin byla i v tomto měsíci ve vztahu k Íránu pozoruhodně nerozsáhlá a v zásadě zastíňovaná mnoha jinými událostmi.

Za celý rok 1978 je ve zkoumaných periodikách věnováno nejvíce pozornosti izraelsko-egyptským jednáním, potížím Somozova režimu v Nicaragui, událostem v Portugalsku, kde se po zhroutil salazaristického režimu silně prosazovala levice, a také problémům, před kterými stanula světová bezpečnost v souvislosti s vynálezem neutronové bomby. Bez povšimnutí nezůstává ani situace v polpotovské Kambodži a potíže s italskými tzv. Rudými brigádami a jinými teroristickými bojovkami v Západní Evropě. Zprávy, které se zabývají problémy šáhova režimu, se nemohou svým rozsahem po většinu sledovaného roku s těmito vyjmenovanými tématy vůbec srovnávat.

Dokonce ještě na podzim 1978 není dění v Íránu věnována přiměřená pozornost. Soustředění se na politické problémy je navíc rozptýlováno řadou článků, které se týkají šáhovy říše, ale nereflektují tamní stále narůstající protipahlaviovské nepokoje. Nemluví zde pouze o zemětřesení, které na podzim tak těžce zpusťošilo Írán. Uvědomme si, že ještě 26. října stálo Rudému Právu za uveřejnění na titulní straně blahopřání šáhovy ze strany Husáka,

Štrougala a Chňoupka. V takovýchto zcela zbytečných informacích zaplňujících místo na titulních stranách se ostatně tehdejší tisk doslova vyžíval.⁹⁰

Teprve v listopadu a ještě více v prosinci vyvinuly sledované československé tiskoviny větší pozornost k dané problematice - zjevně proto, že ji již nešlo přehlížet. Postupná eroze šáhova režimu nejspíš přiměla sovětský blok jako celek, aby vyjádřil k dané věci své stanovisko. To bylo pregnančně vyjádřeno samotným generálním tajemníkem ÚV KSSS Leonidem Brežněvem a reflektováno také sdělovacími prostředky v Československu. Občanům Sovětského svazu a jeho satelitů mělo být zdůrazňováno, že napjatá situace v Íránu je vnitřní záležitostí této země, kterou si iránský lid musí vyřešit sám. Řešení podle představ většiny iránského obyvatelstva by ale vedlo k zhroucení šáhovy diktatury a k ztrátě důležitého amerického spojení. To by určitě vyhovovalo sovětskému bloku. Nikoliv ale už Západu.

Jestliže tedy západní země vyjadřovaly k situaci v Íránu znepokojení, zatímco Sovětský svaz a jeho satelity takto vyjadřované znepokojení odsuzovaly jako vměšování do vnitřních záležitostí Íránu, šlo vyjádření protikladných postojů dvou hráčů na politické šachovnici. Viděno z této perspektivy, nemusel předpokládaný pád šáhova režimu Sovětskému svazu a jeho spojencům nijak vadit. Byť konkrétně pro Československo představovala císařská vláda zajímavého hospodářského partnera.

Proto se i československý tisk začal v plné šíři zaměřovat na šáhovu proamerickou politiku – což bylo ze strany tehdejší oficiální propagandy jistě vážné obvinění – stejně jako na autoritativní až despotický charakter jeho režimu. Zároveň se horlivě snažil poukázat, že opozice proti šáhovi se neskládá pouze z náboženských představitelů, z pohledu tehdejší československé vládnoucí ideologie vlastně reakcionářů. O tom svědčí i velký prostor, který v souvislosti s úpadkem šáhova režimu věnovalo především Rudé Právo straně Túde. Obecně můžeme konstatovat, že československé sdělovací prostředky koncem roku 1978 vykládaly situaci v Íránu jako vnitřní záležitostí iránského lidu, který se oprávněně bouří proti despotickému panovníkovi a žádná cizí velmoc nemá právo do tohoto vývoje zasahovat.

⁹⁰ Například v Lidové demokracii z 25. ledna 1978 na je titulní straně uvedena zpráva s nadpisem *Blahopřání do Ugandy*. Čtenář se může dozvědět, že »prezident ČSSR Gustáv Husák zaslal blahopřejný telegram prezidentu Ugandské republiky, polnímu maršálu (titul skotský král vynechán určitě pouze omylem, pozn.) Idi Aminu Dadovi u příležitosti státního svátku jeho země«. Taková blahopřání jsou vůbec dosti častá, například 6. března si čtenář toho samého listu může na titulní straně přečíst zprávu s nadpisem *Blahopřání do Ghany*...

2. Leden 1979: Konec šáhova režimu

V nadcházející kapitole se zaměřím na poslední přibližně dva týdny šáhova režimu, tedy vlastně na jeho smrtelné křeče. V této době si Mohammad Rezá Pahlaví už pouze připravoval ústupovou cestu. Již 1. ledna 1979 odstoupila vojenská vláda generála Azharího. Šáh poté pověřil sestavením nové vlády dosavadního opozičního politika, místopředsedu Národní fronty, Šáhpúra Bachtijára. Mohlo se to jevit jako významný ústupek opozici a východisko k uklidnění poměrů. Avšak pouze pro zcela nezasvěceného pozorovatele. Na počátku roku 1979 byl tento šáhův zoufalý krok naprosto nedostatečný a jediným jeho výsledkem bylo Bachtijárovo vyloučení z Národní fronty.

Odpor k šáhovi byl již v širokých vrstvách veřejnosti natolik silný, že ty nežádaly nic menšího než odchod dynastie Pahlaví. Šáh si uvědomoval, že Írán, alespoň pro tuto chvíli, již pro něho není bezpečné místo, a tak po vyslovení důvěry Bachtijárovu kabinetu „odjel na prázdniny“. V Íránu po sobě zanechal vládu, která při sebevětší snaze nemohla získat v očích veřejnosti skutečnou autoritu. Už proto, že svoji legitimitu odvozovala od šáhova jmenování. Její jedinou – poměrně vratkou – oporou, byla armáda. Avšak právě události předchozího roku jasně ukázaly, že nasazení ozbrojených složek proti nespokojeným občanům není tou nejlepší cestou k udržení režimu.

Chomejní oznámil už 15. ledna svůj úmysl vrátit se do vlasti. Bachtijár věděl, že ajatolláhova přítomnost v Íránu jej připraví i o ten nepatrný zlomek autority, kterým snad jeho kabinet ještě disponoval. Snažil se jeho přilet – pokud ne odvrátit, tak alespoň oddálit. To však nevedlo k cíli. Chomejní přiletěl do Teheránu 1. února. Odmítl akceptovat Bachtijárovu vládu a místo ní jmenoval vlastní kabinet v čele se svým důvěrníkem Mahdí Bazargánem. Bachtijár se nyní mohl spolehnout pouze na stále ještě loajální jednotky císařské armády. Mezi těmito silami a Chomejního stoupenci vypukly o několik dní později střety, které skončily 11. února přesvědčivým vítězstvím Chomejního, na jehož stranu se přidalo i letectvo. Ajatolláh se stal pánem situace.

2.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik

V předchozí kapitole bylo zřejmé, že všechny tři zkoumané deníky po dlouhou dobu nepovažovaly události v Íránu za objekt hodný výrazné pozornosti. Teprve v posledních dvou měsících roku 1978 se stanovisko československých sdělovacích prostředků změnilo a na události v Íránu zaměřily patřičnou pozornost. A jak se naše média stavěla k dané problematice počátkem roku 1979? Předpokládám, že československá periodika podávala

v této době o Íránu pravidelné informace v rozsahu, jaký si taková událost svým významem již sama vynucuje.

Klíčovou otázkou zůstává, jak zkoumané sdělovací prostředky danou situaci hodnotily. Jaký byl jejich postoj ke konečnému zhroucení šáhova režimu? Vycházíme-li z poznatků nashromážděných z předchozí kapitoly, můžeme předpokládat, že československá média v lednu 1979 svůj postoj nijak nezměnila. Bylo by ostatně absurdní očekávat, že při předvídatelně se vyvíjející situaci, tedy stavu postupného úpadku a pádu režimu, změní přes noc zkoumaná periodika svůj náhled na situaci. Očekávám tudíž, že šáhův pád bude zkoumanými deníky kvitován jako pád nenáviděného proamerického despoty a vítězství íránského lidu.

2.2 Rozbor článků

Problematiku, na kterou se zaměřím v této podkapitole, rozdělím na dva tematické okruhy. Nejprve se budu zabývat situací v Íránu během prvních dvou lednových týdnů, to znamená posledních patnácti dnů šáhova působení jako íránského panovníka. Druhým okruhem, kterým se chci zabývat, je triumfální návrat Chomejního. K rozboru opět využiji články z Rudého práva, Mladé fronty a Lidové demokracie.

2.2.1 Poslední šáhovy dny v Íránu

S příchodem nového roku rozhodně neustal přísun nových článků informujících o neutěšené politické situaci v Íránu. V Rudém právu z 2. ledna 1979 byl uveden poměrně rozsáhlý článek s nadpisem *Nová vláda v Íránu*⁹¹ a s podtitulem *Šáh chce odjet na léčení*. Zpráva začíná konstatováním, že »dosavadní ministerský předseda Reza Cholam Azharí v pondělí odstoupil (2. ledna bylo úterý, pozn.). Šáh jeho rezignaci přijal a pověřil vytvořením nové vlády Šahpúra Bachtjára. Politické napětí se však dále stupňuje; v teheránských ulicích se znovu ozývá střelba a z řady měst přicházejí zprávy o dalších obětech brutálních zákroků policie a vojenských jednotek proti demonstrantům.« Mimo to se čtenář může dozvědět, že Bachtijár byl za tuto pochybnou počtu ze strany šáha vyloučen z Národní fronty.

Mladá fronta ten samý den informuje v článku *Írán: Situace blízká povstání*,⁹² s podtitulem *Šáh chce jet na dovolenou, do čela vlády postavil Bachtjára*, že »dosavadní ministerský předseda generál Gholám Rezá Azharí včera odstoupil«. Následně se můžeme dočíst, šáh tuto rezignaci přijal a »pověřil vytvořením nové vlády místopředsedu opoziční

⁹¹ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 1, s. 6

⁹² Mladá fronta, roč. 35, č. 1, s. 3

strany národní fronta Šáhpúra Bachtjára«. Čtenář orgánu Ústředního výboru KSČ se na následujících stránkách dozví, že Bachtijár večer předchozího dne oznámil, »že již sestavil nový vládní kabinet a představí jej do konce tohoto týdne parlamentu«. O šáhově více než nejisté situaci v Íránu svědčí následná zpráva, že panovník »včera za této situace oznámil zahraničním novinářům, že chce odjet na dovolenou, „jakmile to poměry dovolí“. Teheránský rozhlas mezitím několikrát vysílal Bachtjárovo prohlášení, že šáh odjede „v jisté době“ do zahraničí na léčení a zotavenou, avšak ministerstvo císařského dvora na dotazy zahraničních zpravodajů odpovídá, že s touto cestou se počítá teprve, „až bude obnoven klid a pořádek“.«

Ani na počátku ledna čtenář není ušetřen zpráv o pokračujících protestech íránské veřejnosti a s nimi souvisejících excesech ozbrojených sil. V rozebíraném článku je informován, že »v Teheránu a řadě dalších íránských měst se včera po celý den ozývala kulometná střelba. Nejohroživější situace je Mašhádu, ve východním Íránu, kde bylo v neděli při střelbě do demonstrantů podle agentury AFP zabito 700 až 2000 lidí a mnoho dalších bylo zraněno. Do tohoto města se přesunují další vojenské posily. Asi 700 lékařů a zdravotnických pracovníků z Mašhádu vyzvalo generálního tajemníka OSN Kurta Waldheima, aby učinil kroky, jež by íránskou armádu donutily zastavit toto krveprolití. Konstatovali, že v městských nemocnicích již není místo pro raněné. Velvyslanectví USA, Kanady, JAR a devíti západoevropských zemí v Teheránu vyzvala všechny občany těchto zemí, aby vzhledem k dalšímu zostření politické situace urychleně opustili Írán, oznámila to tisková agentura UPI. Avšak odjezd cizinců téměř zablokovala stávka zaměstnanců íránské letecké společnosti a teheránského letiště, kteří odmítají přijímat i zahraniční letouny.«

Lidová demokracie o těch samých událostech informuje v článku s nadpisem *Írán se neuklidňuje*⁹³ a s poněkud ironickým podtitulem *Kdy odjede šáh na dovolenou?* »Dosavadní íránský ministerský předseda generál G. Rezá Azharí včera odstoupil. Šáh jeho rezignaci přijal a pověřil vytvořením nové vlády místopředsedu opoziční strany Národní fronta Š. Bachtjára. Situace v zemi se však tímto opatřením neuklidnila. Š. Bachtjár večer oznámil, že již sestavil nový vládní kabinet.« Článek také informuje o pokračujících nepokojích, konkrétně v Mašhádu, kde byla situace nejhorší, ale také v Ilámu a Choramábádu. 3. ledna pak Lidová demokracie uveřejnila článek s titulem *Bachtjárovy sliby*.⁹⁴ Čtenář se v něm může dozvědět, že »šáhem jmenovaný íránský premiér Š. Bachtjár prohlásil v noci na včerejšek, že chce v zemi vytvořit režim „sociálně demokratického“ typu. V rozhlasovém projevu Bachtjár vyzval obyvatelstvo k obnovení klidu a pořádku. Přislíbil zároveň, že jeho vláda propustí

⁹³ Lidová demokracie, roč. 35, č. 1, s. 2

⁹⁴ Lidová demokracie, roč. 35, č. 2, s. 2

všechny politické vězně a postupně zruší platnost výjimečného stavu ve více než desíti iránských městech. Situace v zemi je nadále neklidná. K nejkrvavějším srážkám armády s demonstranty došlo v Karmanšáhu asi 400 km severozápadně od Teheránu, kde armáda znovu střílela do demonstrantů. Ve Firn-Ábádu osvobodili účastníci protivládních demonstrací vězně z podzemního vězení. Ve dvou posledních dnech v tomto městě zahynulo přes 120 lidí a asi 500 bylo raněno. Mohutné demonstrace se konaly také v dalších městech. Ze všech měst jsou hlášeny oběti na životech. Íránský státní rozhlas včera oznámil, že stávka železničářů, která začala v pátek, ochromila dopravu v celé zemi.«

Mladá fronta informuje 4. ledna o nástupu Bachtijára do funkce pod nadpisem *Teherán: Civilista potvrzen.*⁹⁵ Můžeme se dočíst, že »obě sněmovny iránského parlamentu včera na oddělených zasedáních schválily rozhodnutí šáha Mohammada Rezy Pahlavího, aby novou civilní vládu sestavil bývalý vedoucí funkcionář opoziční Národní fronty Šáhpúr Bachtjár. Bachtjárova vláda má nahradit vojenský kabinet generála Gholáma Rezy Azharího, jenž byl u moci dva měsíce. Azharí podal demisi v pondělí. Schválení Šáhpúra Bachtjára je podle pozorovatelů dalším pokusem šáhova režimu o vyřešení politické krize v zemi.« Článek pak dále konstatuje, že »Bachtjár je označován za opozičního politika. Pro svou spolupráci se šáhem byl však před několika dny vyloučen z Národní fronty, jež je nejsilnější politickou silou rozdrobené opozice v zemi.« To bylo spíše zbožné přání. Jak ukázal následující vývoj, nejsilnější pozici měli přívrženci Chomejního. »Vzniká otázka, kdo bývalého náměstka předsedy Národní fronty Šáhpúra Bachtjára bude podporovat. Podle posledních zpráv jeho jmenování bylo i mezi iránskou veřejností přijato chladně. Jak píše agentura UPI, Bachtjár by mohl počítat s americkou podporou, protože USA od něho očekávají, že by byl ochoten zajistiti jejich zájmy v zemi.«

Rudé Právo 4. ledna informuje o téže události v článku s názvem *Pokus vybřednout z krize*⁹⁶ a s podtitulem *Po vojenské vládě zase civilní*. Kromě toho se na straně 7 nachází ještě komentář od Milana Jelínka s nadpisem *Příliš horký kaštan*⁹⁷ a s podtitulem *Spojené státy mají strach, že v Íránu selže „ozubené kolo“*. Autor zde cituje Zbygniewa Brzezinského, který se vyjádřil v tom smyslu, že »americké zájmy v Íránu jsou rozsáhlé. Írán představuje strategicky důležitý prvek, jak v ekonomickém, tak v politickém systému Západu«. Jelínek k tomu poznamenává, že vzhledem k takovému nahlížení na danou problematiku je zcela

⁹⁵ Mladá fronta, roč. 35, č. 3, s. 5

⁹⁶ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 3, s. 7

⁹⁷ JELÍNEK, Milan, *Příliš horký kaštan*. Spojené státy mají strach, že v Íránu selže „ozubené kolo“, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 3, s. 7

pochopitelné, že ve Washingtonu »začala úřadovat zvláštní skupina, která si osobuje právo rozhodovat o politické budoucnosti Íránu«.

Jelínek nicméně kvituje, samotná íránská buržoazie a aristokracie »je politicky rozdrobena a jako celek rovněž nemůže najít shodnou nótu s vlivným náboženským vůdcem Chomejmím«. Autor si dále všímá fenoménu íránské armády, která je »přes varovné případy nedisciplinovanosti mocnou silou, která může rozhodnout vnitropolitické vření v Íránu«. Dodává k tomu nicméně, že »taková varianta je však pro Washington pouze krajním řešením. USA se v minulosti mnohokrát přesvědčily, že vojenské diktatury vydržované americkými penězi mají krátkou životnost a přinášejí Spojeným státům v dlouhodobé perspektivě více škody než užitku. Americkým snem a přáním, do něhož by měl vyústit dynamický společenský pohyb v Íránu, je systém buržoazní demokracie tzv. západoevropského typu.«

V posledním odstavci pak Jelínek vypočítává zájmy, které mají USA, ale vůbec celý západní svět v Íránu. »Írán byl donedávna druhým největším vývozcem nafty v západním světě.« To sice bylo v tyto dny již minulostí, avšak pouze díky mohutné stávkové vlně, která ochromila nejen íránský ropný průmysl. Důležité bylo, jak poznamenal Jelínek, že »hlavními odběrateli íránské nafty byly západní Evropa, Japonsko, Izrael a Jižní Afrika«. A dodává, že »samotné americké ekonomické zájmy v Íránu mají neméně důležitost. Odborníci v USA spočítali, že americké koncerny mohou v Íránu ztratit téměř 13 miliard dolarů.« Aneb jak washingtonský zpravodaj Rudého práva uzavírá: »Írán se nesporně stal pro americké zájmy v zahraničí příliš horkým kaštanem.«

5. ledna je pak v Rudém právu uveřejněn článek s nadpisem *Protiamerické nálady sílí*⁹⁸ a s podtitulem *Vření v desítkách íránských měst neustává*. V tomto článku je obzvláště zdůrazněn odpor íránské veřejnosti vůči americké přítomnosti v Íránu. Článek začíná přímo slovy »Yankee go home.« Byť je toto samotné provolání označeno jako citát převzatý z agentury UPI, která takto informuje o vření v Teheránských ulicích. Přesto zpráva obsahuje silně hodnotící stanovisko, neboť je zde otevřeně kritizováno údajné stále silnější americké vměšování do íránských záležitostí. V článku se můžeme doslova dočíst, že »jednou z hlavních metod kamuflování amerického vměšování je kampaň amerických sdělovacích prostředků, které zvláště v posledních dnech jako na povel vnucují svým čtenářům myšlenky o nutnosti „nedopustit sovětské vměšování, apod.“«.

Ten samý den uveřejnilo Rudé právo v rubrice Řekli – Napsali výťah z článku amerického časopisu *Curent History* s nadpisem *Americké zbraně v Íránu*.⁹⁹ Článek

⁹⁸ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 4, s. 6

⁹⁹ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 4, rubrika Řekli-Napsali, s. 5

vypočítává rozsah vojenské pomoci, kterou »Spojené státy po léta poskytovaly Íránu coby svému „hlavnímu četníkovi“ na Blízkém východě«.

Ten samý den informuje také Mladá fronta o pokračujících nepokojích v Íránu. Tehdejší čtenář se bližší informace mohl dozvědět v článku *Teherán: Masové demonstrace pokračují*.¹⁰⁰ Jde o to, že »po schválení Šáh-púra Bachtjára oběma komorami íránského parlamentu do funkce předsedy vlády jmenoval včera šáh oficiálně tohoto bývalého předního činitele opoziční Národní fronty ministerským předsedou«. Ale hned vzápětí článek dodává, že »masové demonstrace v Íránu proti šáhovu režimu neslábnou. Jak oznámila tisková agentura UPI, zahájila včera íránská vojska několikrát palbu proti demonstrantům v severních oblastech Teheránu a v Mahšádu. Demonstranti stavějí v ulicích barikády, aby znesnadnili postup vojenských vozidel.« Předmětem značné kritiky zůstávaly v těchto dnech »pokusy USA vměšovat se do vnitřních záležitostí Íránu«, které, jak se uvádí v posledním odstavci tohoto článku, »neustávají«.

O tři dny později, 8. ledna, informuje Mladá fronta o postoji íránské veřejnosti vůči šáhovi. Nadpis opět mluví za vše: *Írán: lid žádá abdikaci*.¹⁰¹ Čtenář se nejprve dozví, že »íránský premiér Šáh-púr Bachtjár představil v sobotu šáhovi Mohammadu Rezá Pahlavímu novou vládu. Je to vláda civilní a premiér, bývalý náměstek předsedy opoziční národní fronty, jejím sestavením učinil pokus o uklidnění protišáhovských nepokojů, které se vojenské vládě nepodařilo potlačit. Nová vláda má 15 členů a francouzská agentura AFP ji charakterizuje jako vládu odborníků a technokratů.« V článku se dále cituje prohlášení předsedy Národní fronty Karíma Sandžabího, že »jmenování nové vlády nemůže vyřešit současné problémy země«. Teprve v závěru článku je obsažen duch jeho nadpisu. V posledním odstavci se píše, že »asi 10 000 lidí se hromadilo v blízkosti nemocnice, kde členové opoziční Národní fronty promítali filmy z nynější protišáhovské kampaně. Demonstrace se konaly k uctění těch, kteří položili životy nebo byli raněni v rozsáhlých nepokojích minulý týden. Podnětem k nim však bylo i prohlášení předsedy nové vlády Šáh-púra Bachtjára, že šáh bude v zemi vládnout jako konstituční monarcha. Obyvatelstvo žádá, aby šáh abdikoval a vyjadřuje nesouhlas s novou vládou, protože její premiér Šáh-púr Bachtjár „nemá dostatek pravomocí“.«

Krátící se šáhův čas v Íránu refleктоvala 9. ledna Mladá fronta článkem s ironickým nadpisem *Teherán: Přípravy na dovolenou mimo sezónu*.¹⁰² »Od samého pondělního rána se začaly v ulicích íránského hlavního města Teheránu shromažďovat desetitisíce lidí,

¹⁰⁰ Mladá fronta, roč. 35, č. 4, s. 5

¹⁰¹ Mladá fronta, roč. 35, č. 6, s. 3

¹⁰² Mladá fronta, roč. 35, č. 7, s. 5

provolávajících hesla, která požadují šáhovu abdikaci. Podle agentury AFP se mohutný proud demonstrantů pohyboval po třídě vedoucí k mezinárodnímu letišti, kde je údajně již připraveno letadlo, které má šáha odvést „na dovolenou“ do zahraničí. Opoziční šíítský předák Ajatolláh Chomejní v nedělním interview týdeníku An-Nahaz Arabe et International, který vychází v Paříži, označil Spojené státy za „zdroj všech obtíží, které prožíváme“ a zdůraznil, že íránský lid musí být bdělý vůči intrikám, jež poškozují jeho zájmy. Znepokojení americké vlády nad „oslabením“ amerických pozic v Íránu a v celé oblasti perského zálivu, jež by mohlo být důsledkem nynějších událostí v Íránu, vyslovil v neděli ministr energetiky USA James Schlesinger.«

10. ledna se pak čtenář na stránkách Mladé fronty mohl dozvědět o nečekaném spojení hroutícího se šáhova režimu – počasí. Toho dne byla v orgánu Socialistického svazu mládeže uveřejněna zpráva s nadpisem *Írán: vlna chladu zmrazila protesty*.¹⁰³ Článek popisuje husté sněžení a nezvykle klidná íránská města. Klidná v kontrastu k předchozím týdnům a měsícům. V předposledním odstavci se píše, že »ministr národní obrany v nové vládě generál Fereidúm Džam podal demisi. Byl jediným vojákem ve vládě Šahpúra Bachtjára a podle mínění pozorovatelů měl zajišťovat spojení mezi premiérem a vysokými činiteli íránské armády. Důvody Džamovy rezignace nebyly oznámeny. Nové íránské vládě vyslovily podporu Spojené státy. Potvrdil to zcela jasně ve Washingtonu mluvčí ministerstva zahraničních věcí USA Holding Carter. Potvrdil také, že americký generál Robert Huyser je v těchto dnech v Teheránu.«

12. ledna pak Mladá fronta popisuje na straně složitou situaci Bachtjárovovy vlády pod nadpisem *Teherán: vláda slibuje, armáda hrozí*.¹⁰⁴ Čtenář se tak dozvídá, že »íránský premiér Šahpúr Bachtjár včera předložil program své vlády poslancům Dolní sněmovny parlamentu a seznámil je zároveň se členy vlády«. Co bylo obsahem jeho programu? Mladá fronta informuje, že »ve vládním prohlášení Bachtjár v Dolní sněmovně přislíbil, že jeho vláda rozpustí tajnou policii SAVAK, postupně zruší výjimečný stav, propustí a odškodní politické vězně a bude soudně stíhat ty, kdo byli zapleteni do korupčních machinací. K zahraniční politice premiér Bachtjár řekl, že jeho kabinet přehodnotí styky s Izraelem a Jihoafrickou republikou a zejména zastaví dodávky ropy do obou těchto zemí.« V posledních větách tohoto článku je konstatována stálá napjatá situace: »V zemi panují stále obavy z vojenského puče. Velitel íránských leteckých sil generál Chosroudad rozšířil v Teheránu prohlášení, v němž

¹⁰³ Mladá fronta, roč. 35, č. 8, s. 5

¹⁰⁴ Mladá fronta, roč. 35, č. 10, s. 5

zcela jasně vojenským převratem pohrozil. Uvedl, že nezabrání-li nová vláda šáhovou odjezdu ze země, „armáda nebude sedět se založenými rukama“.

15. ledna informuje Mladá fronta o postoji Chomejního k budoucí podobě Íránu. Nadpis mluví za vše: *Írán. Chomejní žádá republiku*.¹⁰⁵ Čtenář „časopisu pro mladé lidi“ se může dozvědět, že »na sobotním masovém shromáždění (článek vyšel v pondělí, pozn.) bylo přečteno poselství opozičního náboženského a politického předáka A. Chomejního, který žije v exilu ve Francii. Chomejní oznámil, že opozice ustavila „islámskou revoluční radu“, jejímž posláním je zřídit v Íránu prozatímní vládu a vyhlásit v zemi republiku.«

17. ledna uveřejnilo Rudé právo šáhův odchod z Íránu na titulní straně. Článek měl v zásadě prostý nadpis: *Šáh opustil Írán*.¹⁰⁶ Avšak s podtituly *Obrovské nadšení ve městech a vesnicích a Živelně se vytvářejí orgány lidové samosprávy*. Vlastní text článku především konstatuje, že »Pahlaví zdržel svůj odjezd ze země do formálního schválení nové vlády parlamentem ve snaze vytvořit atmosféru kontinuity moci v Íránu«. Dále se v článku uvádí, že »bezprostředně po oznámení odletu šáha z Íránu propuklo v ulicích íránských měst a obcí obrovské nadšení. Milióny lidí zaplavily znovu ulice a daly průchod radosti nad událostí, která uzavírá významnou etapu novodobého vývoje země.« Zpráva kromě toho konstatuje, že »podle názoru většiny pozorovatelů není pravděpodobné, že by se šáh ještě někdy vrátil do Teheránu v roli svrchovaného vládce. Britský list The Financial Times v úterý například napsal, že šáhův návrat je nejuvš nepravděpodobný«, i když »jeho odchodem íránská krize nekončí«.

Článek pokračuje uvnitř listu,¹⁰⁷ kde se lze dočíst mimo jiné jakousi reflexi reflexe íránských událostí v Západním Německu. Bonnský zpravodaj Rudého práva zde uvádí, že »všechny západoněmecké sdělovací prostředky věnují událostem v Íránu již několik dní mimořádnou pozornost«. Je typické, že v této souvislosti je na prvním místě uvedeno stanovisko orgánu Německé komunistické strany Unsere Zeit. Tento s Rudým právem bezesporu ideově nejspřízněnější západoněmecký deník uvádí, že »jedním z hlavních důvodů nespokojenosti v zemi jsou křiklavé sociální rozdíly. Na jedné straně privilegovaná menšina velkoburžoazie, velkostatkářů a vysokých státních úředníků, na druhé pak chudina skládající se z dělníků, rolníků ...« Kromě orgánu západoněmeckých komunistů jsou berlínským zpravodajem Rudého práva citována ještě dvě německá periodika. Deník General-Anzeiger »napsal, že mezi západoněmeckými obchodníky, kteří se nyní vrací z Íránu, jsou jen někteří

¹⁰⁵ Mladá fronta, roč. 35, č. 12, s. 3

¹⁰⁶ Rudé právo, roč. 35, č. 14, s. 1

¹⁰⁷ Rudé právo, roč. 35, č. 14, s. 7

optimisty, věřícími, že se uskuteční všechny průmyslové projekty zadané firmám z NSR«. Deník Handelsblatt pak »upozorňuje, že západoněmecké investice v Íránu jsou na 18. místě zahraničních investic NSR a že dovoz ropy do NSR je ze šestnácti procent kryt Íránem«.

Mladá fronta informovala v ten samý den své čtenáře, že *Bachtjár zdědil mlhu nad zemí*.¹⁰⁸ Československý svazák se tak mohl dozvědět, že »pod tlakem široké celonárodní opozice včera opustil íránský šáh Mohammad Rezá Pahlaví Írán. Íránský monarcha odcestoval do Egypta, odkud podle zprávy západních agentur odletí do USA.« Čtenář je informován, že šáh svůj odlet odkládal do té doby, než bude Bachtjárovu kabinetu vyslovena důvěra. Činil tak »ve snaze vytvořit atmosféru kontinuity moci v Íránu«. Článek pokračuje konstatováním, že »situace v zemi zůstává stále nejasná. Značný vliv má mezi íránským obyvatelstvem církevní opozice a její přední činitel Ajatolláh Chomejní, který žije v exilu ve Francii. Chomejní prosazuje zřízení „islámské republiky“. Proti Bachtjárovi se postavila i nejsilnější politická opoziční síla v Íránu. Nová vláda nemá bezvýhradnou podporu ani armády, která se obává o své budoucí postavení. Jedinou oporou Bachtjára jsou nyní Spojené státy, které si od něho slibují zajištění svých vlastních zájmů v této strategicky významné oblasti. Avšak fakt, že se většina demonstrací koná také pod protiamerickými hesly, ukazuje, že jakákoli orientace nové vlády na USA narazí na odpor íránského lidu.«

Také Lidová demokracie informuje 17. ledna, že *Šáh opustil Írán*.¹⁰⁹ V článku se praví, že »pod tlakem široké celonárodní opozice opustil včera íránský šáh Mohammad Rezá Pahlaví Írán«. Všiměme si opět shodné formulace s Mladou frontou. Článek pokračuje tvrzením, že »íránský monarcha odcestoval do Egypta, odkud podle zprávy západních agentur odletí do USA. Šáhův odjezd, dlouho požadovaný opozicí, se uskutečnil krátce poté, kdy členové Dolní sněmovny parlamentu většinou hlasů vyjádřili důvěru vládě Š. Bachtjára, kterého do funkce premiéra vybral sám šáh. Pahlaví zdržel svůj odjezd ze země do formálního schválení nové vlády parlamentem ve snaze vytvořit atmosféru kontinuity moci v Íránu. Ze stejných důvodů již koncem minulého týdne jmenoval regentskou radu, jež ho má zastupovat v době nepřítomnosti. O skutečné akceschopnosti tohoto orgánu však političtí pozorovatelé značně pochybují. Bezprostředně po oznámení o šáhově odletu propuklo v ulicích íránských měst a obcí obrovské nadšení. Milióny lidí zaplavily znovu ulice a daly průchod radosti nad událostí, která uzavírá významnou etapu novodobého vývoje země. Z obavy před možností útoku na veřejné činitele šáhova režimu vydal vojenský guvernér Teheránu, kde je stále

¹⁰⁸ Mladá fronta, roč. 35, č. 14, s. 5

¹⁰⁹ Lidová demokracie, roč. 35, č. 14, s. 2

v platnosti výjimečný stav, prohlášení, v němž uvádí, že veškeré nepokoje i protilidové akce budou tvrdě potlačeny. Armáda zakročí proti všem původcům nepokojů.«

Šáh byl tedy pryč, ale situace v zemi se neuklidnila. To bylo reflektováno v československých sdělovacích prostředcích. Například Rudé právo věnovalo po zbytek ledna velkou pozornost možným rozporům mezi Chomejním a Bachtijárem. Zvláště bylo zdůrazňováno, že napětí v zemi zdaleka nekončí a že spory mezi Chomejním a Bachtijárem mohou přerůst až v občanskou válku.

2.2.2 Chomejního návrat

Na přelomu ledna a února, konkrétně 31. ledna a 1. února, věnují rozebírané deníky značnou pozornost evakuaci Američanů z Íránu. Zájem byl též věnován spekulacím o vojenském vměšování se USA na podporu íránské armády a prošáhovských sil. Zároveň si naše tiskoviny všimaly těžkého postavení premiéra Bachtijára, který vlastně neměl žádnou skutečnou oporu v řadách veřejnosti.

Například 26. ledna vyšla v Rudém právu zpráva s nadpisem *Manévry Bachtjárovy vlády*,¹¹⁰ kde se píše, že »celkovou situaci v zemi je možno označit za dvojlvládí«. Tím Rudé právo naráží na skutečnost, že »vznikají stále nové lidové orgány«. Snaha Bachtjárovy vlády o alespoň částečné opanování situace je hodnocena jako snaha »podvázat rozmach demokratického hnutí«. Rudé právo píše o organizujících se »bandách teroristů, kteří fyzicky napadají účastníky demonstrací proti šáhovy, ničí a zapalují domy, automobily, obchody, ba i otevřeně loupí«. To vše podle informací Rudého práva za aktivního přispění SAVAKu. K tomu »ve venkovských oblastech formují agenti tajné policie, bandy z *kulaků* a *deklasovaných živlů*«. Úmyslně jsem uvedl v kurzivní podobě dvě adjektiva, kterými Rudé Právo charakterizovalo šáhovy údajné přívržence. Ano, tehdejší oficiální sdělovací prostředky neváhaly proti příznivcům šáha použít terminologii obvykle vyhrazenou skutečným či domnělým nepřátelům socialismu. Na závěr pak orgán Ústředního výboru KSČ konstatuje, že »národně demokratické síly na obranu tohoto nebezpečí odpovídají organizováním sebeobrany«.

Tato neklidná situace trvala až do 1. února, kdy se do Teheránu triumfálně vrátil Chomejní. Poté na sebe chaos vzal podobu teroru. Jak na Chomejního přilet reagovaly československé tiskoviny? Mladá fronta 1. února informuje na titulní straně čtenáře článkem,

¹¹⁰ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 22, s. 6

jehož nadpis hlásá, že je *Chomejní očekáván v Íránu dnes ráno*¹¹¹ s podtituly *Zastrašovací vojenská „přehlídka“*, *Tanky na letišti* a *Bachtjár se bije v prsa, že nepřipustí jinou než zákonnou – tedy svoji vládu*, apod. Je evidentní, na čí straně jsou sympatie československých sdělovacích prostředků. Čtenář je poté zpraven, že »předseda íránské vlády Šachpúr Bachtjár včera prohlásil, že Írán prochází „velmi kritickým a nebezpečným obdobím“. Varoval stoupence ajatolláha Chomejního, že vláda zakročí proti „pochybným žvlům a podněcovatelům chaosu“. V rozhlasovém a televizním projevu Bachtjár zdůraznil, že nepřipustí, aby byly ohrožovány životy lidí a jejich majetek. Mluvčí Chomejního v Paříži oznámil, že po příletu do Teheránu se chce Chomejní přesunout v průvodu na hřbitov mučovníků, kde v přítomnosti asi 156 novinářů, kteří jsou v ajatolláhově doprovodu, pronese projev.«

Lidová demokracie informuje v ten samý den své čtenáře o těch samých událostech jako Mladá fronta. Na její titulní straně je uveden článek s názvem *Teherán očekává Chomejního*¹¹² a s podtituly *Bachtjárova snaha o demonstraci síly* a *Pokračující vlna stávek*. I v tomto článku je líčena přítomnost »plně obsazených vozidel íránské armády s vojáky po zuby ozbrojenými«, která »projížděla včera ulicemi íránského hlavního města ve zjevné snaze demonstrovat sílu v souvislosti s brzkým návratem hlavního opozičního činitele ajatolláha Chomejního do vlasti«.

Čtenář se kromě toho může dozvědět, že »v Íránu stále pokračují stávky, jež zachvátily ropný průmysl, leteckou a silniční dopravu, spoje, banky, celní úřady, řadu průmyslových podniků, elektrárny i obchodní síť. Dokud zůstane Bachtjár u moci, píše agentura UPI, nelze očekávat, že tyto stávky skončí. Jeden západní diplomatický zdroj uvedl, že Bachtjár nemůže uspět již pro všeobecně panující obavy, že by to později znamenalo návrat šáha Pahlavího, to jest zachování monarchistického režimu. Ten však íránská opozice kategoricky odmítá.«

Rudé právo 2. února na titulní straně zveřejnilo článek s nadpisem *Miliony vítaly Chomejního*¹¹³ a s podtitulem *Írán na prahu nové etapy*. Pisatel si všiml pokračující napjaté situace, nervozity v íránské armádě a také – za jiných okolností možná i humorné příhody, kdy vysílání íránské televize v den Chomejního příletu bylo na chvíli přerušeno a na obrazovce se objevila šáhova fotografie. Jak se shodli tehdejší pozorovatelé, nejspíš se jednalo o provokaci šáhových přívrženců. Samotný ajatolláh Chomejní je v článku citován,

¹¹¹ Mladá fronta, roč. 35, č. 27, s. 1

¹¹² Lidová demokracie, roč. 35, č. 27, s. 1

¹¹³ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 28, s. 1

když prohlásil, že íránská revoluce »zvíťezí pouze tehdy, „budou-li v zemi vytrhány všechny kořeny kolonialismu“«. Tím bylo zjevně myšleno zpřetrhání všech vazeb na Západ a zvláště na Spojené státy. Pokud jde o vztah k Bachtijárovi, byl jeho postoj také více než jednoznačný. Čtenář Rudého práva se tak mohl dočíst, že Chomejní o Bachtijárově vládě prohlásil, že »podle příkazů USA masakrovala lid v celé zemi«. A pokud jde o osud monarchie, prohlásil – alespoň v podání rozebíraného článku, že »nedovolíme Spojeným státům, aby vrátily šáha do země«.

Společným jmenovatelem těchto Chomejního výroků byl především zřejmý antiamerikanismus. Zpráva pokračuje uvnitř listu, kde se také nachází, doslova v jejím stínu, jedna kratičká zpráva uvozená slovy *Sadat varuje egyptské ajatolláhy*.¹¹⁴ Dovolil bych si ji odcitovat v plném znění: »Ve zřejmé souvislosti s triumfálním návratem ajatolláha Chomejního do Teheránu varoval ve čtvrtek egyptský prezident Sadat před vměšováním náboženských hnutí do státní politiky. Ostře se vyslovil proti politizaci islámu v Egyptě a proti využívání náboženství k politickým cílům. Adresoval současně ostrou výstrahu eventuálním egyptským „ajatolláhům“. Kritizoval také integristická hnutí s narážkou na „muslimské skupiny“, které získaly v posledních letech na egyptských univerzitách velký vliv a z nichž nejdůležitější je hnutí „muslimští bratři“; tyto skupiny pranyřovaly separátní egyptsko-izraelské jednání.«

Zprávu zde uvádím především k dokreslení obrazu Chomejního a jemu podobných fundamentalistů, jak jej prezentovaly tehdejší československé sdělovací prostředky. Tento obraz byl nyní zjevně příznivý, uvážíme-li, že Sadat byl po celý předešlý i nadcházející rok na stránkách československých novin označován za kapitulanta a zrádce arabské jednoty, který Egypt svedl na scesti.

V podobném smyslu informovala ten samý den také Lidová demokracie v článku *Ajatolláh Chomejní v Teheránu*¹¹⁵ s podtitulem *Boj íránského lidu pokračuje*. Čtenář se může dočíst, že »po patnácti letech v exilu se včera vrátil do Íránu přední náboženský činitel ajatolláh Chomjení, který je mluvčím íránských demokratických sil požadujících především zrušení monarchistického režimu«.

2.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik

Na otázku jakou pozornost věnoval československý tisk událostem, které na počátku roku 1979 charakterizovaly pád šáhova režimu a triumfální nástup Chomejního, můžeme

¹¹⁴ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 28, s. 7

¹¹⁵ Lidová demokracie, roč. 35, č. 28, s. 1

odpovědět, že to byla pozornost odpovídající jejich významu. Ptáme-li se proč, nabízí se nám jasná odpověď. Dané události se již nedaly přehlížet.

Ostatně, Írán byl z mnoha hledisek příliš důležitou zemí. Nacházel se v citlivém blízkovýchodním regionu a navíc přímo sousedil se Sovětským svazem. Kromě toho byl významným producentem ropy a regionální vojenskou mocností. Jestliže se v takovéto zemi odehrává změna vyúsťující mimo jiné v úplné přeorientování její zahraniční politiky, je to rozhodně událost stojící většinou světových periodik za podrobnější zaznamenání.

A jaké hodnotící stanovisko československý tisk k těmto událostem zaujal? Bez nejmenšího zaváhání mohu odpovědět, že ve prospěch protišáhovské opozice a s ostrým vymezením se vůči íránskému monarchovi. Dokonce i osoba Chomejního, který byl v předcházejícím období československými tiskovinami přecházen buď mlčením, nebo byl hodnocen poměrně rozpačitě, je v tomto období hodnocena otevřeně příznivě.

Důvodem byla nejspíš skutečnost, že ajatolláh mohl být v tuto chvíli představován jako osobnost, která svrhla starý režim, nikoliv jako demiurg režimu nového. A onen svržený starý režim představoval důležitého spojence USA v daném regionu. Ostatně, zkoumané tiskoviny tento fakt opakovaně přiznávají a nezakrytě mu přikládají pozitivní význam. Jinými slovy, vůdčí kapitalistická velmoc utrpěla počátkem roku 1979 citelnou ztrátu na světové šachovnici. To je evidentně hlavní důvod příznivého pohledu na tehdejší dění v Íránu.

3. Upevnění Chomejního pozic v Íránu

O íránské revoluci – na rozdíl od bolševického převratu v Rusku – se vskutku dalo tvrdit, že byla projevem masové vůle širokých vrstev obyvatelstva. Avšak jak se shodli někteří pozorovatelé, to, „co začalo jako autentická protidiktátorská a lidová revoluce založená na široké koalici vše protišáhovských sil, bylo brzy transformováno v uchopení moci islámskými fundamentalisty.“¹¹⁶

S postavením Chomejního v rámci nového íránského systému se v té době již dlouho pojily mnohé znepokojivé otázky. Stane v čele vlády? Bude novou hlavou státu? Samotný ajatolláh se v polovině sedmdesátých let vyjadřoval v tom smyslu, že jako „náboženský hodnostář nechce vládnout.“¹¹⁷ Nedlouho po jeho návratu do Teheránu se dokonce mohlo zdát, že nelpí na reálné politické moci. To když se 1. března uchýlil do svatého města Kommu, „aby tak demonstroval, že nehodlá přímo zasahovat do běžné politiky.“¹¹⁸ Jeho doktrína vládnutí, kterou uveřejnil ve svém díle *Islámská moc*, však deklarovala, že právě teolog, tedy ajatolláh, má být tou nejvyšší autoritou, které se musí zodpovídat i samotná vláda. Jinými slovy, Chomejní možná nechtěl vládnout, ale v každém případě chtěl mít poslední slovo.

Ale k vytvoření tohoto systému bylo třeba dokončit revoluci. Eliminace Bachtijárovy vlády byla poměrně jednoduchá. Na stranu Chomejního přívrženců se postavilo letectvo a armáda po určitém váhání vyhlásila neutralitu. Královská garda pak byla bez větších obtíží poražena a Bachtijár rezignoval. Po tomto vítězství zůstal jediným íránským centrem exekutivy Bazárgánův kabinet, který svoji legitimitu odvozoval od ajatolláhovy vůle.

Chomejní měl navíc k dispozici dvě mocenské páky. Jednalo se především o Pasdaran-en Enqelab, Revoluční gardy. Tyto byly založeny 5. května 1979 jako protiváha dosavadní íránské armády, ke které ostatně neměl Chomejní přílišnou důvěru. Vždyť představovala ještě nedávno hlavní oporou šáhovy moci. Řešení Chomejního pretoriáni se záhy staly „vojenskou silou v pravém slova smyslu,“¹¹⁹ kterou můžeme považovat za „bez pochyby nejmocnější revoluční instituci.“¹²⁰ Dalším Chomejního nástrojem k upevnění moci byly islámské revoluční rady, jež nyní vystoupily z ilegality. Zcela ovládané duchovenstvem se nyní na regionální úrovni staly pánem nad životem a smrtí íránských občanů.

¹¹⁶ ZABIH, Sepehr, *Iran Since the Revolution*, London 1982, s. 2

¹¹⁷ SCHIRAZI, Asghar, *The Constituion of Iran; Politics and the State in the Islamic Republic*, London 1997, s. 93 a 94

¹¹⁸ BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, Praha 1999, s. 186

¹¹⁹ MACKEY, Sandra, *The Iranians*, New York 1996, s. 371

¹²⁰ SCHIRAZI, Asghar, *The Constituion of Iran; Politics and the State in the Islamic Republic*, London 1997, s. 151

Další vývoj komentuje Marek Bankowicz ve své publikaci *Demokraté a diktátoři* lakonicky: „Začalo období politické msty.“¹²¹ Aneb jak později konstatoval sám Chomejní: „Je pravda, že jsme provedli čistku. Bolševici museli za účelem vybudování své ideální společnosti zlikvidovat 10 milionů protivníků. My jsme se omezili na několik set tisíc.“¹²² Nešlo však pouze o likvidaci beztak již všeobecně nenáviděných šáhových přívrženců.

Musíme si opět uvědomit, že protišáhovská opozice byla dosti nesourodým slepencem, který spojoval právě pouze odpor proti dynastii Pahlaví. Na další vývoj Íránu měly jednotlivé části opozice značně rozdílný pohled. Ale jak jsem již uvedl, největší naději na prosazení měl, ten, kdo dokázal oslovit největší část obyvatelstva. A tím byl – vzhledem k charakteru íránské společnosti – právě Chomejní.

O vnější formě státu se rozhodlo poměrně brzy. Již koncem března se v Íránu konalo referendum o budoucí podobě země. Podle představ Chomejního, který byl již v té době faktickou nejvyšší autoritou, měla být výsledkem tohoto hlasování přeměna Íránu v islámskou republiku. Tuto volbu přirozeně podporovala Strana islámské republiky, tedy Chomejního politická filiálka, dále Íránské hnutí za svobodu, Národní fronta, Muslimská lidová republikánská strana a Túde. Naopak Národní demokratická fronta, Fadaján a několik kurdských stran¹²³ referendum odmítalo a dokonce vyzývalo k jeho bojkotu. Chomejní volal po masivní účasti a většina Íránců jeho volání vyslyšela. Výsledky pak jasně ukázaly, že íránská společnost odvozuje svoji identitu od islámského náboženství: 97% obyvatelstva se vyslovalo pro Chomejního ideál islámské republiky. Chomejní při té příležitosti označil výsledek referenda za vítězství „ponížených ... nad povýšenými.“¹²⁴ 1. dubna tak byla vyhlášena Džomhúríje Islamíje Írán (Islámská republika Írán).

Transformace země ze sekulární autokracie na teokratickou republiku pak byla dokončena v dalším referendu, které proběhlo 2. a 3. prosince 1979. Bylo podporováno Revoluční Radou a dalšími skupinami, ale někteří klerikové mu oponovali, a to včetně ajatolláha Mohammada Kazema Šariatmadarího. Oponovali mu též sekularisté z národní fronty, kteří přímo vyhlásili bojkot. Přesto se než 98% vyslovalo pro navrhovanou islámskou ústavu. Na jejím základě pak Chomejní obdržel titul „vůdce revoluce“ (rahbar) a „duchovní vládce“ (valí faqíh). Byl tedy vybaven plnou mocí v otázkách náboženských i politických.

¹²¹ BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, Praha 2002, s. 185

¹²² BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, Praha 2002, s. 186

¹²³ GRAHAM, Robert, *Iran; The Illusion of power*, London 1980, s. 96,

¹²⁴ GRAHAM, Robert, *Iran; The Illusion of power*, London 1980, s. 228,

3.1 Předpokládaná východiska zkoumaného periodika

Nezasvěcený pozorovatel by měl při dotazování se na možný postoj československého tisku zvážit klady a zápory islámského režimu z pohledu oficiální československé propagandy. Vzhledem k předcházejícímu rozboru posledního roku šáhova režimu z pohledu tří vybraných československých novin si můžeme utvořit již poněkud ucelenější názor na oficiální československý pohled na Chomejního. Přesto se nejprve pokusme uvést možná ideová východiska tehdejšího československého tisku.

Uvedme nejprve případné zápory islámské revoluce. Je jisté, že československá média nemohla příliš vychvalovat ajatolláhův náboženský fanatismus. Z tohoto pohledu byl Chomejní tím nejhorším reakcionářem. Jeho lpění na zásadách islámu je zajisté v přímém kontrastu s některými zásadami komunistické ideologie. Chomejní se ostatně nikdy netajil svým odporem k jakékoli původem západní ideologii, tedy i ke komunismu. Ba co víc, revoluce v Chomejního podání je z marxistického pohledu dějinnou anomálií. Vždyť Chomejní vedl revoltu proti šáhovi za účelem zmaření jeho snahy o vybudování buržoazní společnosti a návratu Íránu ke kořenům islámu. Tedy z hlediska komunistické ideologie do předkapitalistického období. Komunisté konec konců podporují buržoazní revoluce, neboť jsou přesvědčeni, že taková událost musí dříve či později přerůst v revoluci socialistickou.

Chomejní však jistě disponoval též nezpochybnitelnými „klady“, které československá média mohla vzít na vědomí. Jednalo se především o jeho vypjatý antiamerikanismus. Jak již bylo v této práci několikrát uvedeno, šáhův režim se vyznačoval výraznou vojenskou spoluprací s USA. Írán byl až do konce sedmdesátých let vskutku strategickým partnerem Spojených států v blízkovýchodním regionu a v návaznosti na tuto skutečnost také jeden z mála zdejších skutečných spojenců Izraele. Nahrazení takového režimu systémem, který je již ze své podstaty antizápadní a tudíž od něj nehrozí další pokračování této spolupráce, byla jistě pro oficiální představitele socialistických států dobrá zpráva.

Nabízí se tedy otázka, zda československá oficiální média dala při hodnocení budování teokratické republiky a s tím souvisejícím terorem islámských revolučních rad v Íránu přednost soudům z ideologických pozic, to jest jako nastolení vlády té nejhorší reakce, nebo z pozic, které byly nutně spíše pragmatické, čímž rozumíme především fakt, že Chomejním nastolený režim byl od počátku ostře protiamerický.

3.2 Rozbor článků

Tuto otázku zodpoví nadcházející podkapitola. Budu se v ní zabývat vztahem československé oficiální propagandy k situaci v Íránu po návratu Chomejního, když s v zemi rozpoutal revoluční teror. Za tímto účelem jsem v rámci tohoto problému vymezil pět tematických okruhů. Jako nosné médium použiju tehdejší Rudé právo, které se k tomuto účelu hodí nejlépe. Jak jsem již uvedl při vymezování pramenů, tento deník má tu „výhodu“, že naprostá většina jeho článků z té doby je nejvýrazněji ideologicky podbarvena a obsahuje zřejmé hodnotící soudy.

3.2.1 Prostor věnovaný íránským komunistům

Na jaře 1979 se revoluce v Íránu dostala do své „jakobínské fáze“. Islámské revoluční rady odsuzovaly a popravovaly přívržence někdejšího šáhova režimu. Noví vládcové země halasně oznamovali světu naprostou diskontinuitu své politiky. Kdo ale byli tito noví vládcové? Byla jím vláda premiéra Bazargána? Nebo spíš Chomejní, který se nyní uchýlil do posvátného města Kommu, ale ve všech zásadních záležitostech měl stále poslední slovo. Avšak ani ajatolláh neměl úplnou kontrolu nad některými Islámskými revolučními radami, zvláště na severozápadě země.

Chtěl-li si novinář ve vzdáleném Československu položit otázku, kdo vlastně vládne v Íránu, musel si nejspíš odpovědět, že neví. Revoluční kvas byl ještě příliš živý, než aby to vnější pozorovatel mohl rozpoznat. Zatím se omezil na souhrnné pojmenování všech protišáhovských opozičních hnutí, která nazval demokratické síly. Snad především proto, že k nim patřili též íránští komunisté – Lidová strana Íránu, nebo-li Túde. V revolucích, které směřují proti určitému režimu, často platí, že nepřítel mého nepřítele je můj přítel. Z pohledu Túde byla navíc revoluce proti šáhovi revolucí buržoazně demokratickou, takže bylo zcela v souladu s jejich ideologií ji podporovat. Tato premisa íránských komunistů se může zdát v rozporu s tím, co jsem uvedl v předchozí podkapitole. Nicméně Túde vycházela z faktu, že jedním z Chomejního nejbližších spojenců byli středostavovští obchodníci v bazaru, takzvaní bazarí. Tedy jakási íránská maloburžoazie. Z této vrstvy pocházel ostatně i premiér Bazargán.

Jak jsem již výše uvedl, íránské poměry byly ještě příliš živé, než aby mohl někdo závazně tvrdit, v jaký skutečný systém – bez ohledu na navenek deklarovanou orientaci – pohyb íránských změn vyústí. I proto Rudé právo uvedlo dne 13. března článek s nadpisem *Strana TUDE pro jednotu demokratických sil*.¹²⁵ Článek v první řadě informuje o snaze nové

¹²⁵ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 61, s. 7

iránské vlády vrátit zemi v rámci možností do normálních poměrů, neboť »předseda iránské vlády Mahdí Bázargán vyzval v sobotu zaměstnance státních podniků, aby disciplinovaně obnovili práci ve všech sektorech národního života. Důraz bude kladen na kvalitu práce, respektování pracovní doby a snahu zabránit plýtvání«. Pokud jde o samotný nadpis článku, ten je konkretizován v dalším odstavci, kde je čtenář informován, že »v souvislosti s blížícím se referendem, které má rozhodnout o příštím státním zřízení Íránu, vyzvala Lidová strana Íránu (TUDE) k hlasování za přeměnu Íránu v islámskou republiku. V prohlášení strany se uvádí, že hlasování ve prospěch islámské republiky je v nynější situaci základní podmínkou zachování jednoty všech národních a demokratických sil.«

Straně Túde byla věnována pozornost i v článcích, které se primárně dotýkaly jiných témat, než byli iránské komunisty. Tato skutečnost je dobře patrná ve zprávě uvedené v Rudém právu 17. dubna pod nadpisem *Rozpory mezi šítskými předáky?*.¹²⁶ Článek se především zabývá demisí iránského ministra zahraničí Karíma Sandžábího a protesty ajatolláha Talegháního proti řádění islámských revolučních gard (které předcházející týden po dva dny věznily jeho syny). Tyto zprávy však následují teprve po oznámení stanoviska strany Túde, která »podporuje rozsáhlou spolupráci všech sil, které usilují o prohloubení revoluce v Íránu«. Citovaný výrok pochází přímo od prvního tajemníka ústředního výboru této strany Núraddína Kianúrího, »který se v těchto dnech vrátil z dlouholetého exilu do vlasti«.

Podobné pozornosti se Túde dostalo též ve zprávě Rudého práva z 3. května s nadpisem *Atentát na Montázerího*.¹²⁷ V posledním odstavci je citována opět Túde, která »vydala v souvislosti s vraždou ajatolláha Montázerího prohlášení, v němž označila jeho násilnou smrt za zločinné spiknutí imperialistických a reakčních sil. Zdůraznila rovněž, že je nutné zvýšit bdělost a upevnit jednotu všech revolučních sil.«

3.2.2 Reflexe stávajících iránských problémů

Rudé Právo nejspíš nemohlo ignorovat ani určité kontroverze, které soudobý Írán provázely a které byly v jasném rozporu s oficiální ideologií, jakou prosazoval československý komunistický režim.

Týkalo se to především postavení žen. Orgán Ústředního výboru KSČ tak například 19. března zveřejnil článek s názvem *Masové demonstrace iránských žen*.¹²⁸ Čtenář Rudého práva se zde mohl dozvědět, že »již pátý den pokračovaly v iránském hlavním městě Teherán

¹²⁶ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 91, s. 7

¹²⁷ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 105, s. 7

¹²⁸ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 66, s. 6

masové demonstrace žen požadujících rovnoprávnost s muži v politické i hospodářské oblasti. Ústředními ulicemi města prošlo v pondělí asi 20 000 obyvatelk Teheránu, které žádaly zajištění podmínek k aktivní účasti žen ve všech oblastech společenského života. Předák nedávno vytvořené Demokratické národní fronty Matin-Daftari na shromáždění na teheránské univerzitě vyjádřil hnutí žen za rovnoprávnost plnou podporu.«

Současně s touto informací bylo v článku připomenuto, že »v Íránu probíhají stále aktivnější přípravy k referendu o budoucím státním zřízení Íránu, které se má konat 30. března. Připravují se seznamy voličů a zřizují volební střediska.«

Rudé právo reflektovalo též neustávající problémy Íránu s jeho okrajovými oblastmi, především pak v íránském Kurdistánu. Tamější kurdská menšina bojovala proti šáhovi, ale s příchodem Chomejního se situace neuklidnila. Kurdové chtěli autonomii, či přímo nezávislost. Československému čtenáři to dokazuje též článek Rudého práva z téhož dne jako předchozí rozebíraná zpráva a s výmluvným titulem *V Kurdistánu opět boje*.¹²⁹ Čtenář Rudého práva byl touto cestou zpraven, že »podle hlášení teheránského rozhlasu byly v pondělí večer zastaveny boje a v průběhu úterý byl obnoven klid v oblasti Sanandadž v íránském Kurdistánu. Nepokoje, které vypukly v této oblasti na hranicích s Tureckem a Irákem, si podle oficiálních zpráv vyžádaly čtyři lidské životy a více než sto raněných. Počet obětí mezi vojáky nebyl zveřejněn.« Na těchto větech je asi nejcharakterističtější, že jim chybí jeden typický znak, se kterým se ve většině ostatních tehdejších článků v Rudém právu na íránské téma setkáme: Pokud bychom se pokusili najít zde nějaké hodnotící stanovisko, nenajdeme jej.

A to samé můžeme říct též o zbývajících části článku, kterou zde uvádím v plném znění: »Nejvážnější ozbrojený incident po vítězství lidové revoluce vyprovokovali v neděli bojovníci za autonomii Kurdistánu, kteří zaútočili na štáb 38. divize umístěné v Kurdistánu, kde žádali zbraně. Po celodenním boji se útočnickům podařilo dobýt sídlo štábu a zajmout velitele divize plukovníka Safariho, který v zájmu zastavení dalšího krveprolévání vyzval své vojáky, aby odevzdali zbraně prozatímní sanandadžské „revoluční radě“. V průběhu pondělí „revoluční rada“ vysílala v místním rozhlase, kontrolovaném útočnickými, komuniké, v němž vyjádřila věrnost ajatolláhu Chomejnímu a vládě premiéra Mahdího Bázargána. Komuniké bylo zveřejněno krátce po poselství vůdce islámské revoluce a hlavního náboženského činitele ajatolláha Chomejního, který ve výzvě „kurdským bratrům“ označil útok proti lidové armádě

¹²⁹ Rudé Právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 66, s. 6

a policii za kontrarevoluční akt zorganizovaný cizími agenty. Tento čin charakterizoval jako akci proti islámu, který sjednocuje jak šííty, tak i kurdské sunnity pod jediným Koránem.«

Pro redaktory v oficiálních československých sdělovacích prostředcích bylo evidentně nepřekonatelným problémem dál hodnotit vnitřní rozpory v opozici, která byla sice protišáhovská, protiamerická, ale ideově naprosto nespřízněná se socialismem. Tématu Kurdistan se Rudé právo věnovalo též 22. března. Toho samého dne, kdy byl uveřejněn rozhovor s místopředsedou íránské vlády Entezámem, je uveden poměrně stručný odstavec s nadpisem *Křehké příměří*,¹³⁰ který referuje o posledním vývoji v plamenech povstání zachváceném íránském Kurdistanu: »Ze západoíránského města Sanandadž přicházejí zprávy, že po nočních srážkách mezi bojovníky za autonomii Kurdistanu a íránskou armádou zavládlo ve středu křehké příměří. Kurdové však nadále okupují místní policejní sídlo, rozhlasovou stanici i kasárna 28. divize íránské armády. Z Teheránu odletěl ve středu do Sanandadž jeden z hlavních íránských náboženských činitelů ajatolláh Taleghání, aby se pokusil urovnat konflikt mezi Kurdy a armádou.«

7. dubna zveřejňuje Rudé právo reportáž Zdeňka Kropáče s nadpisem *Fata Morgana jménem Komm*,¹³¹ kde se poprvé hlouběji zabývá osobou Rúholláha Chomejního, ovšem bez jakýchkoliv vyhocených hodnotících závěrů. Přesto nelze přehlédnout, že autor reportáže vnímá poměry v šíítském svatém městě, kde se v té době již Chomejní usídlil, jako návrat kamsi do středověku. Neuchyluje se k nepříznivým hodnotícím závěrům, ale několikrát se vyjádří o tomto faktickém centru nové moci v Íránu jako o přeludu z jiného věku, jako o fata morgane. Zároveň si je vědom, že Chomejní se zdaleka neomezuje na jakousi symbolickou roli duchovního vůdce. Čtenář, který čte tento článek, nemusí být ani zvlášť pozorný, aby mu nedošlo, že autor vlastně reflektoval potíže Bazargánovy vlády s nevypočitatelným a příliš radikálním Chomejním, který je zde – byť ne přímo – líčen vlastně jako živoucí anachronismus. Z náboženského radikála, kterému byl ostatně komunismus stejně cizí jako každá jiná původně západní ideologie, nemohla být oficiální místa v sovětském bloku nijak nadšena. Ideologicky se spolu dokonale rozcházel. Avšak čistě ideologickými principy se v zahraniční politice řídí jen málokterý režim a propaganda se tomu musí přizpůsobit.

Podobné znění jako předcházející článek má i další Kropáčova reportáž z 11. dubna 1979 nadepsaná slovy *Přijde čas růží a slavíků*¹³² a s podtitulem *Írán – země ve vichřici*. Reflektuje rozpory mezi demokraty a islamisty, problematičnost politických procesů, srážky

¹³⁰ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 69, s. 6

¹³¹ KROPÁČ, Zdeněk, *Fata morgana jménem Komm*, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 83, s. 6

¹³² KROPÁČ, Zdeněk, *Přijde čas růží a slavíků*. Írán – země ve vichřici, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 86, s. 6

mezi tradicionalistickými a moderními ženami, avšak aniž by se uchýlil k hodnocení, natož pak kritice. Text má z větší části spíše podobu jakéhosi cestopisu. Jestli se uchýlí k nějakému zevšeobecňování situace, pak se omezuje na povšechné konstatování neklidné situace, která je ale v jeho podání nevyhnutelným důsledkem oprávněné revoluce. Na závěr tak autor konstatuje nutnost vrátit zemi zpátky do normálního života: »Život se vrací do svého řečiště. Země se musí vrátit ke starým symbolům. Ještě včera platila střelba ze samopalů. Nebyl čas na básníky. Přijde v té zemi zase jejich čas. I čas růží a slavíků.«

Pokud jde o hospodářské potíže Íránu, ty byly v československém tisku též reflektovány, a to především ve znění kritiky někdejšího šáhova režimu. Svědčí o tom článek v Rudém právu ze dne 13. dubna, který má podtitul *Hospodářské problémy sužují Írán*.¹³³ Tento podtitul však téměř zaniká vedle hlavního názvu článku *Zápas s neblahým dědictvím*. Psychologické vyznění takového nadpisu je zřejmé. Samotný článek pak konstatuje vysokou nezaměstnanost v zemi, která přerostla do »akcí nezaměstnaných«. Čtenář je však ujištěn, že »iránská prozatímní vláda podniká energická opatření, aby oživila pracovní aktivitu v zemi«. S tím souvisí též proklamovaný úmysl vlády propouštět zahraniční zaměstnance.

Reflexi celkového stavu tehdejší íránské společnosti z oficiálního pohledu tehdejšího Československa můžeme zaznamenat také v komentáři s názvem *Složitý vývoj*¹³⁴ a s podtitulem *Írán těchto dnů*, kterým do pondělního Rudého práva z 28. května přispěl Milan Mádr. Opět zde můžeme vysledovat fakt, že oficiální československá místa si s hodnocením Chomejního nevěděla rady. Komentář má samozřejmě silně hodnotící nádech ve vztahu k svrženému šáhovi a k postoji Washingtonu k dané problematice. Svržení šáhova režimu je zde nepokrytě schvalováno, stejně jako je kritizován vztah Spojených států k této události. Avšak při popisu dalšího vývoje situace v zemi se čtenář neubrání jistému rozpačitému hodnocení Chomejního osoby, kterou popisuje – podobně jako v článku ze 7. dubna – téměř jako fata morgana patřící do jiné doby.

3.2.3 Československo-iránské vztahy z pohledu Rudého práva

Rudé právo si mimo jiné všímalo možnosti spolupráce mezi vznikajícím íránským režimem a socialistickým Československem. Svědčí o tom článek z 21. března, uvozený názvem *O rozšíření vztahů Československa a Íránu*.¹³⁵ Čtenář je informován, že

¹³³ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 88, s. 6

¹³⁴ MÁDR, Milan, *Složitý vývoj*. Írán těchto dnů, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 126, s. 6

¹³⁵ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 68, s. 7

»československý velvyslanec v Íránu Vladimír Poláček navštívil v úterý (článek vyšel ve středu, pozn.) v Teheránu některé vysoké představitele prozatímní revoluční islámské vlády«.

Co bylo obsahem jejich rozhovoru? Zpráva informuje, že velvyslanec jednal s Íránci »o možnostech rozšíření všestranných vztahů mezi ČSSR a Íránem zejména v hospodářské a obchodní oblasti«. Íránští zástupci, konkrétně »náměstek předsedy prozatímní vlády pro spoje Abbás Amír Entezám, podobně jako ministr energetiky Abbás Tadž a ministr obchodu Rezá Džadří« se podle Rudého práva »vyslovili pro další rozvoj oboustranných vztahů, až budou překonány nynější hospodářské potíže nové vlády«.

Další věty daného článku mohou čtenáře, jehož paměť sahá dál než za posledních několik měsíců, uvést do rozpaků, pokud jde o stanovisko Československa k íránské revoluci. V článku se totiž píše, že »íránské představitelé vysoce ocenili podíl ČSSR na industrializaci Íránu, zejména na budování íránské energetiky. V Íránu v současné době pracují čtyři tisíce dieselagregátů z Československa a významným energetickým dílem je také elektrárna v Mašhadu postavená československými odborníky.« Jaký to paradox! V těchto dvou větách je vlastně vyzdvihována někdejší spolupráce Československa s šáhovým režimem.

Paradoxní je však celý tento článek, uvážíme-li, že v jeho závěru se s potěšením kvituje, že »pozitivní vnitropolitický vývoj a zahraniční politika revoluční vlády, která se po vystoupení z vojenského bloku CENTO začala orientovat na rozvíjení vztahů a spolupráci s nezúčastněnými zeměmi, vytváří příznivé předpoklady i pro další rozvoj spolupráce s ČSSR«. Z tohoto hodnocení vyplývá spíše než cokoli jiného uspokojení nad podkopáním důležitých amerických pozic na Blízkém Východě, které sdružení CENTO představovalo a jehož byl Írán stěžejním členem. Zároveň je zde patrná snaha poukázat na jednostrannou ekonomickou orientaci šáha na Západ. A takové hodnocení je vůči někdejšímu monarchovi značně nespravedlivé. Československo – a vyplývá to dokonce i z rozebíraného článku – s někdejším císařským Íránem udržovalo intenzivní ekonomické styky.

22. března 1979 otisklo Rudé právo rozhovor místopředsedy íránské prozatímní vlády Abbásem Amírem Entezámem se Zdeňkem Kropáčem (zvláštní zpravodaj Rudého práva) a zpravodaji ČTK a Československé televize s titulem *Problémy íránské revoluce*.¹³⁶ Entezámovi byly položeny tři otázky obecného charakteru. První dotaz zněl, jaké jsou »hlavní vnitropolitické a hospodářské problémy, které musí (...) vláda řešit«. Entezámova odpověď zahrnovala především zdůraznění údajné specifičnosti těchto problémů. To proto, že i íránská revoluce byla »svým způsobem ojedinelá«.

¹³⁶ KROPÁČ, Zdeněk, *Problémy íránské revoluce*, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 69, s. 6

Avšak onen hlavní atribut, který řečenou revoluci činil v dobovém kontextu jedinečnou, tedy převzetí kontroly náboženskými představiteli, Entezám v rozhovoru pro orgán Ústředního výboru KSČ nezmínil. Pouze se omezil na poněkud povšechné tvrzení, že »bývalý režim znemožňoval svobodu projevu a bránil dosáhnout základních práv lidovým masám, které však ozbrojeným povstáním protilidový režim zlikvidovaly«. Poznamenal, že »armáda a četnictvo po revoluci nemohly plnit své dřívější poslání, a proto revoluční vláda usiluje o to, aby po očistě od reakčních živlů ozbrojené složky plnily nové poslání v podmínkách vítězné revoluce«. K tomu lze pouze podotknout, že tento fakt rozhodně nečiní íránskou revoluci v kontextu ostatních násilných změn režimu v dějinách nijak výjimečnou.

Ani druhý problém, který Entezám uvedl k odpovědi na dotaz po nejzávažnějších potížích stávající íránské vlády, nevybočuje nijak z kontextu typické porevoluční situace. Tímto problémem je skutečnost, že »ekonomický život se během revoluce téměř zastavil«.

Zpravodajové následně položili Entezámovi druhou otázku, která směřovala k nadcházejícímu referendu o budoucím charakteru Íránu: »Jestliže výsledky (...) referenda podpoří republiku, jaký charakter bude tato republika mít?« Na to Entezám odpověděl, že »islámská vláda bude vládou lidu a pro lid na zásadách učení islámu«.

Poslední otázka si kladla za cíl zjištění zahraniční politiky stávající íránské vlády vůči socialistickým státům, »jmenovitě pak ČSSR«. Entezámova odpověď zdůraznila především výrazné styky bývalého režimu se Spojenými státy a dalšími kapitalistickými zeměmi. Entezám prohlásil, že tyto styky »nebudou přerušeny, ale (...) přátelské obchodní a hospodářské vztahy se budou rozvíjet na základě rovnoprávnosti a zásadách nevměšování. Pokud jde o styky se socialistickými zeměmi, je jisté, že se budou rozvíjet více než dosud.«

Opět se vnucuje námitka, že přinejmenším hospodářské vztahy mezi Československem a Íránem se za šáhova režimu rozvíjely velmi intenzivně. Tehdejší náš tisk však potřeboval zdůrazňovat možnost dobrých perspektiv vztahů mezi sovětským satelitem, Československem, a nyní již programově protiamerickým Íránem.

O tom svědčí též zpráva Československé tiskové kanceláře otištěná v Rudém právu dne 12. dubna. Je v ní uvedeno, že »Chomejní přijal čs. velvyslance«¹³⁷ Vladimíra Poláčka. »V rozhovoru vyjádřil čs. velvyslanec přesvědčení, že styky mezi ČSSR a Íránem se budou úspěšně rozvíjet ve prospěch lidu obou zemí.« Zprávu uzavírá věta, že »Ajatolláh Chomejní v odpovědi poděkoval prezidentu ČSSR a československému lidu za pozdravy a zdůraznil, že

¹³⁷ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 87, s. 6

vláda Íránské islámské republiky bude mít zájem udržovat dobré vztahy s ČSSR a nadále je rozvíjet a prohlubovat«.

Tehdejší Československo samozřejmě nebylo státem, který vedl samostatnou zahraniční politiku. Je proto třeba si položit otázku, jak se k vztahům sovětského bloku k Íránu vyjadřovala ústřední mocnost tohoto uskupení. Odpověď může poskytnout například článek, který 24. března otiskl orgán Ústředního výboru KSČ. Má název *Odpůrci a přátelé Íránu*¹³⁸ s podtitulem *Komentátor TASS k reakčním pokusům zvrátit revoluční vývoj v zemi*. Je zde citován sovětský politický komentátor Konstantin Ivanov, který doslova prohlásil, že »nepřátelé íránské revoluce neustávají v pokusech zvrátit vývoj událostí v Íránu bez ohledu na zdrcující úder, který svržením despotického šáhova režimu zasadil pozicím imperialismu a reakce íránský lid. Bývalý šáh Rezá Pahlaví se zřejmě nevzdal naděje na návrat do země a podniká k tomu aktivní kroky, a to nikoli bez pomoci CIA.«

V podobném duchu je koncipován celý dvouodstavcový článek. Ivanov zdůrazňuje, že to »byl právě Sovětský svaz, který zmařil imperialistické spiknutí proti Íránu, když jednoznačně upozornil na nepřipustnost jakéhokoli cizího vměšování do záležitostí íránskému lidu. Sovětský lid přeje spřátelenému íránskému lidu, aby úspěšně splnil úkoly protišáhovské, protiimperialistické revoluce a co nejdříve vyřešil složité politické, sociální, ekonomické a další problémy zděděné po šáhově režimu, zdůrazňuje komentátor TASS.« Vycházíme-li ze smyslu nadpisu, pak nám nezbývá než konstatovat, že autor se snažil vykreslit Sovětský svaz, tedy ústřední stát ekonomických a vojenských seskupení, jichž bylo tehdejší Československo členem, jako přítele stávajícího teokratizujícího se Íránu.

3.2.4 Reflexe revolučního teroru a jeho kritiky ze strany USA

Nejkontroverznějším aspektem tehdejšího stavu íránské společnosti byla nesporně rozsáhlá a bezohledná čistka, kterou prováděly islámské revoluční rady. Jak tento neskrývaný teror hodnotilo Rudé právo? Postoj orgánu Ústředního výboru KSČ byl více než shovívavý.

O tom svědčí například článek s nadpisem *Nesnadné dny Íránu*,¹³⁹ který Rudé právo otisklo 2. května 1979. Konstatuje se zde, že »v Íránu pokračují soudní procesy s příslušníky bývalé armády, policie a četnictva a s dalšími aktivními činiteli bývalého režimu, kteří mají na svědomí represe a mnoho lidských životů«. Jinými slovy, v Íránu vládl teror, ale ti, kteří mu padli za oběť, si podle Rudého práva svůj osud zasloužili. Čtenář se tak může dozvědět, že »v pondělí (článek vyšel v úterý, pozn.) byly v hlavním městě popraveny další čtyři vysoce

¹³⁸ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 71, s. 7

¹³⁹ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 102, s. 7

postavené osoby, mezi nimi bývalý velitel íránského letectva, bývalý ministr pro církevní záležitosti a další dvě osoby, odsouzené islámským revolučním tribunálem k trestu smrti za „zločiny proti lidu“«. Je příznačné, že v tom samém článku je Chomejní označován za »vůdce národně demokratické revoluce«.

Zdrcující kritice byl naopak vystaven postoj Spojených států k vývoji v Íránu. Dne 13. dubna uvedlo Rudé právo článek *Hospodářské problémy sužují Írán*¹⁴⁰ s podtitulem *Zápas s neblahým dědictvím*. Ač se daný článek zabývá především ekonomickými problémy - byl také uveden již v oddílu 3.2.1 - nechybí zde ani oznámení o dalších rozsudcích revolučních tribunálů, konkrétně o trestu smrti pro bývalého předsedu vlády Amíra Abbáse Hovejdu. Z kontextů předchozích i následujících článků v československých novinách se toto oznámení nijak nevymyká. Mám tím na mysli, že zde není obsažena ani ta nejopatrnější kritika činnosti islámských revolučních rad.

V posledním odstavci daného článku je pak zmiňováno stanovisko Komunistické strany USA, konkrétně prohlášení jejího generálního tajemníka Guse Halla (tento americký soudruh byl nejen v Rudém právu citován poměrně často): »Kurs americké zahraniční politiky je zaměřen na potlačování světového revolučního procesu. Tento cíl sledovala i podpora, kterou Washington poskytoval íránskému šáhovi, a je nepochybné, že i dnes agenti CIA v Íránu ozbrojují podvratné skupiny, vyvolávají chaos a snaží se sabotovat revoluční vývoj.«

Obdobný článek z 11. května se k íránsko-americkým vztahům vyjadřuje ještě nevybíravěji. Je sice uvozen slovy *Chomejní k posledním atentátům v Íránu*,¹⁴¹ avšak hlavní nadpis, který toto uvození zcela zastíňuje, hovoří, že *Vina padá na agenty USA*. Článek při prvním zběžném pohledu působí dojmem, jako kdyby prohlášení o „vině agentů USA“ nebylo Chomejního názorem ale objektivní skutečností.

Jak již bylo v jiných souvislostech řečeno, důležitý byl pro Rudé právo především fakt, že nově se ustavující íránský režim skutečně zásadně přehodnotil svoji zahraniční politiku nejen vůči Spojeným státům. Írán dal například jasně najevo, že nehodlá pokračovat v dosavadní proizraelské politice. To se týkalo též dodávek tak strategické suroviny, jakou byla ropa. Již 6. května o tom informovalo Rudé právo ve zprávě s nadpisem *Ani kapka ropy z Íránu pro Izrael*.¹⁴² Čtenář se tak mohl dozvědět, že »mluvčí prozatímní íránské vlády Amir Entezám odsoudil na nedělní tiskové konferenci v Teheránu pokusy Izraele „vytvořit na jihu

¹⁴⁰ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 88, s. 6

¹⁴¹ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 110, s. 6

¹⁴² Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 105, s. 6

Libanonu rasistický stát podle jeho vzoru“. Prohlásil, že Írán je pro nezávislost, jednotu a územní celistvost Libanonu. Írán přerušil všechny styky s Izraelem a zajistil, aby íránská ropa nebyla dodávána Izraeli ani prostřednictvím dalších zemí. Budou-li zahraniční ropné společnosti usvědčeny, že dodávají Izraeli íránskou ropu, pak nedostanou ani kapku z produkce íránského ropného průmyslu.«

Tato nová protiizraelská politika měla zasáhnout i ty muslimské země, které vyvinuly snahu uzavřít s Izraelem o své vlastní vůli mír. Týkalo se to samozřejmě především Egypta. Neboť jak Entezám prohlásil, »Írán také uvažuje o tom, že zastaví dodávky ropy režimu prezidenta Sadata, který uzavřel separátní smlouvu s Izraelem a poškodil tak národní zájmy arabských a islámských států.«

Vraťme se ale nyní k pokračujícímu revolučnímu teroru ze strany ustavujícího se íránského režimu. Jestliže oficiální československý tisk měl podle všeho pro tuto fázi revoluce pochopení, svět na západ od našich hranic a zvláště pak Spojené státy byly upřímně zděšeny. Senát USA vydal již 19. května rezoluci, která byla k činnosti islámských revolučních rad značně kritická. Íránští představitelé tuto rezoluci přirozeně odmítli a československý tisk se postavil zcela na jejich stranu. To bylo také 21. května vyjádřeno v Rudém právu článkem *Odsouzení rezoluce Senátu USA*¹⁴³ s podtitulem *Írán odmítá nepřátelskou kampaň Spojených států*. Hodnotící prvek je v takovém nadpisu více než zřejmý.

Ve vlastním článku se čtenář mohl dozvědět, že »v prohlášení« íránského »ministerstva zahraničních věcí, které bylo v pondělí zveřejněno v Teheránu, se ... odsuzuje rezoluce Senátu USA týkající se trestů smrti vynesených íránskými revolučními soudy. Tato rezoluce, zdůrazňuje se v prohlášení, je v rozporu s obsahem nedávného dopisu ministra zahraničních věcí USA Cyruse Vance, v němž bylo vyjádřeno přání vlády Spojených států zachovat přátelské styky s Íránem. Nepřátelský postoj amerických oficiálních činitelů, píše se v něm dále, nutí íránskou vládu, aby zrevidovala své vztahy vůči USA.«

Článek dále pokračuje odsouzením tohoto „imperialistického vměšování“, které je sice podáváno jako citace z komentářů íránského rozhlasu, nicméně z kontextu článku musí být čtenáři zřejmé, že Rudé právo s tímto odsouzením souhlasí. Posuďme sami při pohledu na poslední odstavec, který zde nyní odcituji: »Bez jakýchkoli zábran zahájil americký imperialismus propagandistickou válku proti íránské revoluci, zdůraznil v neděli v komentáři íránský rozhlas. Svým dílem přispěl k této kampani i Senát USA, který vyslovil politování nad potrestáním íránských zločinců. Pro nikoho však není tajemstvím, zdůrazňuje se

¹⁴³ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č 118, s. 7

komentáři, že kampaň „na obranu lidských práv“ není ničím jiným než záminkou, která má zakrýt skutečný cíl amerického imperialismu – obnovení politických a vojenských pozic USA v Íránu.«

Závěry, které si čtenář-badatel na základě takového článku vytvoří, totiž, že československý tisk vyjadřoval neskrývané pochopení pro íránský revoluční teror a naopak odsuzoval veškerou kritiku tohoto teroru ze strany Západu, bezesbytku potvrdí komentář v Rudém právu z 24. května od Miloše Krejčího, který autor uvedl v rubrice Poznámka. Komentář má nadpis *Proč se nestarali dříve?*¹⁴⁴ Jedná se o zdrcující kritiku amerického postoje k situaci v Íránu při současném otevřeně tolerantním postoji k teroru, který v této době v Íránu vládl. Autor jízlivě poznamenává, že »Americká vláda má opět starost o lidská práva. Ne doma, ale tentokrát v Íránu.« Čtenáři je nicméně zdůrazněno, že se jedná o zcela nový jev, neboť od »svržení Mossadekovy vlády, na němž vydatně spolupracovala CIA a osobně její tehdejší ředitel a donedávna velvyslanec USA v Teheránu Richard Helms, tuto péči neměla«.

V následujících řádcích je tou nejkritičtější možnou formou charakterizován někdejší šáhův režim, který – jak je opětovně zdůrazňováno – se nikdy nestal terčem americké kritiky. Panovník, jemuž se ještě před rokem a půl dostalo oficiálního uvítání v Praze se všemi poctami, je zde vykreslen jako představitel té nejhorší reakce. Krátce řečeno, šáh byl proamerický, zkorumpovaný a vládl despoticky. Veškeré úsilí, které bývalý režim vyvinul během své vlády za účelem modernizace země, hodnotí Krejčí negativně. Například takzvaná Bílá revoluce, kterou Pahlaví prosazoval v Íránu od počátku šedesátých let, je popisována jako snaha »vytvořit příznivé podmínky pro rozvoj kapitalismu na polofeudálním venkově a především pro používání hlavního íránského bohatství – ropy – k nákupům nejmodernějších amerických zbraní«. A jízlivě dodává, že »taková revoluce přirozeně Spojené státy nezneklidňovala«.

Revoluční teror je podle Krejčího zcela oprávněný, protože směřuje především proti »policejním agentům SAVAK, surovým katům a mučitelům íránského lidu«. Autor vyjadřuje své rozhořčení nad tím, že právě na podporu těchto osob nyní Senát USA sepisuje rezoluce, zatímco dokud vládl v Íránu šáh, jehož vládu charakterizovaly »vraždy, mučení, cynické pošlapávání základních lidských práv, totální špiclování«, Spojené státy nikdy neprotestovaly. Probíhající zcela zjevně jakobínskou fází revoluce vykresluje autor vůbec velmi ohleduplně. Zdůrazňuje, že »situace v Íránu vznikla výbuchem masové lidové nespokojenosti«, s čímž

¹⁴⁴ KREJČÍ, Miloš, *Proč se nestarali dříve?*, Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č 121, rubrika Poznámka, s. 7

čtenář, který se ztotožní s autorovou předchozí charakteristikou šáhova režimu, nemůže než souhlasit.

Krejčí dále zdůrazňuje, že »po vítězství revoluce íránského národně demokratického hnutí, jež vzniklo proti zvůli despotického režimu vydatně podporovaného reakčními kruhy, probíhá přirozeně dosud její bouřlivá etapa«. To je asi nejpřímější vyjádření alespoň poněkud krotké kritiky, které se íránskému revolučnímu teroru nejen v tomto článku, ale v celém sledovaném období v Rudém právu dostalo. Tato „bouřlivá etapa“ je však v následující větě konkretizována jako »ostrý boj lidových mas proti zbytkům reakčních sil«. A tento boj »je ... čistě vnitřní záležitostí Íránu«.

Na tomto místě se autor dostává k samotnému jádru svého komentáře, a sice ke kritice jakýchkoliv pokusů o americké vměšování se do íránských záležitostí. Připomíná, že »dokud íránská revoluce vedla ještě boj proti zcela *izolovanému* a veskrze *prohnilému* monarchistickému režimu, mluvilo se ve Washingtonu o plánech na vojenskou intervenci«. V citované větě jsem úmyslně uvedl dvě adjektiva v kurzívě, neboť si myslím, že je na místě povšimnout si také autorova popisu bývalého íránského vládnoucího režimu. Je zřejmé, že kritika někdejší pahlaviovské monarchie v československém tisku nabyla na jaře 1979 vskutku ostrých forem. Přestože například již v článku 26. ledna jsou údajní přívrženci šáhova režimu označováni mimo jiné za kulaky a deklasované živly, musím konstatovat, že s takto nekompromisním vymezením se vůči císařské vládě jsem se v předchozích článcích Rudého práva nesetkal.

Autor uzavírá rozebíraný komentář zdrcující kritikou amerického přístupu k íránským záležitostem, když prohlašuje, že »už v lednu na guadeloupském setkání vedoucích představitelů USA, Británie Francie a NSR se prezident Carter snažil přimět účastníky k spolupráci o „udržení“ Íránu. Ve stejném měsíci poslaly USA do Saúdské Arábie 12 bojových letadel a 300 svých vojáků a zdvojnásobily počet svých plavidel u íránského pobřeží jako demonstraci síly. A ministr zahraničí Vance na tiskové konferenci ve Washingtonu prohlásil, že armáda, která vraždila, je v Íránu nezbytným doplňkem zákonné civilní vlády“, a podpořil ji výzvou k „upevnění jednoty. Proti komu? Proti íránskému lidu, do jehož věci by teď chtěli pod heslem „lidských práv“ zasahovat.« Takto pojatá kritika údajného amerického vměšování do vnitřních íránských záležitostí byla ostatně shodným rysem rétoriky komunistických stran na celém světě.

V následujícím rozebíraném článku se budu zabývat stanoviskem soudruhů, kteří byli na íránské revoluci nejvíce zainteresováni, tedy Túde. Tento text jsem úmyslně zařadil do tohoto oddílu, neboť se domnívám, že je zde tématicky kompatibilnější, než kdyby byl

umístěn do oddílu 3.2.1. Jde o článek, který Rudé právo zveřejnilo 25. května pod nadpisem *V Íránu trvají protiamerické demonstrace*¹⁴⁵ a s podtitulem – výrazně větším než samotný nadpis - *Odpověď na hrubé vměšování*. V článku je ale na prvním místě uvedeno prohlášení Túde, že »rezoluce Senátu USA má mobilizovat nepřátele íránské revoluce«. Čtenář je po uvedení informace o veřejných protestech, které se konaly předchozí den v Teheránu »proti vměšování amerického imperialismu do vnitřních záležitostí Íránu«, zpraven, že tyto »rozsáhlé protiamerické demonstrace podpořila i Lidová strana Íránu (TUDE)«. V orgánu ÚV KSČ se dále uvádí, že »ústřední výbor« Túde »zveřejnil prohlášení, v němž ostře odsuzuje Senát USA za kritiku rozsudků islámských soudů«. Jak se v daném článku můžeme dále dozvědět, »v dokumentu TUDE se praví, že rezoluce amerického Senátu nejen odráží postoje imperialistických monopolů, které se obohacovaly z íránského národního bohatství, ale i agresorů, kteří nyní v Íránu ztratili jednu ze svých nejdůležitějších vojenských základen. Tato rezoluce také není jen výrazem zoufalství CIA, Pentagonu a sionistů nad ztrátou spojence v osobě svrženého šáha. Rezoluce je ve své podstatě dokumentem, který má zmobilizovat všechny kontrarevoluční síly a nepřátele protiimperialistické íránské revoluce k zesílení podvrtné činnosti, praví se v prohlášení TUDE.« Všiměme si některých formulací v tomto článku. Rezoluce Senátu USA je zde charakterizována – aniž by se tato charakteristika odvolávala na citát jakéhokoli íránského politika, jde tedy zřejmě o názor československého pisatele dané zprávy – jako vměšování amerického imperialismu do vnitřních záležitostí Íránu. Mimo již uvedené citace pak v souvislosti se zaměřením se na některé stylistické obraty v daném článku je třeba připomenout, že ve zprávě je obsah rezoluce Senátu USA, který vyvolal »vlnu protestů a znepokojení«, vystihnout jako odsouzení »potrestání íránských zločinců«. Tedy jako cosi zcela zvráceného.

Ztotožní-li se čtenář s touto charakteristikou, pak nemůže než souhlasit s reakcí íránských obyvatel, kteří »po celém Íránu (...) pálí americké státní vlajky a požadují konec imperialistických provokací v Íránu a na celém Blízkém východě«.

3.2.5 Revoluční Írán pohledem karikaturisty

Pro úplnost je třeba uvést, že Írán se na stránkách Rudého práva v tomto období dvakrát vyskytl jako předmět politické karikatury. Tyto každodenní „vtipné“ reflexe světového dění figurovaly v Rudém právu pravidelně na straně 6. Karikaturisté, z nichž v rozebíraném období byl nejaktivnější Jiří Žentel, si nejčastěji brali na mušku jihoafrický

¹⁴⁵ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 122, s. 6

režim apartheidu, hroutící se Somozovu diktaturu nebo egyptsko-izraelské mírové rozhovory a zahraničně politický příklon prezidenta Sadata k Spojeným státům.

Karikatury, jež refletovaly vývoj v Íránu, byly poměrně nepoččetné, což výmluvně vypovídalo o skutečnosti, že československá média si se situací v Íránu nevěděla moc rady. Nicméně přesto si v březnu 1979 Rudé právo udělalo přinejmenším dvakrát „legraci“ z potíží Západu s politickými změnami v Íránu.

13. března reflektoval Jiří Žentel změnu íránské politiky vůči velkým západním naftovým koncernům. Na dané karikatuře jsou zobrazeni zástupci British Petroleum, Royal Dutch Shell a EXXON, jak odcházejí z Íránu a shodně tvrdí: »Místo nafty nyní importujeme domů kancelářské zařízení ...«¹⁴⁶ Podobně 23. března je v Rudém právu uvedena karikatura od Rudolfa Puchýře. Strýček Sam zde stojí na hřbitově před náhrobky s nápisy SEATO a CENTO a smutně poznamenává: »Nějak nám těch nebožtíků přibývá...!«¹⁴⁷ Rudé právo touto cestou „humorně“ reagovalo na vystoupení Íránu z organizace CENTO.

3.3 Výsledný postoj zkoumaného periodika

Jaký byl tedy postoj Rudého práva k událostem v Íránu? Na základě rozebraných článků můžeme konstatovat, že orgán Ústředního výboru KSČ zaujal k nástupu Chomejního jednoznačně kladné stanovisko. Přesněji řečeno, zaujal k Chomejnímu natolik příznivý postoj, jaký jen může zaujmout oficiální propaganda komunistického státu k nástupu režimu, s kterým ji ideologicky nic nespojuje, ale sdílí určité společné zájmy a především společné nepřátele.

Šáhův režim, ten režim, který akceptoval na svém území americké vojenské základny, který byl důležitým strategickým spojencem Izraele a svým členstvím v CENTO pomáhal udržovat americké zájmy v regionu, padl. Systém vlády, který jej nyní nahrazoval, byl na hony vzdálen představám o socialismu sovětského typu. Avšak státům, jež patřily pod tento typ zřízení, mohl nabídnout cennou službu v podobě zpřetrhání všech někdejších šáhových vazeb na USA, na Západ i na Izrael. Jinými slovy, nástup Chomejního znamenal citelné oslabení amerických a obecně západních pozic na Blízkém východě. A to musel sovětský blok nepochybně uvítat.

Ano, šáh spolupracoval mimo jiné i se socialistickými státy, konkrétně s Československem, ale na výše uvedených tezích tato skutečnost nic neměnila. Ano, Československo mělo v císařském Íránu zajímavého obchodního partnera, ten však byl

¹⁴⁶ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 61, s. 6

¹⁴⁷ Rudé právo, roč. 57 (Právo lidu roč. 80), č. 70, s. 6

zároveň kolaborantem s ústřední mocností nepřátelského vojenského a politického seskupení. Právě náklonnost někdejšího šáha k USA je v tehdejším Rudém právu velmi silně akcentována. Naopak zcela vypuštěna, dokonce v některých případech i úmyslně zamlčována, Pahlavího hospodářská spolupráce s Československem. Tato skutečnost je dobře patrná v řadě výše rozebraných článků.

Pro příznivé nahlížení islámské revoluce měl nepochybně značný význam též fakt, že do řad protišáhovské opozice patřila zároveň strana Túde. Íránským komunistům je i v tomto období věnován značný prostor. Mohli ostatně do jisté míry posloužit jako ideologické krytí pro hodnotící postoje Rudého práva k revoluci, jež vešla do dějin jako revoluce islámská. Přítomnost komunistů, ale i dalších sekulárních sil, které podporovaly změny v Íránu, umožnila nakonec Rudému právu nazývat tuto teokratickou revoluci revolucí „národně demokratickou“.

Nicméně samotný Chomejní byl i za těchto podmínek příliš odlišný od běžné socialistické představy revolucionáře. Tato skutečnost částečně vyplývá na povrch při reportážích od Zdeňka Kropáče ze 7. dubna a 11. dubna. Jistá kontroverznost nových poměrů v Íránu je ostatně patrná již při čtení článku z 19. března s názvem Masové demonstrace íránských žen.

Kontroverzních situací bylo nicméně v tehdejším Íránu mnohem více. A československá média zaujala k té nejkontroverznější, tedy k masovému revolučnímu teroru, otevřeně příznivý postoj. Hromadné popravy jsou líčeny jako oprávněná odplata íránského lidu a jejich oběti jsou stavěny do pozice vrahů a zločinců. Především je zde ale silně kritizován postoj Spojených států.

Stanovisko nejoficiálnějšího československého periodika je tak poplatné pragmatickému postoji sovětského bloku, který s uspokojením kvitoval zhroucení amerických pozic v jedné z nejdůležitějších zemí Blízkého Východu. Rudé právo akceptovalo tento pragmatický postoj a přizpůsobilo mu hodnocení událostí, které popisovalo svých článcích.

4. Diplomatická krize: Rukojmí na americké ambasádě

Pád šáhova režimu znamenal rychlé zhoršení americko-iránských vztahů. Ty zůstávaly po další měsíce, v souvislosti s radikálními změnami iránské zahraniční a vojenské politiky, na bodu mrazu. Avšak na konci roku 1979 se bod mrazu změnil na bod varu. To když 4. listopadu obsadili radikální teheránští studenti americkou ambasádu a zadrželi 66 amerických diplomatů coby rukojmí. Studenti požadovali vydání šáha, který v té době byl vpuštěn do Spojených států, aby zde podstoupil léčbu rakoviny. Americká veřejnost byla touto událostí, která porušovala základní principy mezinárodních zvyklostí, šokována. Samotný Chomejní původně žádný podobný radikální krok nezamýšlel. Jeho první reakce, když se dozvěděl o okupaci americké ambasády, byla dokonce jednoznačně odmítavá. Teprve když si uvědomil, že tato akce, která byla provedena v jeho jménu, může podstatně posílit jeho pozice, stanovisko studentů plně podpořil. Naproti tomu předseda vlády Bazargán se k celé věci stavěl od počátku zdrženlivě a když bylo zřejmé, že se jedná o těžko řešitelný incident, raději odstoupil. Bazargánova rezignace byla přijata Chomejním bez jakýchkoliv námitek. Ajatolláh k tomuto kroku pouze poznamenal, že „pan Bazargán ... byl poněkud unaven a dal přednost tomu, aby stál na chvíli stranou“. Chomejní ostatně později označil Bazargánovo jmenování premiérem jako „chybu“.¹⁴⁸

Carterova administrativa vyvinula značné úsilí za účelem osvobození rukojmích. Nicméně iránská pozice zůstávala neoblomná: Rukojmí měli být dle Chomejního propuštěni až poté, co bude do rukou iránského režimu vydána nejen osoba bývalého šáha, ale také jeho mnohamiliardový majetek uložený v amerických bankách. Když vyjednávání ztroskotala, uchýlily se Spojené státy k odvetným opatřením. Proti Íránu byly zavedeny hospodářské sankce v podobě ukončení dodávek iránské ropy do USA. Kromě toho Carterova administrativa vydala nařízení č. 12170, kterým byly zmrazeny iránské účty na území Spojených států (zhruba 8 miliard dolarů, pozn.).

Na jaře 1980 pak krize dosáhla vrcholu. Prezident Carter rozhodl o záchranné akci, kterou měla provést armáda Spojených států. Takzvaná operace Orlí spár se uskutečnila ve dnech 24. dubna 1980 a 25. dubna 1980. Osm vrtulníků RH-53D vzlétlo z letadlové lodi Nimitz, aby jejich posádky vyrvaly americké občany z rukou fundamentalistů. Celá akce však skončila naprostým fiaskem. Dvě helikoptéry se v písečné bouři porouchaly a další nebyly schopné akci uskutečnit. Kromě toho došlo při doplňování paliva jednoho ze strojů ke kolizi se zásobovacím letadlem C-130, kteroužto osm amerických vojáků zaplatilo životem. Celá

¹⁴⁸ MOIN, Baqer, *Khomeini: Life of the Ayatollah*, London 2000, s. 105

operace navíc nezůstala dlouho utajenou, neboť byla odhalena íránskou obranou. Američané plánovali později ještě jeden pokus o vysvobození rukojmích prostřednictvím letadel Hercules. Ten však nakonec nebyl ani realizován. Někdejší šáh mezitím dne 27. července 1980 zemřel v Egyptě. K vyřešení krize však tato událost nevedla, neboť Chomejní deklaroval, že po Spojených státech stále vyžaduje vydání šáhova majetku z kont v amerických bankách.

Pracovníci americké ambasády mezitím zůstávali v postavení rukojmích. Po ztroskotání operace Orlí spár, byli z areálu ambasády přemístěni a rozptýleni do různých míst v celém Íránu. Účelem bylo znemožnit či alespoň ztížit případné další osvobozovací mise. Uprostřed léta 1980 byli rukojmí umístěni do věznic v Teheránu¹⁴⁹, což mělo výhodu ve zjednodušení zajišťování jejich základních potřeb stejně jako v efektivnější ostraze. Konečné místo určení rukojmích bylo teheránské sídlo Tejmúra Bachtijárího. Místo skýtající relativní komfort včetně koupelen a sprch s teplou a studenou vodou. Tam pak byli rukojmí drženi od listopadu 1980 do svého propuštění.¹⁵⁰ Stojí též za připomenutí, že během krize navštívilo rukojmí několik zahraničních diplomatů včetně kanadského velvyslance Kena Taylora.

Zároveň je skutečností, že ne všichni rukojmí zůstali v tomto postavení po celé trvání krize. Studenti deklarující údajnou solidaritu s „utlačovanými menšinami“ a reflektující „zvláštní místo žen v islámu“, propustili již v polovině listopadu 1979 13 žen a Afroameričanů. Další z rukojmích, Richard Queen, byl propuštěn v červenci 1980, poté co vážně onemocněl s tím, co bylo později diagnostikováno jako roztroušená skleróza. Zbývajících 52 rukojmích však bylo zadržováno až do ledna 1981.

K vyřešení krize bylo nakonec potřeba zprostředkování ze strany Alžírsko. Teprve pak dospělo celé martýrium 19. ledna 1981 ke svému konci. Rukojmí byli formálně propuštěni do rukou Spojených států následující den, doslova v prvních minutách po složení přísahy nového prezidenta Ronalda Reagana. Bezprostředně poté odletěli do Alžírsko, aby symbolicky poděkovali za vyjednání svobody. Poté pokračovali na americkou leteckou základnu u Frankfurtu nad Mohanem v SRN, kde byli přijati bývalým prezidentem Carterem. Druhý den přistáli v New Yorku na Stewartově letecké základně, kde byli přivítáni jako hrdinové. Jejich utrpení trvalo 444 dnů.

Krize je chápána jako „rozhodující epizoda“ v americko-íránských vztazích. V USA je některými analytiky politického dění chápána jako primární důvod, proč prezident Jimmy

¹⁴⁹ BOWDEN, Mark, *Guests of the Ayatollah: The First Battle in America's War with Militant Islam*, New York 2006, s. 528

¹⁵⁰ BOWDEN, Mark, *Guests of the Ayatollah: The First Battle in America's War with Militant Islam*, New York 2006, s. 565

Carter vyšel z listopadových prezidentských voleb v roce 1980 poražen. V Íránu, krize posílila Chomejního prestiž a reálnou moc jeho přívrženců, kteří podporovali teokracii a odmítali jakékoliv smíření se Západem. Krizi můžeme také chápat, jako počáteční impuls amerických hospodářských sankcí proti Íránu, které definitivně rozrušily ještě nedávno intenzivní ekonomické vztahy mezi Íránem a USA.

4.1 Předpokládaná východiska zkoumaných periodik

Jak se k této diplomatické krizi stavěly československé sdělovací prostředky? Vyřčená otázka může být částečně zodpovězena již z rozboru článků v předchozích kapitolách. Víme, že všechny dosavadní zkoumané události hodnotila československá média odsuzováním někdejšího šáhova režimu a s neskrývaným pochopením pro islámské radiály. Obsazení americké ambasády byl nicméně čin, který popřel všechny zásady civilizovaných vztahů mezi suverénními státy.

Je tedy na místě se zeptat, do jaké míry bylo pro oficiální propagandu socialistických zemí udržitelné, aby jejich sdělovací prostředky pokračovaly v nastoupeném kurzu. Československá média mohla tento čin odsoudit za pokračujícího protiamerického postoje. Pokud bychom tuto variantu připustili, museli bychom předpokládat, že tento postoj byl součástí postoje sovětského bloku a jeho oficiální propagandy. Proč by ale socialistické státy pod vedením Sovětského svazu tak náhle ochladily své vztahy s Íránem? Proč by narušily své vztahy s tak zjevně protiamerickou zemí „jenom“ proto, že se její režim dopustil očividně nemorálního činu, navíc namířeného proti strategickému protivníkovi sovětského bloku? Tehdejší íránský režim byl navíc ještě pořád podporován íránskými komunisty.

Počítáme-li s faktem, že nezávislost československých médií byla pouhou fikcí, můžeme předpokládat, že zkoumané sdělovací prostředky zaujaly i v této záležitosti postoj odsuzující politiku USA a mající neskrývané pochopení pro politiku íránské teokracie.

4.2 Rozbor článků

Nejprve se zaměřím na vnímání Íránu na podzim 1979. Následně ukážu na pohled na obsazení ambasády a nakonec se pokusím představit reflexi propuštění rukojmích a vnímání amerického postoje k celé krizi. Jako výchozí médium použiji převážně Lidovou demokracii. K poskytnutí uspokojivé odpovědi na otázky vymezené v tomto tematickém okruhu uvádím též dvě přílohy vztahující se k problematice obsazení americké ambasády.

V příloze číslo 1 uvádím titulní stranu Lidové demokracie z 27. listopadu 1979, kde v kontextu ostatních článků je zřejmé, jakou pozornost věnovala tomuto problému československá média v té době.

Příloha číslo 2 se zabývá obdobným problémem ze strany Rudého práva. Uvádím zde titulní stranu tohoto deníku z 26. dubna 1980, která názorně ukazuje, jak vnímal orgán ÚV KSČ tuto událost ve srovnání s dalšími událostmi. Zpráva z toho dne pokračuje uvnitř listu na straně 7. Uvádím zde výsek této strany, jež je věnován průběhu neúspěšné americké operace.

4.2.1 Vnímání Íránu na podzim 1979

Nejprve bych zaměřil pozornost na to, jak intenzivně v podzimních dnech předtím než studentští radikálové obsadili americkou ambasádu, vnímaly československé noviny dění v Íránu. Spíše než o kvalitu mi jde nyní o kvantitu. Chci ukázat, jak často se o Íránu v těch dnech v našich novinách psalo. Pro tento účel zde předvedu rozbor článků z Lidové Demokracie z období od 5. října do 5. listopadu.

Na počátku desátého měsíce v roce je Írán v Lidové demokracii zastoupen krátkou zprávou v rubrice Co přinesl den. Katolicky orientovaný čtenář se zde může dozvědět, že »íránská vláda (...) zakázala pořádat jakékoliv demonstrace a shromáždění, která nejsou povolena úřady. Toto rozhodnutí si vynutily demonstrace nezaměstnaných v řadě íránských měst, které vládní mluvčí označil za kontrarevoluční akce.«¹⁵¹ Ne, není zde žádný hodnotící prvek. Uchylovat se k němu by bylo pro oficiální propagandu tehdejšího československého režimu příliš komplikovaným úkolem. Podobně čistě informativní a věcný styl má též zpráva z 6. října, opět v rubrice Co přinesl den. Můžeme se zde dočíst, že »časovaná puma vybuchla včera ráno na tržišti v Choramšahru v íránské provincii Chúzestánu. (...) Původce atentátu zatím nebyl zjištěn. V týdnech následujících po násilném potlačení kurdského povstání v provincii Chúzestánu došlo v této oblasti k sérii atentátů. Včerejšímu incidentu předcházel výbuch časované pumy ve středu večer v rychlíku mezi Teheránem a Choramšahrem, při němž zahynulo osm lidí. Jako odvetu nařídil pak islámský revoluční soud v Avázu popravu osmi kurdských povstalců.«¹⁵² Tato zpráva vypovídá o trvajícím napjaté situaci v Íránu, avšak opět bez jakéhokoliv hodnocení.

Íránské dění je zastoupeno v Lidové demokracii také dne 12. října, kde je v rubrice Aktualita uveden článek s nadpisem *Boje v Kurdistánu*.¹⁵³ Kurdské problematice se věnuje též

¹⁵¹ Lidová demokracie, roč. 35, č. 237, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁵² Lidová demokracie, roč. 35, č. 238, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁵³ Lidová demokracie, roč. 35, č. 243, rubrika Aktualita, s. 2

článek z 15. října, jehož nadpis hlásá *Hromadné zatýkání podezřelých* s podtitulem *Kurdistán: Napětí trvá*. 17. října uvádí Lidová demokracie v rubrice Co přinesl den, že »při srážkách mezi islámskými revolučními gardami a obyvateli íránského přístavního města Anzalí na pobřeží Kaspického moře bylo pět lidí zabito a 27 zraněno. Také v íránském Kurdistánu pokračují ozbrojené srážky mezi kurdskými povstalci a vládními vojsky.«¹⁵⁴

Ani 19. října nezůstává napjatá situace v Kurdistánu bez povšimnutí. Lidová demokracie informuje, že v *Kurdistánu je „relativní klid“*.¹⁵⁵ 20. října si orgán Československé strany lidové všímá nadějí na postupnou konsolidaci íránské politiky, když informuje své čtenáře, že *Trvalá vláda nahradí vládu prozatímní*.¹⁵⁶ Tato konsolidace se ovšem netýká uklidnění v íránském Kurdistánu. 23. října informuje Lidová demokracie o »obleženém Mahábádu«.¹⁵⁷ Dojem permanentně špatné situace v Kurdistánu získá čtenář Lidové demokracie také 24. října, když orgán ČSL podává svým čtenářům článek s výmluvným názvem *Kurdistán stále nepokojný*.¹⁵⁸ Totéž platí 29. října. Ten den uvádí Lidová Demokracie článek s titulem *Mahábád je opět pod kontrolou povstalců*.¹⁵⁹

Problémy v Kurdistánu nicméně nejsou jediným tématem, kterým se Lidová demokracie v souvislosti s Íránem zabývá. Například 27. října je v Lidové demokracii uveřejněn článek *RVHP a rozvojové země*,¹⁶⁰ kde je opět zmíněna mimo jiné ekonomická spolupráce s Íránem. Čtenář-badatel, který studoval o rok starší články na toto téma, se nemůže vyhnout pocitu jisté ironie. Vždyť podobný článek byl uveřejněn již před rokem v Rudém Právu. A týkal se spolupráce s císařským, ano s tím nenáviděným císařským Íránem!

To samé můžeme říct o článku v Lidové demokracii z 30. října uveřejněném na titulní straně. Je uvozen slovy *Noví velvyslanci u L. Štrougala*¹⁶¹ a doslova se v něm praví, že »předseda vlády ČSSR L. Štrougal přijal včera v Praze nového velvyslance Íránské islámské republiky v ČSSR Yahyu Motameda Vaziriho v souvislosti s jeho nástupem do funkce.« Srovnejme to s obdobným článkem z 18. března předchozího roku, kde se ve stejném tónu hovořilo o přijetí velvyslance císařského Íránu u prezidenta Husáka.

Mimo to je ten den Írán uváděn též v rubrice Co přinesl den, kde se konstatuje, že »íránská prozatímní vláda přijala rezignaci ministra zdravotnictví k. Sámího. Sámíí mj.

¹⁵⁴ Lidová demokracie, roč. 35, č. 247, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁵⁵ Lidová demokracie, roč. 35, č. 249, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁵⁶ Lidová demokracie, roč. 35, č. 250, s. 2

¹⁵⁷ Lidová demokracie, roč. 35, č. 252, s. 2

¹⁵⁸ Lidová demokracie, roč. 35, č. 253, s. 2

¹⁵⁹ Lidová demokracie, roč. 35, č. 257, s. 2

¹⁶⁰ Lidová demokracie, roč. 35, č. 256, s. 2

¹⁶¹ Lidová demokracie, roč. 35, č. 259, s. 1

obvinil ajatolláha Chomejního, že se pokusil odstranit revoluční a pokrokové skupiny z iránského politického života.«¹⁶² Počátkem listopadu je hlavním iránským tématem Lidové demokracie opět napětí v iránském Kurdistánu. 2. listopadu orgán Československé strany lidové konstatuje, že »Demokratická strana Kurdistánu, jejíž činnost byla úřady zakázána, otevřela opět své úřadovny v Mahábádu«.¹⁶³ Tato krátká relace je uvedena v rubrice Co přinesl den. 5. listopadu se čtenář Lidové demokracie, opět v rubrice Co přinesl den, mohl dozvědět, že »nejvyšší duchovní představitel iránské islámské republiky ajatolláh Chomejní vyzval všechny muslimské země, aby skoncovaly „se závislostí na západní kultuře, a k boji za osvobození od amerického diktátu týkajícího se ropných a jiných přírodních zdrojů“«.¹⁶⁴

Taková pozornost je tedy věnována dění v Íránu krátce před přepadením a okupací americké ambasády. Zemi byla věnována pozornost, jaká je hodna států zmítajících se v problémech. Středem pozornosti však Írán rozhodně nebyl. Lidová demokracie se také zdržela veškerých hodnotících soudů a její články týkající se Íránu se omezily na prosté podávání informací. Největší prostor v takto vymezeném informování o situaci v Íránu byl vyhrazen neustávajícím problémům v iránském Kurdistánu.

4.2.2 Reflexe obsazení ambasády

Za výchozí situace, popsané v předchozím oddílu, zaútočili radikální studenti dne 4. listopadu na britské a americké velvyslanectví. Československé deníky o této události informovaly v poměrně rozsáhlých článcích. Například Lidová demokracie uvedla článek *Studenti žádají vydání bývalého šáha*¹⁶⁵ jako dominantní informaci v celé stránce. Aféra byla příliš rozsáhlá, než aby jí nebyla věnována přiměřená pozornost. Po celých 444 dní tak byli českoslovenští občané informováni o situaci na americké ambasádě. Nabízí se nyní otázka, jaké hodnotící stanovisko zaujala k této aféře československá média. Jestli by čtenář tehdejších tiskovin očekával alespoň určité odsouzení tohoto nepřilíš civilizovaného kroku, mýlil by se. Obsazení ambasády je zde podáváno s maximálním pochopením pro iránské studenty, kteří z pohledu československých novin pouze oprávněně žádají vydání někdejšího iránského tyрана ke spravedlivému potrestání a zároveň vydání obrovského šáhova majetku, který tento údajně získal na úkor iránského lidu. Tak hodnotí situaci československá periodika. Naopak jednoznačně negativně je zde hodnocena snaha Carterovy administrativy vynutit propuštění rukojmích formou hospodářských sankcí a diplomatického nátlaku.

¹⁶² Lidová demokracie, roč. 35, č. 259, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁶³ Lidová demokracie, roč. 35, č. 262, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁶⁴ Lidová demokracie, roč. 35, č. 264, rubrika Co přinesl den?, s. 2

¹⁶⁵ Lidová demokracie, roč. 35, č. 264, s. 2

Dalším dobrým příkladem může být článek, který uvedlo Rudé právo, 10. dubna 1980 na straně 7, jehož nadpis mluví za vše: *Carter chce srazit Írán na kolena*.¹⁶⁶ Ve zprávě se konstatuje, že »tyto otevřeně agresivní akce doprovází odpovídající propaganda. Když oznamoval přerušování diplomatických styků, snažil se Carter ze všech sil svalit vinu na Írán s tím, že Spojené státy v konfliktu údajně jednaly s „výjimečnou trpělivostí a zdrženlivostí“.« Na to Rudé právo cituje komentátora TASS Jurije Kornilova, který se táže, jak »se to projevovalo. Tak, že Washington navzdory zákonným požadavkům íránského lidu tvrdošíjně přispívá k tomu, aby svržený šáh nebyl postaven před soud (...). Tak, že Spojené státy vyvíjejí na Írán nebyvale drzý diplomatický i hospodářský nátlak, přičemž se nezastaví ani před rozkrádáním íránského majetku uloženého v amerických bankách.« Pokud jde o prostor, který dané problematice věnovala československá média, mohou odkázat na přílohu číslo 1.

V obdobném duchu je pak Rudým právem reflektován neúspěch operace Orlí spár z 26. dubna 1980. K tomuto tématu je na titulní straně uveden článek s příznačným nadpisem *Krach hazardní operace*.¹⁶⁷ Jeden z podtitulů této zprávy zní *Svět rozhodně odsuzuje americký útok*. To je bezesporu silně hodnotící stanovisko. V článku se píše, že »vojenský výsadek, jehož cílem zřejmě bylo osvobození amerických rukojmích v Teheránu, byl ... odvolán. Akce byla uskutečněna ze čtvrtek na pátek, tedy v době svátečního klidu v Íránu.« V pokračování článku uvnitř listu je pod nadpisem *Prý „humanitární“ operace* reflektován následný Carterův projev k americkým občanům. Čtenář Rudého práva se tak dozví, že »prezident Carter se pokusil v televizním projevu „vysvětlit“ riskantní nezdařenou vojenskou operaci. (...) Paní Rosenová, matka jednoho z rukojmích, obvinila Cartera, že se pokusil rukojmí zabít. Carter použil pro charakteristiku celé akce výraz „humanitární“.« Výše uvedený podtitul, hovořící o odsouzení amerického útoku světem, reflektují další oddíly článku. Jak Rudé právo uvedlo, mluvčí Evropského společenství prohlásil, že »je to prostě hanba«. Stejně tak se orgán Ústředního výboru KSC zmiňuje o »znepokojené Paříži«. Takřka obligátně pak Rudé právo cituje agenturu TASS, jejíž komentátor V. Gončarov uvádí, že »neuvážené vojenské dobrodružství, které Washington podnikl proti Íránu, je v rozporu se všemi normami mezinárodního práva. Tato událost postavila svět před hrozbu vzniku nového válečného ohniska, osvětlila jako blesk podstatu nynější zahraničně politické linie USA. Ukázala, jakým nebezpečím je tato politika amerického imperialismu pro všechny státy světa, tedy i pro spojence a partnery USA s vojenskopolitických bloků.«

¹⁶⁶ Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 85, s. 7

¹⁶⁷ Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 99, s. 1 a 7

Ten samý den je v Rudém právu uveden také komentář k neúspěšné operaci s od Dušana Rovenského příznačným nadpisem *Nezodpovědné dobrodružství*.¹⁶⁸ Autor v něm reaguje na skutečnost, že »v televizním projevu, který byl v pátek vysílán americkými stanicemi, Carter přiznal, že o operaci rozhodl osobně«. K této informaci Rovenský dodává, že »nejde tedy o neuváženou akci některého z amerických generálů, ale o rozhodnutí, které padlo na místech nejvyšších. Tato provokativní akce ukazuje, že Carter, v jehož rukou je soustředěno rozhodování o nejzávažnějších otázkách americké politiky včetně použití obrovského zbrojního potenciálu, je politikem, kterého sami američtí spojenci označují za nevyzpytatelného hazardéra.« Autor komentáře přiznává kontroverznost zadržování pracovníků americké ambasády jako rukojmích, když píše, že »světová veřejnost se shoduje v názoru na neoprávněnost zadržování amerických diplomatů«, nicméně jedním dechem dodává, že pravou podstatou iránsko-americké krize »jsou hříchy amerického imperialismu vůči iránskému lidu«.

V závěru svého komentáře pak Rovenský rekapituluje dosavadní vývoj krize, opět v silný neprospěch americké politiky. Tuto rekapitulaci uvozuje autorova výzva k ohlédnutí za tím, jak Bílý Dům »zostřoval stejně již napjatou situaci. 7. dubna oznámil další sankce proti Íránu: přerušování diplomatických styků, embargo na americký export, uzavření hranic USA pro iránské státní příslušníky a blokování iránského majetku v USA. Současně Carter vyhrožoval, že nevyklučuje i „vojenské řešení“. A na ně se také USA otevřeně připravují. V Perském zálivu je největší koncentrace námořních a leteckých sil USA od konce vietnamské války. Na palubách lodí jsou nejen letouny a další zbraně, ale také nukleární bomby. To vše je vážným ohrožením míru.«

Komentář tak končí jednoznačným odsouzením americké politiky: »Stamilióny lidí na celém světě pak mohou znovu právem konstatovat, že nynější americká vláda nebezpečně ohrožuje nejcennější statek lidstva – mír.« Zbývá jen dodat, že ucelenou představu o reflexi neúspěchu operace Orlí spár v československých sdělovacích prostředcích nabízí též příloha 2 mé bakalářské práce.

S výše řečenými hodnotícími soudy je celá aféra sledována až do svého rozuzlení 20. ledna 1981, kdy propuštění rukojmích přirozeně figuruje na titulních stranách všech československých periodik. V následujícím oddílu opět uvedu namátkou Rudé právo, Lidovou demokracii a Mladou frontu.

¹⁶⁸ ROVENSKÝ, Dušan, *Nezodpovědné dobrodružství*, Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 99, s. 7

4.2.3 Vyřešení krize a reflexe stanoviska Washingtonu

Orgán Ústředního výboru KSČ informuje své čtenáře článkem *Dohoda o rukojmích*.¹⁶⁹ Nicméně zajímavější je článek Rudého práva uvnitř listu, který dobře vystihuje postoj nejen oficiální československé propagandy k danému problému. Řeč je o článku Zdeňka Procházky s nadpisem *Hlavní rysy globální strategie USA*¹⁷⁰ a s podtitulem *Politika agresí*. Mimo jiné je zde citována autorita nejvyšší, a sice soudruh Leonid Brežněv, který prohlásil, že »ve světě jsou nebezpečná ohniska napětí«, která »jsou jakýmsi zaminovanými územími, v nichž je třeba být dvojnásobně až trojnásobně opatrný. Mluvím o tom v souvislosti s nebezpečnou módou v USA, která spočívá v neustálém přemísťování flotil a zesilování vojenské činnosti tam, kde by byla na místě především zdrženlivost. V Íránu je revoluce – vysílají svou flotilu k jeho břehům a pokoušejí se v jeho blízkosti získat nové základny.«

Mladá fronta informuje na titulní straně nadpisem svého článku, že *Případ „Rukojmí“ před koncem s podtitulem Vráť USA íránské vklady?*¹⁷¹ Čtenář je informován, že »podle dohody se Spojené státy zavazují, že obnoví vzájemnou finanční situaci s Íránem podle možností tak, aby odpovídala stavu před 14. listopadem 1979, kdy byly v amerických bankách zmrazeny íránské vklady. Zavazují se dále, že se vzdají veškerých pohledávek vůči Íránu a ukončí všechny procesy zahájené proti Íránu u amerických soudů, zmrazí veškeré převody šáhova majetku do dalších zemí a zablokují šáhův majetek i majetek jeho rodiny ve Spojených státech.« Na titulní straně „deníku mladých lidí“ je tak představena úplná kapitulace americké vlády před íránskými požadavky. Článek má pokračování uvnitř listu, kde jsou rozebírány určité technické záležitosti propuštění, především pak zvolení ústřední banky ze strany Íránu a USA, do níž se měly převést zablokované íránské vklady.

22. ledna otisklo Rudé právo zprávu s titulem *Írán-USA: Po 444 dnech nejsou rukojmí rukojmí*.¹⁷² V článku se především konstatovalo, že »do poslední chvíle nebylo jasno, zda rukojmí z Teheránu skutečně odletí. Ještě před několika dny, kdy íránský parlament hlasoval o dvou zákonech týkajících se jednak podmínek, za nichž budou Američané propuštěni a jednak znárodnění zahraničního majetku bývalého šáha, vyhlášovali íránští představitelé, že rukojmí budou buď propuštěni nebo postaveni před soud.« V obdobné duchu informuje 20. ledna Lidová demokracie na titulní straně článkem *Dohoda o propuštění rukojmích*¹⁷³ s podtituly *Finanční závazky USA a Obchodní sankce proti Íránu budou zrušeny*.

¹⁶⁹ Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 16, s. 1

¹⁷⁰ Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 16, s. 6

¹⁷¹ Mladá fronta, roč. 37, č. 16, s. 1 a 5

¹⁷² Rudé právo, roč. 58 (Právo lidu roč. 81), č. 18, s. 1

¹⁷³ Lidová demokracie, roč. 37, č. 16, s. 2

4.3 Výsledný postoj zkoumaných periodik

V období předcházejícím obsazení americké ambasády byl čtenář československého tisku pravidelně informován o dění v Íránu, zpravidla v souvislostech s problémy, kterými tato země procházela. Mám na mysli především stále neutěšenou situaci v íránském Kurdistánu. Tyto zprávy se nicméně obešly bez jakýchkoliv hodnotících soudů.

Pokud jde o články vztahující se k nastalé diplomatické krizi mezi Washingtonem a Teheránem, mohu po jejich rozboru konstatovat, že média, která jsou spíše zprostředkovatelem oficiální propagandy než plnohodnotných informací, rozhodně netrpí žádnými morálními skrupulemi. I po tak šokujícím kroku, jakým bylo obsazení americké ambasády a zadržení jejího personálu jako rukojmích, nesešla československá periodika z nastoupeného kurzu. Nastalá situace je hodnocena ve stejném duchu jako všechny předchozí. Čtenář se opět setká s ostře negativním hodnocením americké politiky. Naopak vůči íránským studentům mají zkoumaná periodika neskryvané pochopení. A to i při uznávání nesporné kontroverznosti celého incidentu ze strany íránských studentů.

V dotyčných člancích byl československý čtenář vlastně informován o úplném ponížení Spojených států, tedy imperialistické velmoci, která byla poražena statečným íránským lidem. Tak to bylo podáváno oficiální režimní propagandou.

Závěr

Vzrůstajícím problémům v šáhově říši nevěnovaly zpočátku naše oficiální sdělovací prostředky větší pozornost. Teprve postupem času, když tyto problémy neustávaly a bylo stále obtížnější je přehlédnout, začaly naše sdělovací prostředky postupně věnovat situaci v Íránu větší pozornost. Opravdu výrazné publicity se politickému dění v Íránu dostalo až v posledních dvou měsících roku 1978.

Hodnotící stanovisko, které k problematice zaujala naše média, v zásadě odpovídalo strategickým zájmům sovětského bloku. Šáh byl se vzrůstajícími problémy svého režimu vykreslován stále více negativně a na protesty směřující proti jeho vládě bylo nahlíženo jako oprávněné vyjádření nespokojenosti lidu. Ze značně široké a vnitřně nejednotné opozice se dostávalo největší publicity straně Túde, zatímco náboženští představitelé v čele s ajatolláhem Chomejmím byli hodnoceni poměrně rozpačitě.

Tento pohled československých sdělovacích prostředků přetrval i na počátku roku 1979, kdy se šáhův režim definitivně zhroutil a do Íránu se triumfálně vrátil Chomejmí. Opět je zde výrazně akcentována kritika zbývajících šáhových přívrženců, ale i osob jakkoliv napojených na šáha. To se týká především premiéra Bachtijára. Konstantou celého sledovaného období zůstává výrazná kritika údajného vměšování Spojených států do vnitřních íránských záležitostí.

Ta vyvrcholí poté, co Chomejmí upevní svoji moc a rozpoutá revoluční teror. Námitky vůči tomuto chování ze strany Spojených států jsou na stránkách československých novin otevřeně odsuzovány jako zastávání se zločinců, zatímco na samotný teror islámských revolučních rad je nahlíženo s neskryvaným pochopením. Československé sdělovací prostředky nemohou zakrýt některé kontroverzní aspekty islámské revoluce, například vidinu výrazného omezení práv íránských žen. Kritika těchto aspektů je však podána více než umírněně. O jiných nepříjemných záležitostech, které revoluci provázely, například otevřené povstání v íránském Kurdistánu, informují naše tehdejší sdělovací prostředky přiměřeně jejich významu, avšak bez jakéhokoliv hodnocení. Pokud jde o osobu ajatolláha Chomejmího, je stanovisko našich tehdejších oficiálních tiskovin dosti rozpačité. Dá se říct, že po celou sledovanou dobu bylo v československých médiích dobře znát, jak je pro ně ajatolláhova osobnost do značné míry velkou neznámou.

Naše tehdejší média by měla jistě snazší úkol, kdyby hlavním hybatelem změn v tehdejším Íránu byla nějaká socialistická organizace, nejlépe pak Túde. V takovém případě by se snad mohly lépe přeorientovat a věnovat svržení šáha a vůbec událostem v Íránu

poněkud větší pozornost. Avšak Túde byla pouze jednou z mnoha potíšáhovských organizací. Rozebíraná periodika, především Rudé právo, se tak snažila poskytnout íránským komunistům mnohem více prostoru.

Vyjadřování souhlasu s politikou Chomejního režimu, nebo alespoň pochopení jeho kroky, se podstatně nezměnilo ani po okupaci americké ambasády radikálními íránskými studenty a zadržení jejího personálu jako rukojmích. Československý tisk, přestože si všímá nesporné kontroverznosti daného kroku, odkazuje vinu za všechny problémy v íránsko-amerických vztazích na adresu USA, zatímco čin íránských studentů hodnotí jako, ne-li omluvitelný, pak určitě pochopitelný.

Obecně můžeme konstatovat, že hodnocení tehdejších íránských událostí reflektovalo pragmatický postoj Sovětského svazu a jeho satelitů. V citlivém regionu Blízkého východu padl významný spojenec USA a nahradil jej režim otevřeně protiamerický. Tento fakt byl pro vojenské a politické struktury, ke kterým v té době patřila i naše země, jistě dobrou zprávou. Byť se dotýčný režim choval jakkoliv kontroverzně a měl sebepodivnější ideologická východiska. Vybrané tiskoviny, které jsem zkoumal, tento pragmatický postoj přijaly a přizpůsobily mu své hodnotící soudy.

Seznam použité literatury

ABRAHAMIAN, Ervand, *Iran Between Two Revolutions*, Princeton 1982

AFSAR, Haleh, *Women and politics in the Third World; The Iranian Theocracy*, London 1997

AMUZEGAR, Jahangir; *The Dynamics of the Iranian Revolution; The Pahlavis' Triumph and Tragedy*, New York 1991

Ayatollah Khomeini, Published at Iran Chamber Society,
(http://www.iranchamber.com/history/rkhomeini/ayatollah_khomeini.php)

BANKOWICZ, Marek, *Demokraté a diktátoři; Rúholláh Chomejní*, Praha 2002

BOWDEN, Mark, *Guests of the Ayatollah: The First Battle in America's War with Militant Islam*, New York 2006

FOUCAULT, Michel, *What Are the Iranians Dreaming About?* First Publisher in Le Nouvel Observateur, 16. 10. 1978 (<http://www.press.uchicago.edu/Misc/Chicago/007863.html>)

GRAHAM, Robert, *Iran: The Illusion of Power*, London 1980

HOVEYDA, Fereydoun, *The Shah and the Ayatollah: Iranian mythology and Islamic Revolution*, Westport 2003

HUNTINGTON, Samuel, *Střet civilizací*, Praha 2001

Iran after the victory of 1979's Revolution, Published at Iran Chamber Society,
(http://www.iranchamber.com/history/islamic_revolution/revolution_and_iran_after1979_2.php)

Iran marks 25th anniversary of Islamic revolution, CBC News, 11. 2. 2004,
(http://www.cbc.ca/world/story/2004/02/11/iran_anniversary040211.html)

Islamic Revolution of 1979, Published at Iran Chamber Society,
(http://www.iranchamber.com/history/islamic_revolution/islamic_revolution.php)

KAPITAN, Tomis; MILANI, Abbas, *Islamic Revolution: An Exchange*, Reply by Bernard Luis, Republished at New York Review of Books Volume 35, Number 7, (<http://www.nybooks.com/articles/4444>) April 28, 1988

KAUFMAN, Burton, Ira, *The Presidency of James Earl Carter*, Lawrence 1993

KURZMAN, Charles, *The Unthinkable Revolution in Iran*, London 2004

LEWIS, Bernard, *Dějiny Blízkého východu*, Praha 2002

LEWIS, Bernard, *Islamic Revolution*, Republished at New York Review of Books, Volume 34, Number 21, (<http://www.nybooks.com/articles/4557>) January 21, 1988

Lidová demokracie, ročníky 34, 35, 36, 37, in Národní knihovna ČR

MACKEY, Sandra, *The Iranians*, New York 1996

Matini, Jalal, *Democracy? I meant theocracy*, Published at Iranian.com, 5. 8. 2003, (<http://www.iranian.com/Opinion/2003/August/Khomeini/>)

Mladá fronta, ročníky 34, 35, 36, 37, in Národní knihovna ČR

Mohammad Reza Shah Pahlavi, Published at Iran Chamber Society, (http://www.iranchamber.com/history/mohammad_rezashah/mohammad_rezashah.php)

MOIN, Baqer, *Khomeini: Life of the Ayatollah*, London 2000

NASR, Vali, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam will Shape the Future*, New York 2006

Rudé právo, ročníky 56, 57, 58, 59, in Národní knihovna ČR

SCHIRAZI, Asghar, *The Constitution of Iran: Politics and the State in the Islamic Republic*, London 1997

SWENSON, Elmer, *What Happens When Islamists Take Power? The Case of Iran*, Published at Gems of Islamism 26. 7. 2005, (http://gemsofislamism.tripod.com/khomeini_promises_kept.html#Islamic_Clerics)

The Iranian Revolution, Published at Macrohistory and Word Report,
(<http://www.fsmitha.com/h2/ch29ir.html>)

ZABIH, Sepehr, *Iran Since the Revolution*, London 1982

AKTUALIZACE

ROČ. XXXV. - C. 280 ČRNA No. 161 ORGAN ČS STRAN Y LIDOVÉ - NOSITEL ŘÁDU PRÁCE Praha čtvrť 27. listopadu 1979

Na aktuální téma

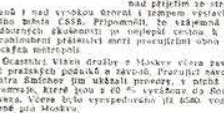
Dvě cesty

Členská rada národního shromáždění Hlavního úřadu národního shromáždění v Praze se zabývá přípravou jednání s NATO...

Družba mezi Moskvou a Prahou silí

A. Kapek přijal delegaci Vlaku družby • Moskvané navštívili pražské závody • Večer na rozloučenou se sovětskými příditeli

Delegace Vlaku družby mezinárodních průmyslových podniků v Moskvě v čele s A. Kapekem přijala delegaci z Prahy...

V průběhu večerního setkání se A. Kapek seznámil s členy delegace z Moskvě...

Příslušníci společné společnosti Vlastek a Křivky...

Společné závazky jsou cenou devizov

Úspěšná energie za statistiku, kovy za miliardy • Ujalohaji sovětské zkušenosti

Členská rada národního shromáždění se zabývá přípravou jednání s NATO...

Společné závazky jsou cenou devizov

Úspěšná energie za statistiku, kovy za miliardy • Ujalohaji sovětské zkušenosti

Velitelé šromáždění ČSLA

Členská rada národního shromáždění se zabývá přípravou jednání s NATO...

Zasedání ministrů obrany

Ministři obrany se zabývají přípravou jednání s NATO...

Kubánský host u V. Biřaka

Členská rada národního shromáždění se zabývá přípravou jednání s NATO...

Výročí osvobození Humenného

Členská rada národního shromáždění se zabývá přípravou jednání s NATO...

Vyznamenání T. Trávníčkovy

Členská rada národního shromáždění se zabývá přípravou jednání s NATO...

Rada bezpečnosti o napětí USA-Irán

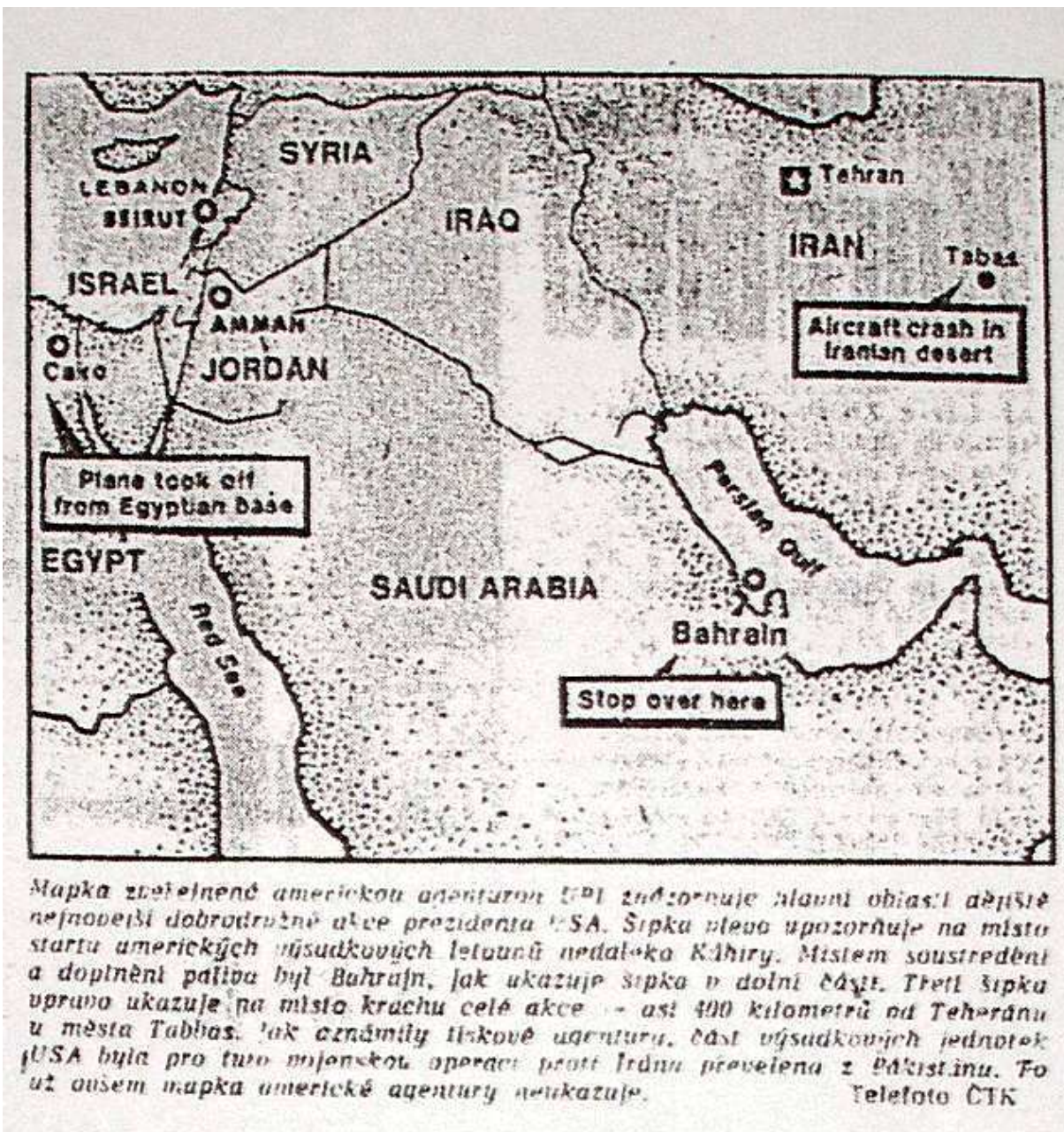
K. Waldheim požaduje a zvolání nahlasé schůze • Odůvodněné znepekolení

Nový York: Generální tajemník OSN K. Waldheim se zabývá přípravou jednání s NATO...

LIDÉ - VĚCI - UDÁLOSTI

Pracovníci Krajského úřadu se zabývají přípravou jednání s NATO...

V lednu 1980 Lidová demokracie běžně reflektovala napjatou situaci v americko-iránských vztazích na titulní straně. Uvedená ukázka je nicméně názorným příkladem faktu, že se nejednalo o dominantní téma.

Mapa blízkovýchodního regionu s vyznačením výchozích stanovišť amerických jednotek a jejich předpokládaného cíle, kterou 26. dubna prezentovalo svým čtenářům Rudé právo. Jde o úryvek z pokračování článku popisující »krach hazardní operace« na straně 7.